

۱۳۸۵

مرداد تا شهریور ۸۵

اجتماعی
سیاسی
اقتصادی
فرهنگی

ماهنامه

دیلماج

۹۰۰ تومان

D I L M A C

آی ری باخ ری باخ
خوما کوزن د باخ
آی ری
باخ ری باخ
و نجره ای جان یار
آی ری
باخ ری باخ
قاجان یار
آی ری
باخ ری باخ
وی باخ

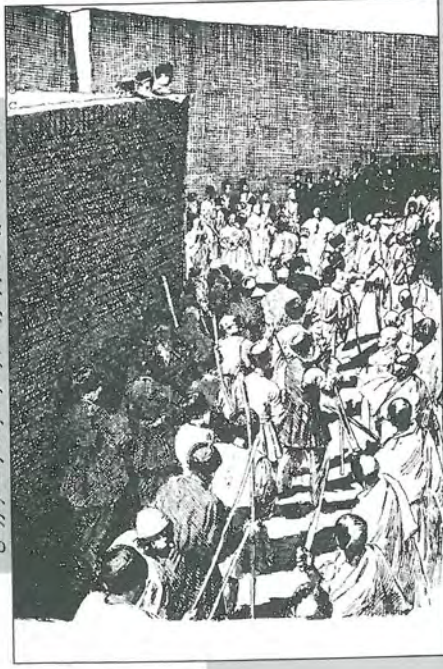
شفاهی
ادبیات
ویژه نامه

فولکلور

علیرضا صراف

آی ری باخ ری باخ
خوما کوزن د باخ
آی ری
باخ ری باخ
و نجره ای جان یار
آی ری
باخ ری باخ
قاجان یار
آی ری
باخ ری باخ
وی باخ

غزاداری روز عاشورا در تبریز دوره قاجار - از سفرنامه ژاک دوپوگولگان

روان مصفاقی در حال سوزنکوبی - عکس از خانم صیامی

زن شاهسون - عکس از خانم صیامی

مردان شاهسون - عکس از خانم صیامی

عاشق‌های تبریز در دهه ۵۰- عکس از ارشو دلیماج

ویژه نامه اول

فولکلور

(ادبیات شفاهی) - ۱

ماهنامه علمی - تحقیقی (سرتاسری)
فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی

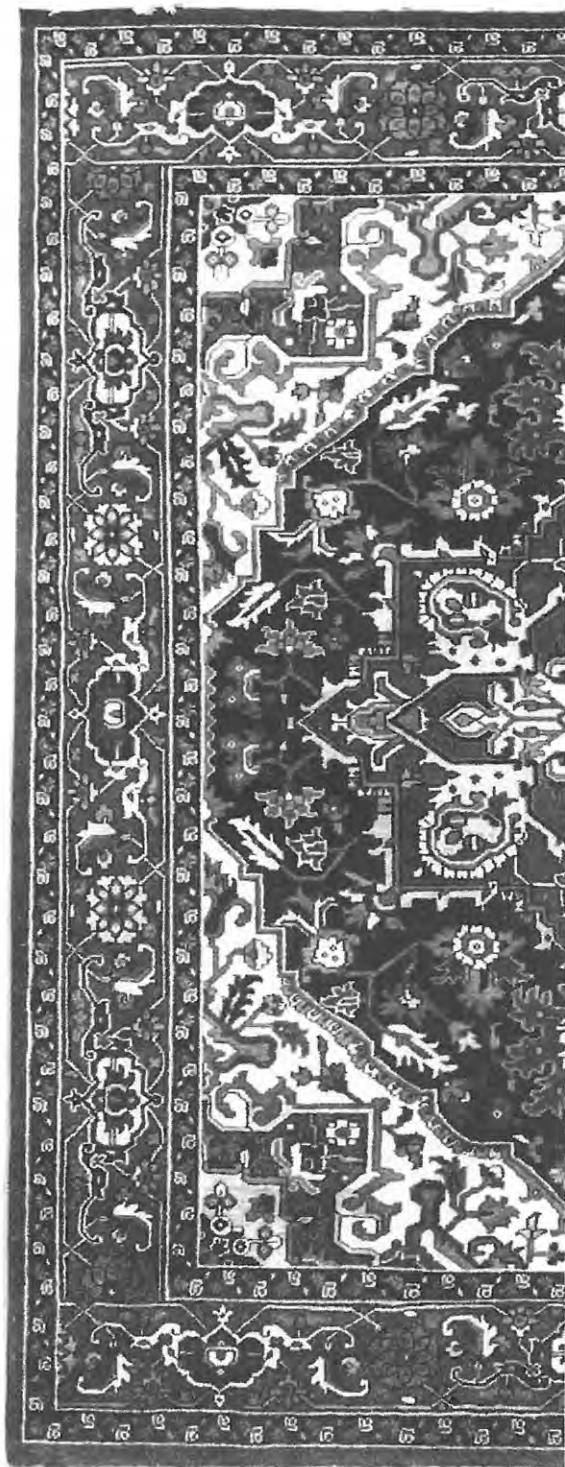
- صاحب امتیاز و مدیر مسئول: علیرضا صرّافی
- مدیر اجرایی: علی خالط آبادی
- گرافیس: مهیار علی زاده (آبخان)
- چاپخانه: نقش سبحان: تهران سید خندان ابتدای رسالت
- نرسیده به خیابان دبستان شماره ۱۱ تلفن: ۸۴۶۴۸۳۳
- نشانی: تهران، سید خندان - جنب پل سید خندان
- پلاک ۱۰ - طبقه سوم - واحد جنوبی
- تلفن بخش قبول آگهی: ۱۲۷۸۱۶۱ - ۹۱۲
- تلفنهای دفتر نشریه: ۱۱۶۱۳۱ - ۲۲۸ - ۲۱
- همراه: ۱۲۷۸۱۶۱ - ۹۱۲
- صندوق پستی: ۱۶۷۶۵ - ۳۸۹۵

www.ocaq.net

ای. پست: sarrafi2006@yahoo.com

dilmac@ocaq.net

تقاضی دیوایدهای شماره ۹، ۱۳ و ۱۵ از «انتشار پایزاده»

فهرست منابع

- سخنی چند
اؤن سۆز
۱- فولکلور نه دیر؟
۱-۱ فولکلورون تعریفی
۱-۲ فولکلور و باشقا علملر
۱-۳ مادی فولکلور
۱-۴ معنوی فولکلور
۲- آذربایجان فولکلور شوناسلیغی
۲-۱ اسکی قایناقلار
۲-۲ روس موستشریق لرینین ایلکین چالیشمالاری
۲-۳ آذربایجان جومهوریتینده فولکلور شوناسلیق
۲-۴ ایراندا تورک فولکلور شوناسلیغی
۳- خالق ادبیاتی
۳-۱ خالق ادبیاتی نین تعریفی
۳-۲ خالق ادبیاتی نین جمعی لیگی
۳-۳ خالق ادبیاتی نین شیفاهی لیگی
۳-۴ خالق ادبیاتی نین منشاءسی
۳-۵ خالق ادبیاتی نین نؤوعلری
۴- نغمه لر
۴-۱ امک نغمه لر
۴-۲ مراسیم نغمه لر
۴-۳ اووسون نغمه لر
۴-۴ سایاچی سۆزلری
۵- اوشاق فولکلورو
۵-۱ کیچیک اوشاقلار اوخونان شعرلر
۵-۲ اوشاق دیلی
۵-۳ سانامالار
۵-۴ ساتاشمالار
۵-۵ ترسه ترجومه لر
۵-۶ عربجه به سۆز یاراشما
۵-۷ قوش دیلی
۵-۸ یانلماجلار
۵-۹ قوشماجلار
۵-۱۰ اوشاق اوینولاری ادبیاتی
۶- قالب سۆزلر
۶-۱ آتالار سۆزو و مثلر
۶-۲ دئیملر
۶-۳ قارغیشلار
۶-۴ آلقیشلار
- ۵-۶-۵ حربه - زوربالار
۶-۶-۶ قورخموراملار
۶-۷-۷ سۆیوشلر
۶-۸-۸ قاخینجلار
۶-۹-۹ آندلار
۶-۱۰-۱۰ ناغیللار عایید قالب سۆزلر
۶-۱۱-۱۱ دیل - آغیزلار (تعاریفلر)
۷-۷-۷ قادین ادبیاتی
۷-۱-۷-۱ قادین ائل ادبیاتی (اؤرنکلر)
۷-۲-۷-۲ قادین عاشیق شعر
۸-۸-۸ لایلار
۹-۹-۹ نازلار
۱۰-۱۰-۱۰ تاپماجلار
۱۱-۱۱-۱۱ ناغیللار
۱۱-۱-۱۱-۱ اسحیرلی ناغیللار
۱۱-۲-۱۱-۲ حیوانلار حاقیندا
۱۱-۳-۱۱-۳ تاریخی ناغیللار
۱۱-۴-۱۱-۴ معیشت ناغیللاری
۱۲-۱۲-۱۲ بایاتیلار
۱۲-۱-۱۲-۱ عمومی معلومات
۱۲-۲-۱۲-۲ بایاتیلارین مضمونو
۱۲-۳-۱۲-۳ بایاتیلارین فورمو
۱۲-۴-۱۲-۴ بایاتی قالی
۱۳-۱۳-۱۳ آغیلار
۱۴-۱۴-۱۴ لطیفه لر
۱۴-۱-۱۴-۱ موللانصرالدین لطیفه لر
۱۴-۲-۱۴-۲ بهلول لطیفه لر
۱۴-۳-۱۴-۳ تبریز لطیفه لر
۱۵-۱۵-۱۵ ماهیتلار
۱۶-۱۶-۱۶ عاشیق ادبیاتی
۱۶-۱-۱۶-۱ عاشیق شعر فورملاری
۱۶-۲-۱۶-۲ مضمون اعتبارنا گوره عاشیق شعرلری
۱۶-۳-۱۶-۳ عاشیق داستانلاری
۱۶-۴-۱۶-۴ اوستاد عاشیققلار
۱۷-۱۷-۱۷ مرثیه ادبیاتی
۱۷-۱-۱۷-۱ نوحه لر
۱۷-۲-۱۷-۲ شیه لر
۱۷-۳-۱۷-۳ روضه لر

سخنی چند

و این مثنوی اندکی دیر شد.

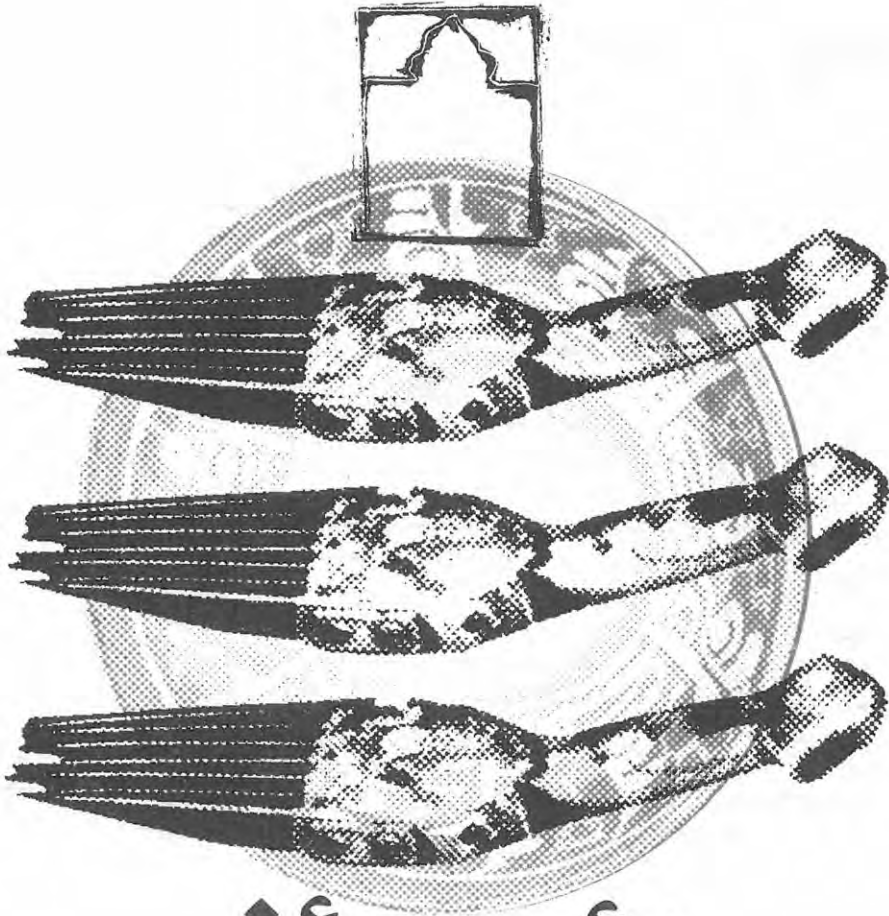
داستان تاخیر چندین ماهه دیلماج نیازی به شرح و بسط بیشتری ندارد، به قول ملانصرالدین دلایل آنرا همه میدانند، و اگر هم هیچ کس نداند، همان به که ندانند و اگر نیمی بدانند و نیمی دگر ندانند، آن نیم دیگر بدانان خواهند گفت. پس نیازی به حرافی بیشتر ما نمی ماند. بطور خلاصه اینکه طبق یک قانون کلی در اثر بروز یک سلسله تغییرات تاریخی الزاما مکان جغرافیایی برخی اشخاص (حقیقی یا حقوقی) نیز دچار تغییر میشوند. دیلماج نیز مشمول این قانون کلی گردید. و در این تغییر و تحول چیزهای بسیاری را از دست داد که کمترین آن تاخیر چندین ماهه در چاپ و نشر آن بود.

در اواخر سال بهمن ماه سال گذشته نخستین سمپوزیوم فولکلور آذربایجان که به نام فولکلورشناس شهیر دکتر محمدعلی فرزانه نامگذاری شده بود، به همت جمعی از فرهنگ‌دوستان در تبریز برگزار گردید. در این سمپوزیوم مقالات متعددی ارائه گردید که مجموعه منتخبی از آنرا در شماره بعدی دیلماج خواهید خواند. اما این شماره از ماهنامه اختصاص به نوشته تحقیقی نسبتا حجیمی در زمینه ادبیات شفاهی مردم دارد که توسط من مدون شده است، علت آن نیز، عدم دسترسی به سایر دوستان محقق و صاحب نظر در این دوران برزخی بوده است.

به هر حال اینک با انتشار اولین شماره در مرحله جدید، عملا خوسته‌ایم حضور خود را در عرصه مطبوعات عنوان نماییم. چنانچه خواهید دید این شماره اختصاص به یک نوشته نسبتا طولانی هفده قسمتی در زمینه ادبیات شفاهی آذربایجان دارد. متن اثر در طول چندین سال تدریس فولکلور آذربایجان در دانشگاه‌های تهران و تبریز تدوین شده است، و به دلیل ارتباط تنگاتنگ ادبیات با زبان، نوشته نیز به ترکی است، محدودیتهای مادی موجود نیز باعث شد نتوانیم این شماره را مزین به تصاویری مناسب نماییم.

امیدواریم که خوانندگان عزیز تاخیر چند ماهه در چاپ و نشر دیلماج را بر ما ببخشند، تدریجا سعی خواهد شد به خواست خدا تا نشریه به لحاظ تنوع مطالب و تصاویر جایگاه مطلوب خویش را باز یابد.

اۋن سۆز

كئچن ايل بهمن آيى نين سونلاريندا، تبريزده محمدعلى فرزانه آدينا بيرينجى آذربايجان فولكلور سمپوزيومو قورولدى، بو سمپوزيومدا اونلار جا دگرلى مقاله اوخوندو، ديلماجين گلن نومره سى، همين سمپوزيوم گؤندريلن يازيلاردان سئچيلمىش مقاله لرى احتياوا انده جك، بو سايدا ايسه شيفاهى ادبياتيميز حاقيندا حاضيرلاديغيم حجمجه نيسبتا ايرى بير يازىمى اوخوجولاريميزا سونماق ايسترديم.

۱۳۷۷- نجى ايلين ايلك ترميندن باشلايaraq تهران اونيورسيتته لرينده تورك خالق ادبياتى (آذربايجان فولكلورو) كلاسلارى، اؤيرنجيلريميزين غيرتى ايله آردى، آراسى كسيلمه دن قورولموشدور. بو كلاسلا ايندييه كيمى تهران، امير كبير، تربيت مدرس، خواجه نصيرالدين طوسى و علم وصنعت اونيورسيتته لرينده، انله جه ده ۱۳۸۲-۱۳۸۳ - جو ايلينده تبريز آزاد اونيورسيتته سينده (پودمانى دئييلن بير اؤزل كورسدا) قورولموشدور. الينزده اولان بو اثر ايسه ايلك

اۋنجه بير درسليك كيمى تنظيم اولموشدور. سونرا هر ايل بليرلى بير آرتيرمالاردان سونرا اۋيرنجيلرين شخسى چاليشمالارى ايله چاپ اولموش و كلاسلا ايشتراك اندن اۋيرنجيلر آراسيندا پايلانميشدير.

داغيناق فولكلور يادداشتلاريمين بو بيچيمينه دوشمه سيني هاميدان آرتيق دگرلى آذربايجانلى اۋيرنجيلريميزه (بوگون داها هاميسى يوكسك علمى درجهلر ايله اونيورسيتته دن مآذون اولموشلار) مديونام. او جومله دن: آيدين صادقى، آراز امامى، اورين مقدم، شاين اعتماد، غفور عليپور و ييلماز سلطانى و..... چوخلو زحمتلر چكميشلر. سون ائديتده ايسه علاوه اولونان بعضى اۋرنكلرى من اۋيرنجيلريميزدن اۋيرتميشم.

اثرى اوخومادان اۋنجه آشاغيداكى مولاخظه لر نظر دقته آليئماليدير:

۱- بونا باخمايaraq كى بو گون هر يثرين شيفاهى خالق ادبياتى نين توپلانماسيندا، اونو او يثرين اۋز شيوه سيله (لهجه سيله) يازماق توصيه اولونور، آنجاق بورادا وئريلن خالق ادبياتى

نومونه‌لری (بعضی ایستینلاردان گؤز یومولارسا) آذربایجان تورکجه‌سی ادبی دیلی ایله یازیلیمیشدیر. اونا گؤره کی اولاً بو مجموعه بیر خالق ادبیاتی توپلومو یوخ، بلکه اوتون تحلیل‌لری مجموعه‌سیدیر. ثانیاً عوموما یثنی‌جه تورکجه‌میزین ادبیاتی ایله تانیش اولان اؤیرنجیلریمیز، ایلک اؤنجه اؤنون ادبی فورمونو اؤیرنمهلیدیر.

۲- فولکلور نومونه‌لرین ایرانه وئردیکده اونون قایناغینی دا باشاردیقجا گؤستریمیشم. بونلارین بیر پاراسینی شخصاً توپلاییب، سؤزلو ادبیات آرشیویمدن نقل ائتمیشم.

۳- خالق ادبیاتیندان وئریلن میثاللار و اؤرنکلرین یانیندا چوخ واختلار بلیرلی بیر یثرین آدی دا قیده آلینمیشدیر. بو هئج ده او دئمک دئییلدیر کی وئریلن اؤرنکلر صیرف او یثره مخصوصدور. بلکه بو آنلامدادیر کی چکدیگیم میثال آنجاق او یثرلیرین دیلینده گزن واریانتدیر. اولاً بیلسین کی اونلارین بیر چوخو بوتون ایران تورکلری آراسیندا، حتی اولکه‌میزدن داها دا اوزاقلاردا یاشایان باشقا تورک دیلی خالقلارده ایشلک اولسون، لاکین منیم ثبت ائتدیگیم یثر اورادیر، یا دا فایدالاندیغیم قایناقدا آدی چکیلن یثر او شهر یاخود ماحالین آدی ثبت اولموشدور.

۴- بورادا چالیشمیشام آذربایجان‌دان علاوه قاشقای و خوراسان تورکلری‌نین ده سؤزلو ادبیاتیندان میثاللار گتیرم.

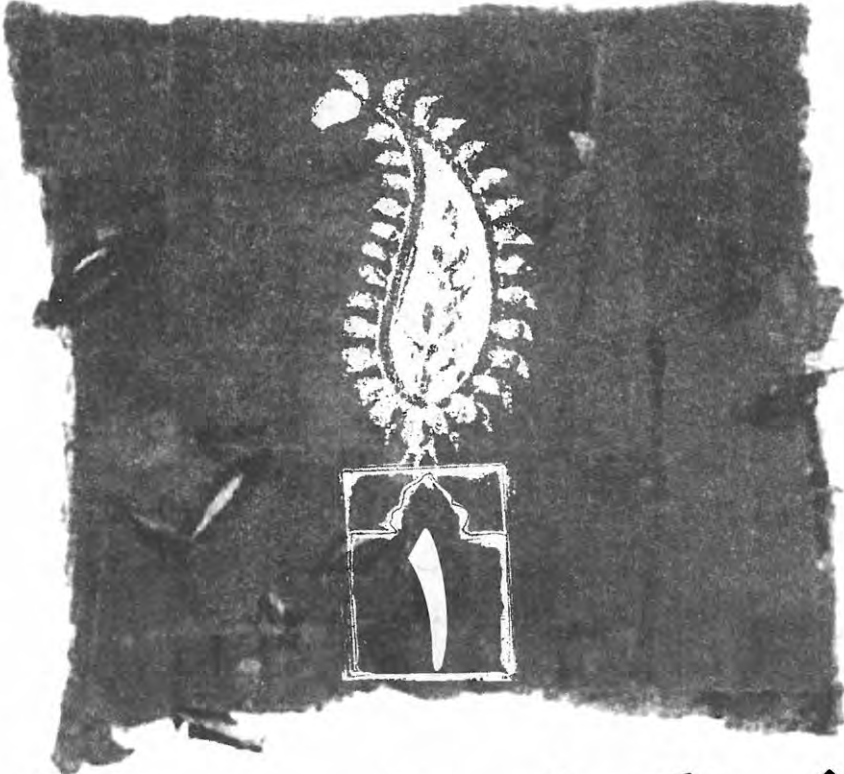
۵- بورادا بعضی بؤلوملر (الینده اولان قایناقلار اساساً) ایلک دفعه اولاراق آراشدیریلیمیشدیر. اونلارین ایچینده: اوشاق

ادبیاتی سیراسیندا: ترسه ترجومه‌لر، عربجه سؤز بئزتمه‌لری، قالیب سؤزلرده: دیل آغیزلار، تبرز لطیفه‌لری، قالدین ادبیاتی مرثیه ادبیاتی سون ایکی بؤلوم یازیلی ادبیات حاقینداکی آراشدیرمالاردا اؤزونه مخصوص یثر آلمیشسا دا مع‌الاسف سؤزلو ادبیاتدا لازیمینجه قیمت وئرلمه‌میشدیر.

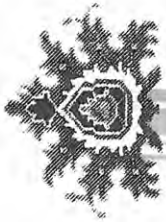
شاه دؤنمین سون ایللرینده محمد پیغامی آدلی بیر آذربایجانلی اؤیرنجی‌نین، آذربایجان شیفاهی خالق ادبیاتی موضوعوندا حاضرلادیغی بیر لیسانس تئزی الیمه کئچدی، اونون اوزوندن بیر چوخ نوتلار آلیب، قایتاردیم، محمد پیغامی‌نین کیملیگی حاقیندا دا هئج بیر معلوماتیم یوخدور. هر حالدا بو تئزده ایشله‌نن ماتریاللاردان بورادا اولدوقجا فایدالانمیشام آنجاق تاسوفله بعضا آلدیغیم نوتلارین تئزین هانسی صفحه‌سیندن اولدوغونو قیده آلمادیغیم اوچون رفرنسده صفحه نومره‌سینین یثری بوش قالمیشدیر.

همان ایللرده باشقا بیر ال یازما دا الیمه کئچدی کی او دا بیر بایاتیلار توپلوسو ایدی. بو بایاتیلاری هامیسی (کیملیگی منه مجهول اولان ل. گ. آدلی بیر شخصین طرفیندن اورمیه ماحالیندان توپلانمیش و: دفترین سوئوندا ۱۳۵۴/۱/۶ تاریخی ثبت اولموشدور.

یثری گلیمشکن بؤیوک اوستادلاریمیز باشدا اولماقلا، همین تانیمادیغیم "محمد پیغامی" و "ل. گ." نین ده بو نجیب چالیشمالاریندان مینتدارلیغیمی بیلدیرمه‌لیم.

فولکلور نہ دیر؟

فولکلور نه دیر؟

۱-۱ فولکلورون تعریفی

خالقین مادی و معنوی کولتورونو موعین متودلارلا ترتیب ائدیپ، آراشدیران علم قولونا فولکلور دئییلیر.

فولکلور سؤزو ایلک دفعه میلادی ۱۸۴۶ -جی ایلده اینگیلسلی عالیم ویلیام جی تامز (۱۸۰۳-۱۹۵۵) طرفیندن ایشلنمیشدیر. بو سؤز ایکي کلمه دن اولوشموشدور: (فولک - folk)

خالق معناسیندا و (لور - lore) بیلک و علم معناسیندا، دئمه لی فولکلور سؤزو، خالق بیلگیسی، ائل بیلگیسی آنلامیندادیر.^۱

آذربایجان فولکلور شوناسلاری فولکلور سؤزو یئرینه بعضا (خالق یارادیجیلیغی) ایصطیلاحیندان فایدالانیلار. و تورکیه ده ایسه (خالق بیلگیسی Halk bilgisi) عینی آنلامدا ایشلنیر.

ایران آراشدیرماچیلاری ایسه فارسجا یازدیقلاری اثرلرده فرهنگ عوام، فرهنگ توده، فرهنگ مردم، فرهنگ عامیانه ترمینلرین (ایصطیلاحلارین) ایشلدلر. آنجاق بوگون دونیانین بیر چوخ اؤلکه لرینده اولدوغو کیمی آذربایجاندا (ئله جه ده تورکیه ده) داها چوخ فولکلور سؤزو ایشلنمکده دیر.

۱-۲ فولکلور و باشقا علملر

فولکلورون سرحدلرینی ترسیم ائتمک چتین ایشدیر. بونونلا بئله بیر پارا عالیملر چالیشمیشلار فولکلور اوچون موعین بیر ساحه تثبیت ائتسینلر.

اتنولوژی و فولکلور علملری تامامیله ایچ - ایچه دیر. فولکلور، اتنولوژی علمی ایچینده اؤزونه مخصوص بیر متودلارلا آراشدیریلا بیلن گئنیش بیر قولدور.^۲ عینی حالدا فولکلورا عاید مبحثلر بعضا باشقا علملر ساحه سینده

^۱ آرسلان تکی - ادبیاتیمیزدا ایسیملر و ...، فولکلور ماده سی

^۲ آرسلان تکی - ادبیاتیمیزدا ایسیملر و ...، فولکلور ماده سی

رقص‌لر

رقص‌لریمیز، خالق موسیقی سی ایله باغلیدیر. رقص‌لر توی، بایرام، شنلیک‌لرده ایفا اولار. آذربایجان رقص‌لرینده آو اولاما، جنگ ائتمه، آت چاپما، ساز چالما، اوخ آتما، و بوکیمی مؤزون حرکتلر اوزونو گؤستر مکده دیر.

هالای، یاللی، جرمان و ... بو کیمی رقص‌لر ایش و مراسیملرله علاقه ده یارانمیشدیر. رقص‌لر ایفا طرزینه گؤره موخلیف‌دیر، ایتی، آستا، کوتله‌وی، قروپ، قوشا و تک رقص‌لر وار. عوموما میلی سازلارین موشایعتی ایله ایفا اولونور و میلی گئیملرین ده بو رقص‌لرده اؤنملی یئر توتماقدادیر.

رقص‌لریمیزین سجه‌وی خصوصیتلرینه گلدیکده، دئمک اولار کی آذربایجان رقص‌لرین قهرمانلیق حال و هواسیندا، اویناق و شاد اولماقلا برابر متانتلی و ووقارلی طرزده ایفاسی، اونون باریز صیفتلریندندیر.

خالق موسیقی سی

آذربایجاندا چوخ یایغین موسیقیلر: **ماهنیلار، عاشیق هاوالاری، رقص هاوالاری و موغاملاردیر.**

دونیانین بیر پارا خالقلاریندا (مثلاً: روسلار، گورجولر، ماجارلاردا) چوخ سسلی‌لیک، آذربایجاندا ایسه تک سسلی‌لیک سجه‌وی دیر.

آذربایجان موسیقی سی دنیا سوئه سینده چوخ چنشی‌دلی لیگی، رنگارنگلیگی، اورگه

یاتیملی لیغینا گؤره، آن گؤزل موسیقیلر

سیراسیندا یئر توتور.

عصیرلردن بری گلیب، الیمزه چاتان هاوالار، بؤیوک بسته‌کارلاریمیز اوزئیر حاجی بیکوف، فیکرت امیروف، قارا قارایف، موسلوم مقامایف، و ... طرفیندن منیمسه نیلمیش و اوتلارین بیر چوڭ اثرلرینین اساسینی تشکیل وئرمیشدیر.

بو هاوالار حتی بیر چوخ باشقا خالقلارین بسته‌کارلاری خصوصیه اثرمنی، روس، تاجیک، و فارس بسته‌کارلاری واسطه‌سیله ده بو میلتلرین موسیقی سینیه آخیب، کئچمیشدیر.

خالق تئاتری

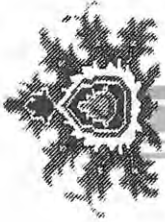
آذربایجان فولکلوریک تئاتریندا قدیم تاریخه مالک اولان سایاچی، کوساگلین دبلرینه ایشاره ائتمک اولار. سوئرلار اورتا عصرلرده **خان-خان، موللا یاغیب، کئچل (کوفله، کوفله)، موجسمه، دگیرمانچی بابا، آبی اویونی، ها باخدی، باخدی، باخدی** و ... نومایشلریندن آد آپارماق اولار.

شبهه ده عاشورا حماسه‌سینه حصر اولونان نومایشدیر. اورتا عصرلرده آذربایجاندا یارانمیش سوئرلار گئیش میقاسدا بوتون شیعه مذهبلری خالقلار او جوله‌دن فارسلا، گیلک‌لر، لورلار و شیعه عربلر آراسیندا یایلمیشدیر.

بونلاردان باشقا اوشاق فولکلوروموزدا **من‌دیل-من‌دیل** کیمی اویونلاردا و عاشیق‌لارین ایفاچیلیغیندا دا موغین تئاتر عونصورلری اوزونو گؤستریر.

آذربایجان فولکلور شوناسایغی

آذربایجان فولکلور شوناسلیغی

۲-۱ اسکی قایناقلار

تورک دیللی میلتلرین، ائله‌جه ده ایران تورکلرینین فولکلورو چوخ قدیم تاریخه مالیکدیر.

اسکی زاهانلاردا بیر پارا خالق ادبیاتیمیزین نمونه‌لری یازیا آلمیشدیر. او جومله‌دن، تامامله خالق ادبیاتی سیراسیندا یئر آلان دده قورقوت کیتابی.

هابئله شیخ محمود کاشغری ده دیوان الغات التورک کیتابیندا اؤرنک اولراق بیر چوخ بایاتی، آتا سؤزو و مثل و قیده آلمیشدیر.

مؤختلیف اوغوزنامه‌لر، اوغور و اورخون ایقباسی ایله یازیلان قایناقلاردا (کیتابلار و داش یازیلاری‌ندا) چوخلو اسکی تورک فولکلورو قورونوب، ساخلانیمیشدیر. بونلارین بیر پاراسی هله بوگون ده دیلیمزده

موعین دگیشیک‌لیکلره اوغرایارق، یاشاماقدادیر.

۱۷-جی عصرین ایکسی دگرلی قایناق الده وار.

بیرینجیسی آغا جمال خوانساری‌نین (وفاتی ۱۱۲۵ هجری قمری = ۱۷۱۳ میلادی) صفویه دؤورونده ایصفهاندا یازدیغی عقایدالنساء یا خود کولوم ننه کیتابیدیر. بو کیتابدا قادینلارین مؤوهوم و خورافی عقیده‌لری حاقیندا معلومات وئرلیمیشدیر.^۴ بو کیتاب او زامانکی ایصفهان شهرینین تورک و تاتلاردان عیبارت ائتتیک ترکیبینه منسوب اولان اینانجلار توپلوسودور.

ایکینجی فولکلور توپلوسو تبریزی تاجیر ایلیاس موشیق طرفیندن یازیلیمیشدیر. ۱۷۲۱ میلادی ده تبریزدن هشرخانا گئدن بو تاجیر، روس مامورلاری طرفیندن توتولموش، وار

^۴ علی بلوک باشی کتاب هفته شماره ۱۷ صفحه ۱۶۲

انديب، اؤيرنميشلر، ائله كى تزارلارين
حۇكومتى دۇورونده آذربايجان فولكلورونون
بوتون نووعلرينه عاييد نومونه لىر روس
قزئترلرينده چاپ اولموشدور.^۶

آ. د. يثرينسوف ۱۸۹۰ - جى ايلده ۱۱۴
موللانصرالدين لطيفه لرینی چاپ ائتميشدير.
ايلك آذربايجان ناغیلی دا ۱۸۲۵ - جى ايلده
روس ديلينده چاپ اولموش، سوترالار
اسموميك، زاخاروف، كاشاروف بير چوخ
آذربايجان ناغيلینی توپلاميش و عوموماده
چاپ ائتميشلر.

محمد شاه قاجار دۇورونده الكساندر
خودوزكو آدلى بير شرق شوناس نئچه ايل
تبريزده و رشتده روس دؤولتى نين كوتسولو
اولموشدور. و بو فاصله ده بير چوخ آذربايجان
و گيلك فولكلور نومونه لرینی توپلاميشدير.
اونون ۱۸۴۲ - جى ايلده نشر ائتديگي كيتابدا
كوراولغو دستانى نين اون اوچ قولو، بير موفصل
موقدمه ايله چاپ اولموشدور. خودوزوكونون
روسجايا ترجمه ائتديگي كيتابين اصيل
توركجه، فارسجا متننى بوگون پاریس
موزه سينده ساخلانيلير. بو نوسخه قاراداغلى
عاشيق صادق ديليندن آلينميش و محمودخان

- يوخو يلندن آلينميش، سورغو - سؤالدىن
سوترا سوچسوز اولدوغونو ايثبات ائدينجه،
اموالى اوزونه قايتاريلميشدير. آنجاق اونون
توپلاديغى نغمه لىر كيتابى مسكووايا
گۇندريلميشدير. بو ۳۲۶ صفحه ليك كيتابدا
كوراولغو، مجنون، عاشيق غريب و شاه
اسماعيل آدى ايله باغلى قوشمالار،
محمد حسين ين عاشيق طرزينده سؤيله ديگي
شعرلىرى، تجنيسلىرى و باياتيلارى (عینی حالدا
بير پارا باشقا كلاسيك شاعرلريميزين او
جومله دن نسیمی، فيضولى و ختائی نين
اثرلىرى) داخيلدير.

باشقا دگرلى قايناغيميز، ۱۸۰۴ - جو ايلده
يازيلان عنديلب قره جه داغی نين كيتايدير. بو
كيتابدا يئددى آذربايجان ناغیلی (فاطمه ايله
خسرو، ابراهيم، سليمان، خاص پولاد، قلندر،
يوسف و عبدالله ناغيللارى) يازيلميشدير.
كيتابدا كوراولغو و اصلى كرم داستانيدان دا
قوشمالار وئريلميشدير.^۵

۲-۲ روس موستشريقلرينين چاليشمالارى

ايران - روس ساواشلاريندان سوترا روسلارين
اياغى آرازين قوزئى ساحيللرينه چاتميشدير.
او زامانلار روس موستشريقلى آذربايجان
شيفاهى خالق ادبياتينا چوخلو مارق
گؤسترميش، اونو يازيبا كؤچوروب، نشر

^۶ پاشا افنديف - آذربايجان شيفاهى ... صص ۲۳-۲۵

^۵ پاشا افنديف - آذربايجان شيفاهى ... صص ۲۳-۲۵

دەنلىى و مىرزە عبدالوھاب كاتىب آدلىى
شەخسلەرنى الەنە تەرىزە قەلمە آلىنىشىدىن^۷

۲-۳: آذربايجان جومھوريىتىندە

فولكلور شوناسلىق

فولكلور ساھەسىندە جەنەنەنە چاللىشمالار ۱۹ -
جەنەنەنە سونلارنىدا باشلامىشىدىن

ھسن بىگ زەردابىى ۱۸۷۵ - جەنەنەنە اىلەندە
چەنەنەنە باشلامىشىدىن اكنەنەنەنە و كەشكول
قەنەنەنەنە خەلق ادەبىياتىدا مەنەنەنە بىر يەنە
آيرىمىشىدىن زەردابىى نەنەنەنەنەنەنە مەھىنەنەنە
كىتابى ۱۹۰۱ و ۱۹۰۳ و ۱۹۰۹ - جەنەنەنەنەنە
اۈچ دەنەنەنە چەنەنەنەنەنەنە

۲۰ - جەنەنەنە فرەنەنە بىگ كۈچەنەنە، ھەنەنە
زەنەنەنە، سەلمان مەنەنە، ھەنەنەنەنە، يوسەف
چەنەنەنەنە، رەشەنە بىگ ھەنەنەنەنە فولكلور
ەلمى نەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە
قەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە
ئەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە
آرەشەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە
شەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە

۱۹۲۳ - جەنەنەنە قورولموش (آذربايجان
تەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە
تەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە
تەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە
تەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە

^۷ رەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە ۳۰۶-۳۰۵

دەنەنە، ادەبىيات و فولكلور و اۋىرنەنەنە، جەنەنە
ۈنەنەنە كەنەنە بونونەنە آدەنەنە او ۈنەنەنە
فولكلور شوناسلارنى بونەنەنەنە سەنەنە
ساخلامىشىدىن ايرىنەنەنەنەنەنەنە
فولكلور و خەلق ادەبىياتى ھەنەنەنەنە
كىتابلار يازىلمىشى، اونلاردا بىرى ۱۹۴۱ - جەنەنە
اىلەندە ھەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە
كورەنەنەنە كەنەنەنەنەنەنە بونەنەنەنە
اىلەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە

اكنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە
دەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە
چاللىشمالارنى دەنەنەنەنەنەنەنەنەنە
مەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە
و سەنەنەنە بىر چەنەنەنە فولكلور نونەنەنە
تەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە
ھەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە
باشقالارنى بونەنەنەنەنەنەنەنە
اۈلەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە

آذربايجان ەلملەر آكادەمىسى نەنەنەنە فولكلور
شەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە
ادەبىيات كورسۇ تەنەنەنەنەنەنەنەنە
چەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە

سونەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە
اۈلەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە
كەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە
مەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە
مەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنەنە

عموما دین و مذهب عاید دبلر، آندلار، دوعالار و کینارا قوبولموش، مرثیه ادبیاتی، محرم آییندا تاسوعا و عاشورا عزا مراسیمینه اولدوقجا اؤتری بیر اشاره اولونموشدور.

خالق ادبیاتی صیرف زحمتکش خالقین ادبیاتی کیمی قلمه آیینمیش اورادا اؤز عکسینی گؤسترن باشقا طبقه‌لر و صنیفلره عاید یا خود اونلارین طرفیندن چوخ ایشلنن ادبیات بیر خارجی تاثیر کیمی قیده آیینمیشدیر.

بو باخیش ایستر خالق ادبیاتی موضوعوندا یازیلان تحقیقی اثرلرده، ایسترسه ده نشر اولونان فولکلور مجموعه‌لرینده قاریاق شکیلده اؤزونو گؤستمکده دیر. آنجاق آذربایجان جومهوریتی مستقیل اولدوقدان سوئرا بو ایدئولوژیک محدودیت آرادان قالدیریلیمیش و یئنی‌جه چیخان فولکلور کیتابلاریندا بو نقیصه‌لر آز، چوخ رفع اولموشدور.

بونولا بئله قید ائتمه‌لیم کی بیز بوتایدا فولکلوروموزون توپلانیلیب، آراشدیریلیب، یاییلماسیندا هامیدان آرتیق آذربایجان جومهوریتی عالیم‌لرینه بورجلویوق.

۴-۲ ایراندا تورک فولکلور شوناسلیغی

کئچن عصرین سون ایللرینده موللاحسن ادیب امری (طوطی)، موللامصطفی و محمدباقر خلخالی اؤز اثرلرینده بیر چوخ

خالق ادبیاتینین نومونه‌لرینی گتیرمیشلر. موللامصطفی علی اوغلونون یازدیغی تورکجه - فارسجا نیصا‌بدا ۴۰۰ آذربایجان آتالار سؤزو قیده آیینمیشدیر. محمد باقر خلخالی نین ده ثعلبیه یاخود تولکو کیتابیندا چوخلو آتالار سؤزو و لطیفه‌لر نظمه چکیلیمیشدیر.

دئدیگیمیز کیمی کوراولو داستانی نین دا ایلک دفعه تبریزده یازییا آیینمیشدیر.

دبلره گایه ایلک دفعه ۱۳۰۳-ده تبریزده چاپ اولان میرمهدی اعتمادین (گلینلر بزگی) کیتابیندان آد آپارماق لازیمدیر، دفعه‌لرله ایراندا اولان بو کیتاب عروض وزنینه منظوم بیر اثر دیر. اوندان آذربایجانلیلارین ائولمه دبلریندن صحبت گئدیر.

۱۳۰۰ شمسی (۱۹۲۲ م) ده انیگلیس‌لرین حیمایه‌سی آلتیندا رضاخان کودتا ائدیب، تدریجا ایشلری اله کئچیردیکدن سوئرا ۱۳۰۴ -جی (۱۹۲۵ م) ایلدن ایراندان رسمی حالدا شوونیستی بیر حؤکومت قوردو، بو حؤکومتین اصل آماج‌لاریندان بیر ایران تورکلرینی اؤز دیلی و فولکلوروندان اؤزاقلاشدیریب، فارسلاشدیرماق ایدی.

پهلوی رژیمین سونونا قدر (۱۳۵۷ ش = ۱۹۷۸ م) سورن بو سیاست نتیجه‌سینده تورک دیلینده هئج بیر اثرین یاییلماسینا امکان وئريلمه‌دی، فولکلوروموزون

توپلانماسی و آراشدیرماسی اوچون هئنج بیر ایمکان آچیلمادی، عکسینه تورکجه کیتابلار، دولت کیتابخانالاریندان، ائولردن ییغیلدی، دولت مأمورلاری طرفیندن باشاردیقجا آرادان آپاریلدی.

بونونلا بئله قیسا بیر دؤورلرده آذربایجاندا آز، چوخ تورک فولکلورو حاقیندا اثرلر میدانا چیخا بیلدی.

ایراندا ایلکین تورک خالق ادبیاتی نمونه لرینی آذربایجان آراشدیرماچیلاری طرفیندن مین اوچ یوز ایرمیلی ایللرده توپلانیب، یایلمیشدیر. حجم جه بو حاقدا یازیلان کیتابلار و مقاله لرین ۹۵٪ دن چوخونو آذربایجان یازیچیلاری و آراشدیرماچیلاری یازمیشلار.

قشقای یازیچیلاری سون اون ایلده فعال شکلده بو حاقده ایشه باشلامیشلار.

ایرانین باشقا یئرلرینده ایسه هله تورک فولکلورو اؤزینده چالیشمالار جیددی حالا گلیب، چیخمامیشدیر.

۱۳۲۰-۱۳۲۵ قدر رضاخان سقوطوندان سوئرا چیخان نشریه لر او جومله دن آذربایجان، آزاد میلت و شفق کیمی قزرت و ژورناللار دا تورک فولکلوروندان نمونه لر

وئرلمیشدیر. همین ایللرده عذارینین آذربایجان خالق ماهییلاری، میر مهدی

اعتمادین گلینلر بزگی کیتابی نین ایکینجی یایینی چوخلو آرتیرمالار ایله بیر داهایا یایتلاندی.

حبيب ساهر، محمد علی قوسی (سوئرالاردا دوکتور فرزانه آدیله تانیتمیش فولکلورشناس)، حسین امید و صابر زمان، و باشقالاری او دؤرده فولکلور ساحه سینده چالیشانلاردان ایدیلر.

۱۳۳۱-جی ایلده دوکتور علی اصغر مجتهدی توپلادیغی ۲۵۰۰ آتالار سؤزو و مثللری فارسجایا چئویری سی و ایضاحاتی ایله نشر ائتدی. همین ایلده علی تبریزی (اصلی کرم) دستانی، سوئرا دا کاظم سردودی ایله بیرلیکده عاشیق غریب و شاه صنم دستانی یایینلادی.^۸

علیقلى واعظ دهخوارقانی و محمد رحیم نصرت الملک ماکوبی یازدیقلاری امثال العجم و ضروب و امثال ترکی اثرلرینده موعین خالق ادبیاتی نمونه لرینی توپلاییب، نشر اتمیشلر.^۹

۱۳۴۳-جی ایلده محمد علی فرزانه نین بایاتیلار کیتابی دولغون بیر اؤنسؤز ایله نشر اولدو. بو کیتاب سوئرالار بیر نئچه دفعه یئنی دن باسیلیب، یایتلاندی. همین کیتابدا بایاتیلاردان

^۸ جواد هئیت - آذربایجان شېفاهی خالق ادبیاتی ص ۳۲
^۹ سلام الله جاوید - آذری فولکلور، نمره ۳ و ۴ ص

باشقا لایلار، آغیلار و سایاچی سؤزلری ده داخیلیدر.

حسن مجیدزاده (ساوالان) ایسه تورکجه ماهنیلار و باباتیلاری (تورکو ترانه لر) آدی ایله ایکی جیلده ۱۳۴۱ و ۱۳۴۳-جی ایلرده چاپ ائتمیشدیر.^{۱۰}

۱۳۴۱-جی ایلدن ۱۳۴۷-جی ایله قدر تبریزده صمدگیل (صمد بهرنگی، بهروز دهقانی، علیرضا نابدل و ...) بیر چوخ فولکلور نومونه لری توپلادیلار. صمد بهرنگی نین پاره - پاره کیتابی نین سوتونا باباتیلار دا ائکلنمیشدیر (ضمیمه اولموشدور). صمدگیل ۱۳۴۵-جی ایلده قوشماجالار و تاپماجالار مجموعه سینی یاینلایب، هامان ایللرده بیر چوخ آذربایجان ناغیللارینین فارسجا یا ترجمه سینی (داستانهای آذربایجان) آدی ایله بیر مجموعه ده نشر ائتدیلر.

دوکتور سلام ۰۰۰۱ جاوید ۱۳۴۴-جی ایلده (آذری فولکلور صحیفه لری) کیتابی نین بیرینجی جیلدینی، ۱۳۵۸-جی ایلده ایسه اونون ایکینجی جیلدینی (آذربایجان فولکلوروندان نومونه لر) آدی ایله نشر ائتدی. ۱۳۵۴-نجی ایلده سیدابوالقاسم انجوی شیرازی نین دوزنله دیگی (ترتیب ائتدیگی)

آذربایجان و همداندا قیش اکلنجه لری، دبیری و اینانجلاری کیتابی تهراندا چاپدان چیخدی.

۱۳۵۵-جی ایلده دوکتور حسین محمد زاده صدیق، عاشیق یارادیجیلیگی حاققیندا یازدیگی عاشیق لار کیتابی نین فارسجا چاپینا ایجازه آلدی.

بونودا قید ائتمک لازمدیرکی، ۱۳۴۲-جی ایلدن ۱۳۵۷-جی ایله قدر آرا - سیرا چیخان کیتابلار چوخ چتینلیکله، بعضا ده مخفی حالدا چاپدان چیخیب و محدود داییره ده یایلمیشدی.

۱۳۵۸-جی ایلدن اعتبارا آذربایجان تورکجه سینده مطبوعات و کیتابلارین یایینی آزاد اولدو، بو ایریمی ایلده بیر چوخ آذربایجان فولکلور نومونه لری چاپ اولموشدور. آنجاق، فولکلور ساحه سینده مستقیل تحقیقی ایش از گورولموشدور. بورادا بیز عوموما آذربایجان جومهوریتینده اولان آراشدیرمالارین عینینی فارسجا یا چئویریپ یا خود دا عرب القباسینا کؤچورومکله کیفیت لنمیشیک.

ایراندا گورولن آن دگرلی تحقیقی ایشلردن بیرسی رحیم رئیس نیانین فارسجا یازدیگی "کور اوغلو در افسانه و تاریخ" (کور اوغلو داستاندا و تاریخده) کیتابیدیر. بو کیتابدا مؤلف موختلیف قایناقلارا اساسلانا راق درین

^{۱۰} جواد هیت - آذربایجان شیفاهی خالق ادبیاتی ص ۳۲

خالق ادبیاتی

خالق ادبیاتی

میتولوژی تصوّرلر ایله سیخ باغلی
اولموشدور.

خالق ادبیاتی نین اوزون ایللر بویو سینه دن
سینه یه، آغیزدان آغیزا کنجیب، بوگون بیزیم
ایمیزه چاتماسی نین سببی تکجه اونون بدیعی
و هونری دگرلری دئیل، بلکه بیرده جماعتین
گونده لیک حیاتدا و شخصی ایجتیماعی
تجربه لرده اوندان بول - بول فایدالانماسیدیر.
خالقلارین ان اسکی حیات چاغلاریندان میدانا
گتیریلن اثرلر فردین مالی اولماقدان، چوخ
عوموم جماعتین محصولودور.

خالق ادبیاتی عومومی و ایجتیماعی بیر ادبی
اثرلر اولسادا، اونون بعضا ده مووعین
ایفاچیلاری اولموشدور. میثال اوچون: قدیم
یوناندا آئبلر، قزاقلاردا آکیتلار، تورکمنلرده و
خوراسان تورککلرینده باخشیلار، قیرقیزلاردا

۳-۱: خالق ادبیاتی نین تعریفی

فولکلورون دیله اساسلانا حیه سی شیفاهی
خالق ادبیاتی آدلانیر. عینی حالدا بیر چوخ
واقتلار اونا شیفاهی ادبیات، آغیز ادبیاتی^{۱۱}،
بعضا ده فولکلور دئییلیر. تورکیه ده ایسه اونا
(خالق ادبیاتی Halk Edebiyatı) و ایراندا
(ادبیات مردم) آدلاری وئرلمیشدیر.

خالق ادبیاتی دیلین تشکولو جریانیندا
یارانمیشدیر. بدوی توپلومدا او اساسا دینی و

^{۱۱} منجه "شیفاهی خالق ادبیاتی" ترمینی یئرینه ساده جه
شیفاهی ادبیات یادا خالق ادبیاتی دئسک یتر. باشقا
بیر اؤنری ده سؤزلو ادبیات دیر کی او دا یازیلی
ادبیاتین قارشیسیندا موناسیب و یاراشیقلی بیر ترمین
اولا بیلر.

ماناسچیلار، آذربایجان و تورکیه ده **عاشیق‌لار** و ۰۰۰ کیمی خالق ایفاچی‌لاری موَعین فولکلوریک داستانلار، ناغیللار دانیشارکن، ساز چالار و ماهنی اوْخویارلار.

خالق ادبیاتی، سینه‌دن سینه‌یه، نسیلدن نسيله کنچرک زمان، فرد، منطقه فاکتورلاریندان آسیلی اولاراق موَعین دگیشیکلیکله اوْغرار. خالق ادبیاتین بیر نتیجه اونملی خصوصیتلری ده وار، او جومله‌دن: بو ادبیاتین جمعی لیگی و شیفاهی لیگیدیر. پاشا افندی یقین همین زمینه ده باخیشلاری آشاغیدا وئرلیر:

۲-۳: خالق ادبیاتی نین جمعی لیگی

دئدیگیمیز کیمی خالق ادبیاتی عموم ایجتیماعین محصولودور. چوخ قدیم زمانلاردا خالق یارادیجیلیگی نومونه‌لری، جمعین ایشتیراکی ایله ایش و امک جریانیندا یارانمیش، ایفا ائدیلیب، یایلمیشدیر. سوترالار جامعه ده موَعین ایستعدادلی صنعتکارلار اورتایا چیخیر. دینله ییجی مجلسلرینین کاراکتریندن، طلبیندن آسیلی اولاراق ایفاچی اثرلرین مضمونو، حجمینی بئله دگیشدیرمه‌لی اولور. جمعین خوشونا گلمه‌ین اثر بیر ده جمعین قارشیسیندا اوْخونمور. جمعین طرفیندن بگنیلن اثر، خالق طرفیندن دائم تکمیل لشییر، جیلانیر، هم فورما، هم مضمون،

هم ده ایدئا جهتدن یوکسک صنعت نومونه‌سینه چئوریلیر. دئمه‌لی جماعتین بیرگه زحمتی خالق یارادیجیلیگی نومونه‌لرینی جیلالاییر، حقیقی صنعت اثری کیمی اونو دها دا کامل لشدیریر.

بونولا برابر بیز یارادیجیلیقدا فردین رولونو هئچ وقت اینکار ائده بیلمه‌ریک آیری-آیری صنعتکارلار سوترالار عموم خالقین مالی اولان اثرلرین یارادیلما سیندا موهم رول اوینایرلار. شوبه‌سیز بو یا باشقا بیاتی، آتالار سؤزو و مثلر اولجه بیر شخص، یا خود بیر صنعتکار طرفیندن سؤیله‌نیر. بیزیم بیر چوخ داستانلاریمیز عموم عاشیق‌لار جمعی نین یارادیجیلیق محصولو اولدوغو کیمی، بیر چوخ داستانلاریمیزدا واردیرکی اونلار اولجه بیر عاشیق طرفیندن دوزولوب، قوشولموشدور.

۳-۳: خالق ادبیاتی نین شیفاهی لیگی

آیدیندیر کی قدیم زمانلاردان باشلا یاراق خالق یارادیجیلیگی نومونه‌لری شیفاهی اولاراق یارادیلیمیش دیلدن-دیه، نسیلدن-نسیله کئچمیشدیر. خالق یارادیجیلیغینی یازیلی ادبیاتدان آیران اساس جهتلردن بیر ده محض بو خصوصیتدیر. هله یازی اولمادیغی بیر زماندا شیفاهی شکیده یارانان بو نومونه‌لر، خالق ایچریسینده شیفاهی شکیده ده یایلمیشدیر.

یازیلی ادبیاتین هر بیر نومونه سی موغین مؤلف طرفیندن یارادیلیر و یازیا کؤچورولور. مؤلفدن باشقا اونو دگیشمگه هئچ کسین ایختیاری یوخدور. آنجاق خالق ادبیاتین میدانا گلمه سی و یاشاما پروسه سی باشقادیر. هر بیر نومونه یارانان زمان شیفاهی دیلده اونون مؤلفی اونودولور و جمعی هر بیر عوضونون اونا علاوه ائتمگه و اوندان موغین حصه لری ایختیصار ائتمگه اختیار ی چاتیر.

بونو هم ده فولکلور اثرلرین شیفاهی اولاراق کئچیب، گلدیگی موختلیف دؤور و زمان طلب اندیر. بو اؤزل لیک خالق یارادیجیلیغی نومونه لرین عصرلر بو یو موختلیف دگیشیک لیگه اوغراماسینا فورم، مضمون و ایدیاجا دگیشمه سینه سبب اولور. بو و یا باشقا عاشیق، ناغیلچی، پشه کار ایفاچی شوبه سیز اثری اولدوغو کیمی یاددا ساخلایا بیلیمیر. بعضی یئرلرینی اونودور، بعضی قیسمتله ده اونا علاوه اندیر. نتیجه ده اثر موغین درجه ده دگیشیر.

جمعی لیک و شیفاهی لیک خالق ادبیاتی نین بیر-بیرله سیخ باغلی اولان ان اؤنملی اؤزل لیک لریندندیر.^{۱۲}

^{۱۲} پاشا افندی یف - آذربایجان شیفاهی خالق ادبیاتی

بوندان باشقا خالق ادبیاتی نین بیر سیرا اؤزل لیکلری ده وار. او جمله دن واریانتلی لیک، دیلده ساده لیک و آخیجیلیق و ۰۰۰ کی اونلار دا بو ادبیاتین جمعی لیگی و شیفاهی لیگی ایله سیخ باغلیدیر.

۴-۳: خالق ادبیاتی نین منشاء سی

خالق ادبیاتی منشاء جه قدیم اینسانلارین دونیا گؤروشلرینه قاییدیر. بو گؤروشلر آنیمیم، توتیمیم، جادی، آتروپوفورمیسیم و داها سوترالار اساطیر (میتولوژی) شکلنده اؤزونو گؤستریر. آشاغیدا بونلارین حاقیندا قیساجا معلومات وئریلیر:

آنیمیم

بدوی اینسانلار، طبیعتده هر بیر شئی جانلی گؤروردور، اونلار اوچون سو، اوزمان، داغ، گونش، آی و اولدوزلارین هامیسی نین جانلاری وارمیش، یاخود دا اونلاری قورویان آیری-آیری تانریلار وارمیشلار. بو دونیا گؤروشونه آنیمیم دئییرلر.

توتیمیم

توتیم، هر قبیله یا تاییفانین قوتسال (موقدس) سایدیغی بیر حیوان یا بیتگیه دئییلیر، بیر چوخ وقتلار قبیله لر توتیم سایدیقلاری حیوانی (یا بیتگینی) اؤز جدلری کیمی قبول اندیر، اوئا گؤره ده او حیوانی اولدورمگی یا دا اتینی یئمگی حرام بیلرلر. بئله بیر اینانج توتیمیم

آدلانیر: هر قبیله نین توتمی اونون آرمی و
بایراغینا چئوریلر، اسکی تورکلرده بوزقورد،
ژرمن لرده قارتال، غربی رومادا قورد، بعضی
اسکی آذربایجان قبیله لرینده دورنا، سونقور،
ایلان و آسلان واقیله توتم اولموشدور:

جادى

دکتر علی اکبر ترابی جادی نی بئله ایضاح
اٹمیشدیر:

بدوی اینسان بیر طرفدن ایش و موثبت امک
واسطه سیله تدریجا طبیعتی دگیشرک، طبیعته
باغلیلیق و احتیاج زنجیرلرینی گئج و چتین
اولسا بئله قیریر، بیر طرفدن ده طبیعتی
گوجلری یولا گتیرمک اوچون جادیدان
فایدالانیردی، بئله لیکله اؤز ظنینه گؤره اؤزونو
داها آرتیق یثرین، گویون بلالاریندان قوزیوب،
طبیعتین تانیلمايان گوجلریندن کؤمک آلیب،
محصولون داها دا برکتلی و وئریملی اولماسینا
چالیشیردی:

جادى نین اصیل تعریفی ده بورادان عمله گلیر:
دئمک بیر پارا سؤزلر، ایشلر، حرکتلر و
ایشاره لرله موختلیف شئی لر، وارلیقلار و حتی
اینسانلارین اخلاق، فیکیر و تمایوللری
اوزرینده تأثیر قویماق اینانجینا جادی دئییلر.^{۱۳}
جادى عونصورلری اؤزونو اووسون، فال، آند،
آلقیش و قارغیش و اینانجلاردا گؤستریر،

هابئله بیر چوخ ناغیللاردا او جمله دن: وور
چوماغیم وور، سئحیرلی اوزوک و سایره ده
باشاماقدادیر:

آنتروپوفوریسم

آنتروپوفوریسمده، توتمیسدن فرقلی اولاراق
طبیعت حادثه لرینه، حیوان و بیتگیلر اوزرینه
اینسانلارا خاص اولان علامت و خصوصیتلر
کؤچورولور:

بیزیم بیر سیرا، ناغیلاریمیزدا قوشلار، باشقا
حیوانلار اینسان جیلدینه گیریر: یا دا اینسان
کیمی دانیشیر، اینسانلارا موختلیف احوال-اندان
خبر وئرلر. بوندان باشقا ناغیل و افسانه لرده
بولود، ایلدیرم، آی، گونش ده اینسانلارا
مخصوص خاصیتلر کسب ائدیرلر.^{۱۴}

دئمک ناغیللاردا حیوانلارین اینسانلاشماسینا
آنتروپوفوریسم دئییلر:

میتولوژی (اساطیر)

اساطیر سؤزو "اسطوره" نین جمعیدیر: بو
سؤزو عربلر یونانیلیلاردان آلمیشلار: اسطوره
ایسه یونانجا Histori کلمه سنیدن آلینمیشدیر:
او دا (روایت و تاریخ) آنلامیندادیر:
ابوالقاسم اسماعیل پور اساطیر ترمینینی بئله بیر
ایضاح ائدیر:

اساطیر بیر قومون یارانیش، تانریلار، ماوراء
الطبیعه وارلیقلار، ایلک و سون زامان و

^{۱۴} پاشا افندیف - آذربایجان شیفاهی خالق ادبیاتی ص ۷۴

^{۱۳} علی اکبر ترابی - مردم شناسی، صص ۱۳۲-۱۳۴

حاقیندا دنیا گۆروشوندن عیارتدیر، اساطیر ایلکین چاغلاردا اوز وئرمیش و اونا اینانلارلا گۆره تامامیله دوغرو، و قوتسال (موقدس) بیر روایتدیر. اساطیر سمبولیک و تخیلی بیر دیله، مخلوقاتین نئجه یاراینب، وار اولماسی یا خود دا یوخ اولماسی حاقیندا دانیشر. اساطیر سمبولیک و تمثیلی بیر اوسلوب ایله وارلیغی آراشدیریر.^{۱۵} آذربایجان اساطیری (دده قورقود) کیتابیندا، اسکی تورک یازیتلاریندا، یازیلی فورم آلمیشسا دا اونلار خالق ادبیاتیمیزدا دا بوگون یاشاماقدادیرلار.

۳-۵: خالق ادبیاتی نین نؤوعلری

خالق ادبیات موضوع باخیمیندا آشاغیداکى دستهلره بۆلونور: آتالار سۆزو و مثلر، دئیملر، تاپماجالار، ماهنیلار، نغمه‌لر، ناغیللار، اوشاق ادبیاتی، لایلالار، نازلامالار، بایاتیلار، قارغیشلار، آلقیشلار، آندلار، دوعالار، لطیفه‌لر، سایاچی سۆزلری، عاشیق ادبیاتی، داستانلار، نوحه‌لر و روضه‌لر و فورم باخیمیندا اونو اوج دستهیه بولمک اولار:

- ۱- منظوم اثرلر،
- ۲- مثنوی اثرلر،
- ۳- نثر و نظمین ترکیبندن عمله گلن اثرلر.

اؤرنک اوچون بایاتیلار، لایلالار، ماهنیلار، آغیلار، عاشیق شعرى و سایاچی سۆزلری منظومدور و تاپماجا، آتالار سۆزو، قارغیش و آلقیش، لطیفه و ناغیللار مثنوی^{۱۶} دور.

خالق ادبیاتی نین مثنوی بۆلومونون بۆیوک بیر حصه‌سی ایسه قالب سۆزلر سیراسینا داخیلدیر. مثلا آتا سۆزو، مثل، دئییم، قارغیش، آلقیش، آند، و... بو کیمی قیسا ایفاده‌لر موعین قالبیدا و عوموما ثابت شکیلده ایشله‌نیلیر، حال بوکی ناغیللار، لطیفه‌لر، عاشیق داستانلاری نین نثر حصه‌لری و روضه‌لر اونو سۆیله‌ین و دینله‌یچی سینیه گۆره هر دؤنه آز،

چوخ دگیشیلر و ثابت قالیبی یوخدور.

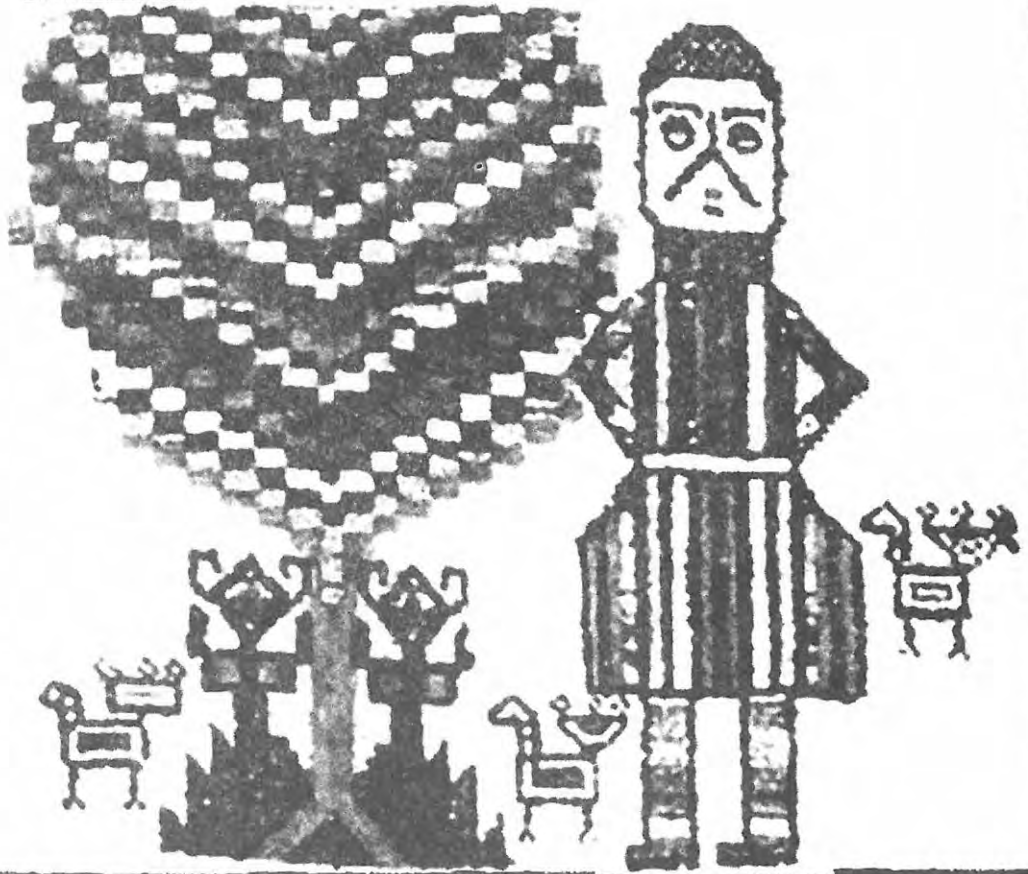
عاشیق یارادیجیلیغی نین آن موهم قولو اولان داستانلار دا یاری نثر و یاری نظم‌دن تشکیل اولموش فولکلوریک اثرلر ساییلیر. گلن بۆلوملرده خالق ادبیاتیمیزین موضوع باخیمیندا هر نؤوعو حاقیندا معلومات وئره‌جییک.

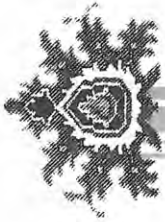
^{۱۶} البته بیر آز ساییدا آتالار سۆزو و تاپماجالار منظوم شکیلده‌دیر.

^{۱۵} ابولقاسم ابراهیم پور اسطوره بیان نمادین صص ۱۳، ۱۴.

نغمه‌لر
ع

نغمه‌لر

یارانمیشدیر^{۱۷} دثمه‌لی اورتاق ایش گُورونجه، ایشین موغین ریتمی، بدن، ال و آياقلارین موزون حرکتی، چکیش‌لرین و باشقا ایش وسیله‌لرین بیر-بیريله توخونما سسی، اینسان نفس‌لرین بیر-بیرینه قووشوب، بیرلشمه‌سی موغین ریتم و هاوا یارادیر. همین هاوا و موسیقی ایله اوغون بعضا اینسانلارین آرزو، امللرینی تمثیل ائدن سؤزلر ده اورتایا چیخیر. و بئله‌لیکله امک نغمه‌لری یارانیر.

بیلدیگینیز کیمی آفریقا و استرالیا و آمازون مئشه‌لرینده هله ده بیر پارا قبیله‌لر چوخ بدوی شکیلده یاشاییرلار، اونلارین حاقیندا اتنولوژیک موطالبه‌لر، بیر چوخ خالق یارادیجیلیغی نین منشأینی او جومله‌دن امک نغمه‌لرین منشأینی آیدینلاشدیریر. آشاغیداکی ایکی میثال امک نغمه‌لرین نئجه یارانماسی حاقیندا جانلی میثال اولایلر،

نغمه‌لر مؤعین موناسیبه گُوره اوخونار. نغمه‌لریمیزی نئچه قروپا بۆلمک اولور: امک نغمه‌لری، مراسیم نغمه‌لری، اووسون نغمه‌لری و... آشاغیدا اونلارین حاقیندا معلومات وئریله‌جک:

۱-۴. امک نغمه‌لری

امک نغمه‌لری اینسانلارین ان قدیم یارادایجیقلاریندان بیرسیدیر. ایلکین اینسانلارین گُوردوکلری ایش دسته‌جمعی ایدی. هر ایش قروپو، ایشین آغیر یوکونو یونگولتمک اوچون بیر-بیريله اوغون طرزده موغین ریتم ایله چالیشیردیلا، هر ایش مثلاً آغیر بیر داشی دیغیرلاتماق، گمی سورمک، یئر شوخوملاماق و... دایما تکرار اولان و نظمه تابع بیر حرکتلردير، اینسانلارین ایش پروسه‌سینده موزون حرکتلری واردیر، مثلاً بیر-بیر ایله ایرلی گئدیپ، دالی چکیلر، لرینی بیرلیکده قوزاییب، ائندیریردیلا. ...ائله بو ریتملرله اوغون ایلک موسیقی لر و ایلک رقصلر

^{۱۷} امیر حسین آریانپور جامعه‌شناسی هنر صص ۳۰ و ۳۱

و یوزوجو ایشی اونلار آشاغیداکی نغمه‌نی
زومزومه اندرک باشا چاتدیرارلار:

نغمه‌نین ریتمی ایسه، ایشین اوز طبیعی
ریتمیدیر.

• داش توپلاما نغمه‌سی

الیم شئر، الیم شئر،
شئر گل منه مدد وئر!
مدد وئر نیم یوخدور،
چؤرک یئنینیم یوخدور.
توولار الیم، ایرلار^{۲۲} دلیم
توولارام، ائدم گیلیم.
هر رنگی بیر یاز اولسون
هر نقشه شاهباز^{۲۳} اولسون.
الیم شئر، الیم شئر،
شئر گل منه مدد وئر!
الیم خمیر ایچینده،
قیچیم چومور ایچینده.
الیم شئر، الیم شئر،
شئر گل منه مدد وئر!^{۲۴}

آغری داغنین انگینده کی زمیلرده جوخلو داش
وار، اکینچیلر هر ایل ایشه باشلامازدان، بیرلیکده
داشلاری زمیلردن ییغیب قیراغا آتیرلار، و ایش
گۆره-گۆره بو نغمه‌نی اوخویورلار:

باخ زمینین داشینا،
وور اربابین باشینا!^{۲۰}

داشی زمین قالدیراندا بیرینجی میصرع «باخ
زمینین داشینا» و اوئو آپاریب زمینی
قیراغینا آتارکن ایکینجی میصرع «وور اربابین
باشینا» اوخونور.

• کره توتما نغمه‌سی

کره توتماق اوچون آیرانی تولوغا دوئلدوروب،
باشینی برک باغلایب، ایکی طرفدن اونو
چالخالارکن، بو نغمه‌نی اوخویارلار:

چالخا، چالخا یاغ اولسون،
یاغ تولوقدا داغ اولسون.
چالخایین باجی قیزلار
کؤینگگی چی-چی قیزلار^{۲۱}

• یون اگیرمه نغمه‌سی

قاشقایی ائلرینده قادینلارین گوردوگو
ایشلردن بیری ده یون اگیرمه ایشیدی، بو آغیر

• دویو دؤیمه نغمه‌سی
قاشقایی ائلینده توپلاردا دویو پیشیرلر: دویونو
آریدیپ، اونون چلتیگینی آیرماق اوچون اوئو
سیرکو آدلی قابلارا تۆکوب، دؤیرلر: بو آغیر

^{۲۲} ایرلاماق: قاشقایی دیالکتینده ماهنی اوخوماق
دئمکدیر.

^{۲۳} شاهباز: تارلان، شاهین.

^{۲۴} منوچهر کیانی سیه چادرها ص ۹۸

^{۲۰} سؤزلو ادبیات آرشیویندن / ماکی بۆلومو

^{۲۱} پرویز یکانی زارع - آذربایجان ائل ص ۱۹۹

ایش اوچون ائللین بوتون قادینلاری و قیز
گلینلری یاردیمچی اولمالیدیر. قیز گلینلر
یورولماسین دئییه، بو ایش بیر نئوع رقص
کیمی

ایفا اولونار، بئله کی آغاجلارین باشینا رنگلی
دستمال باغلاییب، بیرلیکده ایرلی گئدیب،
آغاجی دویولره ووروب، بیرلیکده دالی
چکیلرلر. بیرلیکده سس-سس وئریب،
اوخورلار:

هایننا هئلی هایننا،
سیزلرده دئیین هایننا
بیزده دئرک^{۲۵} هایننا،
واری^{۲۶} دئیین هایننا:

او تایدایار اوباسی،
دویولور ناغاراسی
بوغچا گئیر گول آپار،
خلوتدی باغ آراسی:

هایننا هئلی هایننا،
سیزلرده دئیین هایننا
بیزده دئرک هایننا،
واری دئیین هایننا:

کهر آتین قولونو^{۲۷}،
مخمل ائدین چولونو:

بیز گلیمشیک آپاراق،
سیزینگ باغین گولونو
هایننا هئلی هایننا،
سیزلرده دئیین هایننا
بیزده دئرک هایننا،
واری دئیین هایننا^{۲۸}:

بیر پارا امک نغمه لری او قدر یایغیندیر کی
اونلارا موغین آدلار وئریلمیشدیر. مثلا
ساغین نغمه لری، هولاولار و هانا نغمه لری
آشاغیدا اونلاردان بیر نجه اؤرنک وئریلیر:

• ساغین نغمه لری

قویون ساغاندا قویون دینج دورسون دئییه
موغین نغمه لر اوخونار، بو نغمه لره ساغین
نغمه لری دئییرلر. اورنک اوچون:

ننه، ننه، ننه، ننه
سنی ساغان منم، منم
گول مونجو قوم بوینوندادی،
ممه لیرین قوینوندادی
قویروغونو فراغات قوی
آیاغینی ایراحات قوی
بوینوزوندا اوزرلیگیم
اثر آتشیگیم، بزرلیگیم،
ننه، ننه، ننه، ننه

^{۲۵} دئرک: قاشقای دیالکتینده دئییریک آنلامیندادیر.

^{۲۶} واری: قاشقای دیالکتینده هامی دئمکدیر.

^{۲۷} قولون: کۆرپه آت بالاسی.

^{۲۸} منوچهر کیانی سیه چادرها صص ۲۶۳ و ۲۶۴

• هولاوارلار

هانا نغمه‌لری

فرش توخویانلار دا دزگاه باشیندا سس - سسه
وئریب، بئله اوخویارلار:

۱- بوردان اوزاق باکییدی

تئللری یاناکیدی

عومرومده بیر یار سئودیم،

اودا یانیمداکییدی

۲- چوخ خوش اوخور قناره

چیخمامیشام ناهاره

عومروم قورتولدو آلاه

چیخمادی بو کناره

۳- میلت باغیندا یاتدیم،

هر فیکری باشدان آتدیم

چکمه‌دی اون یئددی گون،

بیر خالچانی چیخارتدیم

۴- حیتلری شافتالی

فیرنگی دون بافتالی

سندن خواهیشدیم ^{۳۵} بودو

آذربایجاندا جوت سورنده جوتچولر هولاوار
آدلی ماهنیلار اوخویارلار: اؤرنک اولاراق:

۱- اؤکوز، اؤکوز، خان اؤکوز،

بوینو قیزیل قان اؤکوز،

چک چاییری ^{۲۹} چمنندن

سنه جان قوربان اؤکوز ^{۳۰}

۲- منیم کلیم ناز ائیلر،

قویروق وورار توز ائیلر

چیگنیله چمن سوکر،

بییه‌سینی شاهباز ائیلر ^{۳۱}

۳- داغ دؤشوندن یاتانا،

گون گئدر آی باتانا

قارا اؤکوز قارغییار

جوتون ماجین ^{۳۲} توتانا

۴- باشینا من دولانیم،

من دؤنوم، من دولانیم

اؤلمه، اؤلمه یازیغام

کؤلگه‌نده من دولانیم ^{۳۳}

^{۲۹} چاییر: بوتا

^{۳۰} ۱- پوراکبر - بررسی ادبیات شفاهی مردم ص ۲۲

^{۳۱} دیزج خلیل رنجی افواج اولکر درگیسی ۲- جی نو

^{۳۲} ماج: جوتون قولو، اثر منیجه ماج

^{۳۳} اهلیمان آخوندوف - آذربایجان خالق صص

۱۰۹

^{۳۴} میلت باغی: تبریزین ارک قالاسی چئوره‌سینده

قایریلان ایرانین ایکینجی عومومی پارکی،

ماراقلیدیرکی بیرینجی و اوچونجو پارکلار دا تبریزده

قایریلمیشدیر ایرانین دؤردونجو عومومی پارکی

"پارک-شهر" آدیندا تهراندا قورولدو

^{۳۵} بو سوژ واختیله اسگی آذربایجاندا یایغین دیللردن

بیری اولان تات دیلیندن تورکجه‌میزه کئچمیشدیر و

پهلوی متلرینده ده خواهیشت فورمونا گلمیشدیر

۲-۴: مراسم نغمه لری

شیفاهی ادبیاتین آن قدیم قوللاریندان بیرری ده
 مراسیم نغمه‌لریدیر. مراسیملر ایلین موختلیف
 موسملرینده اجرا اولونار. او جومله‌دن نوروز،
 چیلله‌گئجه‌سی، چرشنه آخشامی، سیزده و...
 بیرده اینسانین دوغوم گونوندن اولومونه قدر
 اولنملی حادثه‌لرله علاقه‌دار دبلریمیز وار.
 بونلارین بیر چوخوندا اؤزونه مخصوص
 نغمه‌لر اوخونار. مراسیم نغمه‌لریندن اورنک
 ولاراق:

● چیللہ گنچہ سی نغمہ سی :

داش ماکیدا چیلله گنجه‌سی بو نغمه‌نی
اوخویارلار:

آی چیلله، چیلله قارداش
آتین قامچلا قارداش
بیر گلدین دانیشمادیق،
قلبیم آچıla قارداش.^{۴۰}

قوشا چایدا (میاند ابد) چیلله آخشامی گون
باتارکن اود یاندیریپ، اوستوندن آتیلارلار
سوترا دا اودو قاریشدیریپ، داغیدیپ، بئله
اوخویالار :

چیللہ قوودو، چیللہ قوودو

سحر مینجیق، سحر مینجیق

^{۴۰} ابولقاسم انجوی شیرازی - جشنها ...، جلد دوم ص ۴۷

ابولقاسم انجوی شیرازی - جشنها ...، جلد دوم ص ۴۸

۳۶ کئچل باشین چک دالی

آینانی قویوب ایش آراسینا
دمبدم باخیر دیش آراسینا،
باشداکي گده^{۳۷} سال، گده
سال!

قال میسان دالا، قال گده قال!^{۳۸}

بو نغمه لرده بیر چوخ واختلار ایشین آغیرلیغینا
 گوره، ال موزدونون آزیلیغینا اعتراض سسی
 اوجالیر. آشاغیداکی اوشاق و آتا یادا آنا
 آراسیندا دئییشمه بو باخمیدان دیکته لایققدیر.

اوشاق:

ای وای آمان کرخانا،
باغریمی قان ائیلہ ییب،
ایلماک سالان بارماغیم
ایلماک قابار ائیلہ ییب.

آتا:

اولسون اوغول گنت گينن
آخشاما جان سورت گينن
آخشام آلان پوللارين
وئر داوايا، بارماغيا
سورت گينن^{۳۹}

۳۶. میر مہدی اعتماد - گلینر بزرگی ص ۲۹

۳۷ گده: تبریز دیالکتینده آده سۆزۈنۈن یثرینه ایشلنیر:

۳۸ محمد پیغامی - لیسانس تئری

۳۹ محمد پیغامی - لیسانس تئری - ص

سحر مینجیق دڼدیکده ساباهیسی گون مینجیق
- مینجیق یاغیش یاغماسینی آریلارلار.

• آخر چرشنه نغمه لری:

ایلین آخر چرشنه سی قیزلار سودان آتیلار، بو
نغمه نی اوخویارلار:

آتیل، ماتیل چرشنه

باختیم آچیل چرشنه.

سو باشینا گلن باشقالاری ایسه:

«آغیرلیغیم، اوغورلوغوم، دردیم، بلام،

تؤکولسون بو سویا گتتسین» - دئییه سودان

آتیلارلار.^{۴۲}

• نوروز بایرامی نغمه لری:

نوروز بایرامیندا، خوی، مرند کندلرینده، ائله جه

ده آذربایجانین بیر چوخ یئرلرینده بئله نغمه لر

اوخونار:

گلیر نوروز بایرامی،

آچیلار گوللر هامی

ساخلا گلین آنامی،

آنامی، هم آتامی.^{۴۳}

نوروز گلیر، یاز گلیر

نغمه گلیر، ساز گلیر.

باغچالار دا گول اولسون!

گول اوسته بولبول اولسون!

نوروز، نوروز خوش گلدین،

خوش گلدین، بوش گلدین،

بوش گلدین، دولو گلدین،

بول گلدین، سولو گلدین.^{۴۴}

اردبیلده سحرین آلاقارانیلیغیندا دوروب، نوو

اوستونه گندر، نوو اوستوندن آتلائیب:

«دیش آغیریم، باش آغیریم، گوژ آغیریم، بوردا

قالسین» - دئیرلر.^{۴۵}

بایرام قاباغی آذربایجانین بیر چوخ یئرلرینده

تکه میچی لر گلر و یازین موشتولوقچوسو کیمی

تکه م اوینادار، تکه م سایاسی اوخویارلار:

«فرهاد اردبیلین یورتچو ماحالیندا ائشیتدیگی

تکه م سایالاریندان نئچه سینی ثبت ائدمیشدیر:

۱. تکه م گلدی، قیشین عومرو قوتاردی،

چوئان توتدو او تو داغدا او تاردی.

گلیر بایرام، دالیسینجا یاز گله جک.

سیزین بو تازا بایرامیز موبارک.

۲. تکه مین ده کندی وار،

اویناتماغافندی وار.

^{۴۲} پرویز یکانی زارع - آذربایجان ائل ۰۰۰ ص ۸۲ و ۸۳

^{۴۳} پرویز یکانی زارع - آذربایجان ائل ۰۰۰ ص ۱۲۴

^{۴۴} پاشا افندیف - آذربایجان شیفاهی خالق ادبیاتی ص ۹۱

^{۴۵} علیرضا اینقیلاب پولوندا ۹ و ۱۰ - جو نو

هر قاپیدا اویناسا
بیر نلبکی قندی وار:

۲. تکهم گتیدی مئشگینه
وعده وئردی بئش گونه:
گلمه‌دی اوئن بئش گونه،
تکهم‌می اوئل‌دوردولر
آتدیلار خان کوئشگونه.^{۴۶}

آشاغیداکی سؤزلری ده علیرضا اردبیلدن
توپلامیشدیر:

۱. آی منیم آلا تکهم
باشیما بالا تکهم:
گزه گن آروادلارین
سیرغاسین^{۴۷} یالا تکهم:

۲. یاشیلار آی یاشیلار،
دوواردان بوئلاشیرلار:
بو آیامین قیزلاری
ار اوسته ساواشیرلار:

۳. آغ دومانین اوزلری،
یئره گلمز دیزلری:
بو آیامین قیزلاری
کبین کسیر اوژلری:

۴. تکهم گتیدی مرنده،
تاماشادی گلنده:

کول باشینا تکهمین،
قایاناسی اوئلنده:

۵. تکهم تکهم آتلاما
قول قیچیوی قاتلاما:
ساباه کی بایرام گلیر،
گئدیپ، چولده اوتلاما:

۶. تکهم بیر اویون ائیلر،
قوردولان قویون ائیلر:
یغار گیلان دیوسون،
چیپشین تویون ائیلر:

۱. امیرالمؤمنین تخته چیخاجاق،
یزیدین بوینونا نوخدا ووراجاق،
شیرین شربت سو یئرینه آخاجاق:
سیزین بو تزه بایرامیز موبارک،
آییز، ایلیز، گونوز، هفته ز موبارک:

۲. سولطان سرتووله ده باغلار بوژآتی،
اوئون بوینوندا وار قیزیل ساعتی،
خانلار، بگلر بیزه وئرسین باراتی:
سیزین بو تزه بایرامیز موبارک،
آییز، ایلیز، گونوز، هفته ز موبارک.^{۴۸}

^{۴۶} گونش درگیسی ۳-نجو نو: ص ۸۸

^{۴۸} علیرضا ایقیلاب یولوندا درگیسی ۹ و ۱۰-جی نو:

^{۴۷} سیرغا: قولاغا تاخیلان قادین بزرک‌ریندن

• توی نغمه‌لری

توی مراسیمینده ده اوزونه مخصوص ماهنیلار
اوخونار. مثلا تبریزده چوخ یایغین ماهنیلاردان
بیری آشاغیداکي ماهنیدیر:

۱. چیخدیم بگین اوتاغینا،
گلینسی آلیب یانینا،
قاداتان آناوین جانینا.

تویلار موبارک، موبارک باده،
ائی گولو ریحان موبارک باده.

۲. حیطلیری بازلیلیدی،
کاتان کؤنک یازلیلیدی.
آنا کؤنلوم آریزلیلیدی.
تویلار موبارک، موبارک باده

۳. فخر ائدیر گلین آناسی،
هونرلیدی بو بالاسی.
گلین دئمه نار داناسی.
تویلار موبارک، موبارک باده
ای گولو ریحان موبارک باده.^{۴۹}

• فرهاد اردیبلین یورتچو ماحالینین توی
قایدالارین یازارکن گلینین تعریفینده اوخونان
بو نغمه‌لری قید ائتمیشدیر:

۱. توی دویوسون آریتمیشام؛
دامدان - دامدا داغیتمیشام؛
قیز آناسین قاریتمیشام

گۆرۆم آی قیز تویون موبارک اولسون،
قوهومون، قارداشین، ائلین، واراؤلسون:

۲. کربلا یولوندا سالدیردیم گونیز،
تویونو ائیله‌سین گۆزه گۆرونمز.
اوخودوم قورآنی، دئدیله ییلمز.
گۆرۆم آی قیز تویون موبارک اولسون،
قوهومون، قارداشین، ائلین، واراؤلسون:

• بگین تعریفینده ده بئله اوخونار:

۱. خوتچایا دوزموشم نوغولنان بادی،
تویونو ائیلرم اورکدن شادام.
تویونو ائیله‌سین حضرت آدم
گۆرۆم آگ تویون موبارک اولسون،
ساغیشین سولدوشون ائلین وار اولسون:

۲. بگ بزندى چیخدی دامین اوستونه،
شفق سالدی دووارلارین اوستونه،
گئدین دئیین دوشمانینا، دوستونا.
گلین گلیر دولو قازان اوستونه.
گۆرۆم آ بگ تویون موبارک اولسون،
ساغیشین، سولدوشون، ائلین واراؤلسون.^{۵۰}

• ایلخچییدا بئله نغمه‌لر اوخونار:

ساق دیشینا روستم اولماز برابر،
سولدیشینا ایسفندیار یالاندیر.
بگ اوزو کوچهنی ائدیپ مونور

^{۵۰} فرهاد - گونش درگیسی ۳- جو نو:

^{۴۹} محمد پیغامی - لیسانس تنزی ص

گوروم آبگ تویون موبارک اولسون^{۵۱}

● گلینی آپارماغا گلن اوغلان آداملاری
بئله اوخویارلار:

آپارماغا گلیمیشیک،
یار آماغا گلیمیشیک.
اوغلانین آدامی ییق
آپارماغا گلیمیشیک.
وئرین بیزیم گلینی!
قاینی باغلا بئلینی!
قیزیل گوللر کولدادیر؛
ال چاتمایان قولدادیر.
قیزین باختی آغ اولسون؛
قوھوملاری ساغ اولسون.
گوروم چیلچیراق اولسون.

● خوراسانین دره گز بؤلگه سینده گلین
آپاراندا بو ماهیننی اوخویارلار:

۱. آت گتیرین آتلانسین،
آتی کھر یار، یار
گلین گلین، تئز مینسین.
آدی گؤھر یار، یار.
۲. روخصت وئرین قیزچرخسین،
اولدو سحر یار، یار،
یولا سالین تا گئتسین.
وئردی خبر یار، یار.

۳. اوچ باجیدان بیرسی

آتلانادی یار، یار.
ایندی اونون گونوسو
پاتلانادی یار، یار.

۴. گلین بئلی اینجه دی

اینجه بئلی یار، یار.
اول چاغلا اوغلانیدی
بیلین ایندی یار، یار.

۵. نئچه صاندیق جاهازلار،

قیفیل تؤولو یار، یار،
بیزدن سیزه قیز گلر
زولفو تؤولویار، یار.^{۵۲}

● قاشقایار دا بئله اوخویارلار:

۱. اوبامیز سرحدده دیر،
میلیمیز شربتده دیر.
بیز کی قیزی آپاردیق
دوشمنلر حسرتده دیر.^{۵۳}

۲. گلینه باخ گلینه،

الین ووروب بئلینه.
گلینه پیس دئمه یین
قاچار گئدر ائوینه.

۳. گلین گلیر، خان گلیر،

بیزیم ائله جان گلیر.

^{۵۲} سید علی میر نیا - ایلات و طوائف درگز - ج ۲ ص ۱۷۹

^{۵۳} منوچهر کیانی - سیه چادرها ص ۲۹۳

^{۵۱} غلامحسین ساعدی - ایلخچی ص ۱۳۴

هاش گئده
هوش گئده،
بو اوخ سنه
توش گئده.^{۵۶}

● اووچونو یولا سالارکن اوتون دالینجا بو
ویردلی اوخویارلار:

اوواگئندن، اووون توش
اووون اولسون مارال، قوش
قورد قوشو سحر آخشام
لرزه کرزه سالان گل
بدهیتدن، بداصیلدن،
بدنظردن دولان گل.^{۵۷}

● بیر اوشاغین بوغازی آغریاندا اوتون
بؤیوگو ایله بوغازینی سیغارلایب بو ویردی
اوخویار:

گئجه گلمیسن، گئجه قاییت!
گونوز گلمیسن، گونوز قاییت!
هاواخت گلمیسن، او واخت قاییت!^{۵۸}

وبئله اینانارلار کی خسته لیک، نوخوشلوق
گونون هانسی ساعاتیندا گلمیشدی سه ائله او
ساعاتدا دا نوخوشون جانیندان چیخیب،
گئده چک.

آت گتیرین چوللایین،
طاووس نقشی یوللایین:

۴. لیباسینی تئز گئیسین،
یولا سالین تا گل سین
بیزیم اویا ایراقدیر
گلین گل سین، تئز مینسین:

۵. اوج باجینین بیرسی،
قدملری گؤز اوسته
گلین بئلی اینجه دیر
واریمیزدان اوجا دیر.^{۵۹}

● گلین آتا ائویندن چیخان گون بگین
کیچیک قارداشی گلنن بئینه شال باغلایار
بو بایاتینی اوخویار:

آنام، باجیم، قیز گلین،
ال آياغی دوز گلین
یئددی اوغلان ایستیرم،
بیرجه دته قیز گلین.^{۶۰}

۳-۴: اووسون نغمه لری

آشاغیداکی نغمه لر، جادی و اووسون کیمی،
طبیعتده تاثیر قویماق نیتی ایله اوخونور:

● اووچولار اووو نشانلایب، اوخ آتارکن
بئله دئیرلر:

^{۵۶} پاشا افندیف - آذربایجان شیفاهی خالق ادبیاتی ص ۸۱

^{۵۷} پاشا افندیف - آذربایجان شیفاهی خالق ادبیاتی ص ۸۸

^{۵۸} سؤزلو ادبیات آرشویندن / تبریز بؤلومو

^{۵۹} منوچهر کیانی - سیه چادرها ص ۲۹۱

^{۶۰} هشتپر سؤزلو ادبیاتی آرشویندن

● خالق ایچینده بئله بیر اینانج واردیر کی اوزرلیک دنه‌لرین اودا توتوب، یاندرساق ائودن قادا، بالا سوووشاجاق، پاخیللارین، گؤزو پارتلایاجاق، دوشمنلر کور اولاجاق اوزرلیگی اود اوستونده کی قبا تۆکه - تۆکه بو شعرلری اوخویارلار:

اوزرلیکسن هاواسان
مین بیر درده داواسان
درد قاپیدان گیرنده،
سن باجادیان قوواسان
بیر، ایکی، اوج، دؤرت،
بئش، آلتی، یئددی،
قادا، بالا قویدو گئتدی

خوراسان تورکلری ایسه بئله شعرلر اوخورلار:

گؤز وورانی گؤزو چیخسین،
دیل وورانی دیلی شیشسین،
گؤتوره بیلمه‌نین بئلی سینسین،
قادا بالا بیزدن گئتسین.^{۵۹}

● بیر پارا اووسونلار دا واردیر کی نثر پارچالاریدیر. مثلاً:
اوشاغی بله‌یندن سونرا آناسی اوج یول الینی
یتره چالیب، اوشاغین کورگینه وورار، دئیر:
«هامی نین یوخوسو سنین اولسون»

^{۵۹} سید علی میرنیا - ایلات و طوائف درگز ص ۸۲

و اینانار کی اوشاق آغیر یاتاجاق.^{۶۰}
● ایرانین قوزئی دوغوسوندا اولان شاهرود شهرین بیر پارا کندلرین اهالیسی تورکدور. "ابر" آدلی همین کندلرین بیرینده شوملانمیش زمیلره توخوم سپمک موئین مراسیم ایله کئچیریلیر. اکینچیلر توخومون آغیرلیغی جا خورما یا دا قاوون زمین بیر بوجاغینا قویار، سوئرا اوزو قیبله‌یه، ساغ الیه یتره توخوم سپیب، بونلاری اوخویارلار:

خودایا سنین امودونا شو بوغدا، شو خورمایا
اوزوم یا انار کیمی عمل اتتسین، توپا خرج
بولسون.^{۶۱}

۴-۴- سایاچی سؤزلری

سایاچیلار ایلین موختلیف فصیللرینده، مثلاً چیلله گونو، یادا یابین قورقلیق گونلرینده ائل، اوبا ایچینه گئدیب، سایا آدلی شعرلر اوخویارلار.^{۶۲}

^{۶۰} زهره وفایی - سینامالار ص ۷
^{۶۱} بولسون: اولسون سؤزونون اسکی فورمودور.
^{۶۲} شریعت زاده - شاهرود ص ۴۷۶
^{۶۳} سایا سؤزونون منشایی حاقیندا بو گونه کیمی موختلیف نظریه‌لر سؤیله‌نیلیب، مثلاً فریدون بگ کؤچرلی اوئو فارسجا سایه سؤزویله عینی بیر کلمه کیمی قلمه آلمیش، باشقالاری ایسه اونو سایماق فعلیندن آلینما بیر کلمه کیمی فرض اندیرلر.

بايرام قاباغی دا تکه اوينادان **تکمچی** لرین
اوخودوغو شعیرلر ده سايالار سیراسیندا یئر
توتور.

هم ده بیزلرده **یاس سايالاری** واردیر. یاس
سايالاری حاقیندا آغیلار بۇلومونده بیلگیلر
وئريلمیشدیر.
سايالاردان اۇرنکلر:

منجه سايالارین فورم، مؤحتوا و سۇز خزینەسى
باخیمیندان چوخ قدیم بیر قوشمالار اولدوغو نظره
آلینیرسا، اوتو ساکا و ساقا سۇزلریله ایلگیلی
اولدوغونو دوشونمک اولار.

معلوم اولدوغو کیمی بیر چوخ شعر و ماهنی آدلاری
موعین تورک انلرینین آدیله باغلیدیر. مثلاً گرایلی،
وارساغی، کشگؤللو، بورچالی، بایاتی، اووشاری آدلی
مشهور موسیقی هاوالاری و شعر فورملاری،
گرایلیلار، وارساقلار، کشگؤللولر، بۇرچالیلار،
بایاتلار، آوشارلار آدیله باغلیدیر.

اولا بیلسین کی اسکی چاغلارین مشهور قبیله لریندن اولان
ساکالارین آدینی داشیان بو اسکی قوشمالار حقیقتا ده انله
اصلینده ساکالارین طرفیندن یارانمیش اولسون.

ماراقلیدیرکی بو گون اسکاندیناوی خالقلارینین
دیلمینده ده ساقا آدلی بیزیم سايالاریمیزا اوخشار
فولکلوریک شعرلر ترنوم اولماقدادیر.

همین سۇزجوک Saga شکیلینده انگلیزجه یه ده
کتچمیش و او دیلده شیفاهی، منظوم تاریخی روایت
معناسیندا ایشله نیلیر.

۱. سلام علیک سای بگلر،
بیر-بیریندن یئی بگلر.
سایا گلدی گۇرونوز؛
سلام وئردی آلینیز.
بیر قویونلا، بیر کئچی،
آغلی قارا، بۇز کئچی
سایاچیا وئرینیز.

۲. نهم او شیشک قویون،
یونو بیر دۇشک قویون.
بولامانی تنز یتیر!
قیریلدی اوشاق قویون.

۳. نهم او خاللی کئچی،
ممه سی باللی کئچی.
اوجا قایا باشیندا
توتوبدو یاللی کئچی،

۴. گۆیده کی گۆی بولودلار
یورقانیدیر چوبانین.
یاستی-یاستی تپه لر
یاستیغیدیر چوبانین.
یومرو-یومرو قایلار
یومروغو دور چوبانین.
الینده کی دگنک
قالخانیدیر چوبانین.
یانینداکی بوز کوپک
یولداشییدیر چوبانین.
آغزی قارا جاناوار

بیلیغیم، بیلیغیم^{۶۵} دئیەسی،
بو اوغلو مون دئیەسی
بو قیزیمین دئیەسی
ساری سویو قالاندا
۶۶
بوز کۆپگە تۆکەسی.

یاغیش ایستەمە سایلاری

سایاچیلار ایلین قورقلیق آیلاریندا دا کئندلرە،
گلیب یاغیش سایلاری اوخویارلار:
آلا داغین بولودو،
قارا داغین بولودو
آلاه بیر یاغیش گۆتدر،
دئمیریمیز قورودو^{۶۷}

یاغیش ایستەمە سایلاری عینی حالدا مو عین
مراسیم ایله دە کئچیریلیر. بونلار "کوسا گلین"
بعضا دە "چۆمچە خاتین" آدلاری ایله آدلانیر.
● قاشقایار یاغیش ایستەمە مراسیمینده
بئله اوخویارلار:

کوسا گلین نە ایستر؟
تاریدان یاغیش ایستر.
آلاه یاغیش وئەریدی
نذریم قبول اولایدی
یاغ یاغیشیم سئل گلە

دوشمانیدیر چوبانین
۵. قویونون یوزو گلدی،
دولانیدی دوزو گلدی
چوبانین قوجاغیندا
بیر املیک قوزو گلدی

۶. یثرین داغ اولسون چوبان،
کئفین چاغ اولسون
چوبان
قویونو یاخشى ساخلا
اوزون آغ اولسون چوبان
سیزین جانیز ساغ اولسون!
پاییز بوغدا یاغ اولسون!
هامینیز ائلللیگینجە
داماغینیز چاغ اولسون!^{۶۸}

۷. نەم قارا قاش قویون
قارلی داغلار آش قویون!
آی قارانلیق گئجەدە
چوبانا یولداش قویون

۸. چوبان قویونو گۆتورەسی،
اونو برەیه یئتیرەسی،
آغ ییلکلی گلینلر
ساغیم، ساغیم دئیەسی،
آغ بیر چکلی قاریلار

^{۶۵} بیلیغیم بیلیغیم: دانا و قوزویا سئوگی گۆسترن بیر سئلنمە.

^{۶۶} اهلیمان آخوندوف - آذربایجان خالق ... صص ۱۶ و ۱۷

^{۶۷} آغ چایلی - اولکر درگیسی ۲- جی نو

^{۶۸} زەرە وفایی - سایلار ص ۸-۱۴

● آذربایجاندا بویوک بیر تاختا قاشیغی
گول - بوتاق ایله بزه ییب، گویه ساری
اوزاداراق بو سایالاری اوخویارلار:

۱. چۆمچه خاتین^{۷۱} نه ایستر؟

آلاهدهان یاغیش ایستر:

الی قولو خمیرده

بیرجه قاشیق سو ایستر:

چاخ داشی، چاخماق داشی^{۷۲}

یاندی اورگیم باشی:

بیچینلرین یولداشی،

اکیلرین یولداشی،

قالاق، قالاق خرمنلر

یاغ تا یتیملر دویا:

یاغ فاغیرین آریاسینا

یاغ قوجانین لته سینه

تاری ایشی حسابدیر

کوسا خواستی سئلابدیر^{۷۳}

● خوراسانین دره گز بؤلگه سینه بو

نغمه نی اوخویارلار:

کوسان^{۷۴} کوسان نه ایستر؟

تاریدان یاغیش ایستر:

کوسان ایشی قصابدی

قاردا یاغسا حسابدی:

کوسان یازیق کاسیدی،

چوخ بورج اونو باسییدی:

آلاه یاغیش وئر گینن

نذریم قبول ائت گینن:

یاغ یاغیشیم سئلگینه،

یاغ یتیمین بئلگینه

یاغ صغیرین باغچاسینا

یاغ قوجانین دیمه سینه^{۷۵}

^{۷۱} چۆمچه خاتین: همدان، زنجان و اردبیلده قورباغانین قویروقلو بالاسینا وئرلن آد دیر.

^{۷۲} کنچمیشده تورک انلرینده یاغیش داشی دئییلن بیر جادویی داش وار ایمیش: دئییرلر او داشی بیر داشا چالاندا ایلدیریم چاخار، یاغیش یاغارمیش همین اینانجین ایزینی، بوگون یاغیش ایستمه مراسیمینده گۆرمک اولور.

یاغیش ایستمه مه سایالارینی اوخویاندا اوشاقلار سایاچینین دالینا دوشوب اللرینده توندوقلاری داشلاری بیر-بیرینه چیرپاراق بو میصرالاری تکرارلایار:

چاخ داشی، چاخماق داشی

یاندی اورگیم باشی:

داشلارین بیر-بیرینه توخونماسیندن چاخان قیغیلجیم

ایسه ایلدیریم سمبولی کیمیدیر: دئمک اونلار داشلاری

بیر-بیرینه توقوشدورونجا ایلدیریم چاخدیریم،

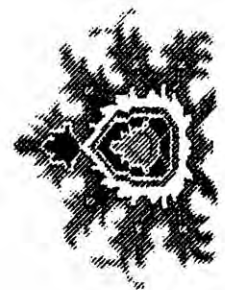
یاغیش یاغدیراجاقلارینا اینانیرلار:

^{۷۳} منوچهر کیانی - سیه چادرها ص ۲۵۲

^{۷۴} کوسان: آذربایجاندا کوسا دئییلیر: منجه بو سؤز اصلینده انسگیلرده خالق موغئیلرینه وئرلن آد قوسان (Qusan) اولمالیدیر.

فیشتا ایجرا اولونان کوسا گلین مراسیمی شعر، موسیقی، رقص و تئاتر المانلارینی اؤزونده بیرلشدیرمیشدیر.

^{۷۵} سید علی میر نیا ایلات وطوائف در گنج ۲ ص ۳۰۹

۲. چاخ والار ساری - ساری
دوزله ییر ساپا قاری
بولوتلار سیزی تاری
گلین بو کنده ساری
بو کند بگلر کندیدی
ایگیت خئی لر کندیدی
داغلار قوراق - قوراقدی
تیکان توراق - توراقدی
تیکان نه یه کاریمدی
منه لازیم اوراقدی
چاخ داشی، چاخماق داشی
هانی گۆیون یولداشی؟
یاندی داغلارین باشی
آلاه بیر یاغیش گؤندر
گؤیرتسین داغی، داشی
۳. آلا داغین بولودو،
اکینجی نین اومودو
آلاه بیر یاغیش گؤندر،
آرپا، بوغدا قورودو

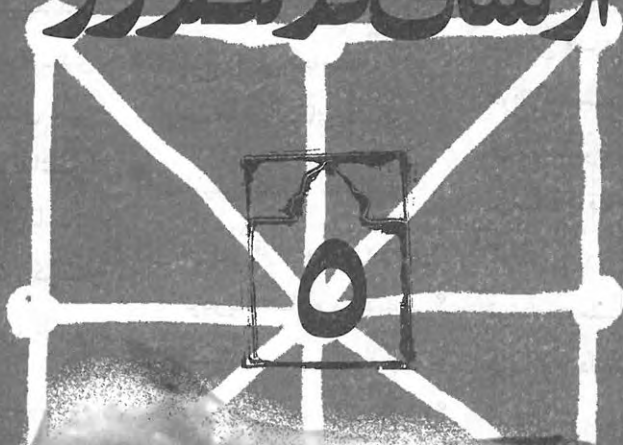
۴. چاخ داشی، چاخماق داشی
سایاچیا پای داشی
اولدوغوندان پای وئرن
علی اولسون یولداشی
وار اولان، الین قیسان
یاستیغی میسمار داشی
وئرن ال آلاه الی،
اللهه یاردیم علی،
اثلله یاردیم علی
چاخ داشی، چاخماق داشی
سایاچیا پای داشی
یاغیش کیمه سایالاری
۱. قودو^{۷۴} قودونو گوردونمو؟
قودویا سالام وئردینمی؟
قودو بورادان اؤتنده
قیرمیزی گونو گوردونمو؟
یاغ وئرن یاغلاماغا،
بال وئرن باللاماغا
قودو گولمک ایسته ییر،

قویما این آغلاماغا
قودویا قایماق گرک،
قابلا یایماق گرک
قودو گون چیخارماسا
گؤزلرین او یماق گرک^{۷۵}
گتی، گتی ها گتی، گتی!
قیزیل قایا دییندن،
بیر قیرمیزی گون گتی!
کئچل قیزی قوی ائوده،
ساجلی قیزی گتی، گتی
گون گندیب، سو ایچمگه
آل دونون دگیشمگه
دومانلار قاچین، قاچین
گونش یولون آچین، آچین
توتوب سیزی آسارلار
بوینوزا دامغا باسارلار
قارا تویوق قاناتی
کیم ووردو، کیم سانادی؟
گئتدیم گون گتیرمگه
ایت بالدی ریم دالادی^{۷۶}

^{۷۳} زهره وفایی - سایالار صص ۲۵ و ۲۶
^{۷۴} قودو: اولای بیلسین کی باشقا دیللرده اولان خدا، و (God)
سؤزلری ده ائله همین کؤکه ایله باغلی اولسونلار
^{۷۵} اهلیمان آخوندوف - آذربایجان خالق ... ص ۲۰
^{۷۶} زهره وفایی - سایالار صص ۲۷ و ۲۸

اوشاق فورکاورو

اوشاق فولكلورو

اوشاق فولكلورو مضمون باخيميندان
اوشاقلارين ياش خصوصيتلرينى و
پسيكولوژيىنى نظره آلماقلا يارانير.

اوشاق فولكلورونون يارانماسيندا هم اوشاقلار
هم ده بۇيوكلرين رولو واردير. بۇيوكلر هميشه
اوشاقلارين تربيه ائتمككلى مشغول اولموشلار.
اوشاق فولكلورو اولارلا ديل، سايبى
اويرتمكدن باشلاميش اخلاقى، اويون و
تربيه وى مسألهلره قدر موضوعلاريني احتياوا
اىدير. عيني حالدا، اوشاق فولكلورونون بير
چوخ حيصلهلى اويون و اگلنجه اوچوندور.
آشاغيدا اوشاق ادبياتى نين چئشيتلى نؤعلرينى
تانيىدىرماق اوچون اولارلاردان اؤرنكلر
وئربله جكدير:

۱-۵: كيچيك اوشاقلار اوخونان شعرلر

بو شعرلر چوخ كيچيك اوشاقلار اوچون
اوخوناركن عيني حالدا اولارلارين ياشلارى ايله
موناسيب بير نؤوع ساده اويونلارلا بيرليكه،

هم ده اوشاقلارين پسيكولوژيك ايستكلرينه
اويغون اولار. تومارلايب، نوازش ائتمه
اوچوندور. مثلا:

● لو، لو، لو، لو حوضه

اوشاغلين اينى اىلرينه آلب، آووجوندا بارماق
ايله بير دايره چاكيپ، اوخويارلار:
لو، لو، لو، لو حوضه،
دؤرت بير يانى سبزه
(سونرا چيري بارماغى بوكرى):

بير قوش گلدى سو ايچمگه،
(ايكىنجى بارماغى بوكرى):
بو توتدو،
(آرا بارماغى بوكرى):

بو پيشيردى،
(دؤردونجو بارماغى بوكرى):

بو يىدى،
سونرا باش بارماغلين باشينا چالپ، دئيرلر:

بونا دندیلر:

کوله قالاسان، بۇيومويه سن،
کوله قالاسان، بۇيومويه سن^{۷۷}

● بربرينجی،

بیر اوشاغین بارماقلارین سایارق بئله
اوخویارلار^{۷۸}

ایگنه - ایگنه،

اوجو دویمه

بربرينجی،

شام آغاجی

شاطیر کئچی،

قوز آغاجی

قوتور کئچی

هاپیان،

هوپیان

یاریل،

ییرتیل

سو ایچ،

قورتول!

● سینیق قول

بیر اوشاغین الیندن توتوب، اهمالجا قاووزاییب،

^{۷۷} سۆزلو ادبیات آرشیویندن / تبریز بۆلومو

^{۷۸} بعضا ده بئله بیر اویون اوینارلار: نچه اوشاق یان یانا
اوتوروب، آياقلارینی اوزادار و بۇيوکلری اوتلارین آياقلارینا
بیر، بیر چالراق سۆزو گئدن شعرلری اوخویارلار: بئله
لیکله آياقلار بیر بیر بوکولر کیمین تک بیر آياغی سونا قدر
بوکولمه دیسه او اویونو اوتودور

اثنیدیر و بو شعرلری اوخویارلار:

سینیق قول ها سینیق قول،

سویا گئدر سینیق قول،

سودان گلیر سینیق قول،

بیر تیکه چؤرک گۆرنده

(قولونو داهادا قاووزایارق):

دوم - دوز دورار سینیق قول

دوم - دوز دورار سینیق قول^{۷۹}

● کهلگیمین باشی ساری،

نئچه اوشاق دووره اگلشر، بیر خیرداجا

اوشاغی دا آرالاریندا اوتوردوب، باشلارینا بیر

چادرا یادا ملافه چکرلر سونرا اللرینی خیرداجا

اوشاغین باشینا چکرک، بو شعرلری

اوخویارلار:

کهلگیمین

باشی ساری،

(ساچلارینی تومارلایارق):

ساچی ساری،

(دوداقلارینی اوخشایارق):

دیمدیگی ساری،

(قوللارینی)،

قاناتی ساری،

(و نهايت آياقلارینا ال چکرک):

آياغی ساری،

^{۷۹} سۆزلو ادبیات آرشیویندن / تبریز بۆلومو

باشقا سۆزلەردە ئومۇمىي ئاچىق بىر ھىجىئەت ^{۸۳}	لۇلۇ:	ايدىرار
ايكى دۇنە تىكرار يىندان يارانان سۆزلەيدى:	جىنقىلى:	كىچىك، بالاچا
جى جى:	پالتار	آياق اوستە
پە پە:	چۇرك	گرمك، ائودن
پوفى:	اىستى يىتمك	ئاشىگە گىتمك
قافا:	شىرنى	ياتاق، ياتماق
جىززا:	چىراق	ما: اينك، اوكوز، گامىش
قوجى:	قوجاق	هاف هاف: ايت
تى پاپى:	آتدىم، آتدىم آت	دە، نە، مە و بابا كىمى سۆزلەر ايسە
قو قو:	تويوق، خوروز	اوشاقلارلا بۇيوكلىرىن آراسىندا اورتاقدير ^{۸۴}
دودومە:	قويون، قوزو	۵-۳ ساناملار
بەبەبى:	قويون، قوزو	بو شعرلر اوشاقلارلا سايلارلى اۇيرىتمك اوچون
گور گور بابا:	ايلدىرىم	يارانمىشىدىر. آشاغىدا توركجە و فارسجا
ھم:	يى	سايلاردان باشقا مەكتەب سىنىفلرى و ايماملارلىن
چىم چىم:	يويونماق، يويون	آدىتىن تىرتىيىنە مەخسۇس ساناما نۇمۇنەلىرى
جىز:	ياندىرىجى شى	ونرىلىر:
جو جو:	بۇجك	توركجە سايلار
چپان چپان:	چىپك چالماق	بىر، ايكى
تاتان تاتان:	آتدىم آت	بىزىمكى:
پا پا:	باشماق	اوچ، دۇرد
اوپاللا:	يوخارى، گۇى	قاپىنى اۇرت!
اوپاداننا:	آتبىل	بش، آلتى
جىنقىلى:	كىچىك، بالاچا	ساموار آلتى:
دىنقىلى:	كىچىك، بالاچا	

^{۸۴} بو بۇلۇمدە گلن اوشاق دىلى سۆزلىرى تىرىز

^{۸۳} سونو سىلى ابلە بىتن ھىجايىا آچىق ھىجا دىيىلر:

ده

دخیل ساتانسان^{۸۶}

مکتب صنیف‌لرینین سیراسی

اوللر، تنبللر
سوت وئرمه سن اولرلر
دوملاری دؤیرلر
سوملاری سئورلر
چاهارملاری چالارلار
پنجملری پنجرلر
ششم‌لاری شیشرلر
خانیم ساواشسا
ایش...^{۸۷}

ایماملارین آدی سیرایلا

خالقیمی‌زین اکثریتی اون‌ایکی ایماملی شیعه
موسلمانلاردیر. اونا گؤره ده اوشاقلارا کیچیک
یاشلاریندان ایماملارین آدلارینی اؤیردرلر.
آشاغیدا توفارقاندا ثبت ائدیلمیش (آل خبر
دئیم) آدلی قوشما دا همین مقصدده اویغون
یارانمیش و خالق ایچینده یاییلمیشدیر:
سحر سحر قوچ ایگیدلر عرب آتی میداندى،
محرابدا باشیندان تۆكولن قاندى.
اولینجی ایمامین آدی شاه مرداندى.
ایکینجی سین آل خبر دئیم!

یئدی، سگگیز

فیرنگیز

دوققوز، اون

قیرمیزی دون

اون بیر، اون ایکی

ائرمنی بؤرکو^{۸۵}

فارسجا سایلار

یک

یئککه دانیشما!

دو

دونبالاق آشما!

سه

سفته دانیشما!

چهار

چادرای آچما!

پنج

پنجره‌دن قاچما!

شیش

شیشمه سن آلاه!

هفت

هفته بیجارسان

هشت

هشته بیجارسان

نه

نوغول ساتانسان

^{۸۶} زهره وفایی - سایلار ص ۳۶

^{۸۷} زهره وفایی - سایلار ص ۳۵

^{۸۵} زهره وفایی - سایلار ص ۳۵

جنت قايىسىنا قىلىنماق،
بەشت باغلارنىدا قىندىل آساندى.
ايكىنچى ايمامىن آدى ايمام حسنى.
اوچونجوسون آل خبر دئىم!

اوخودوم قورآنى آچىلدى دىلىم.
كربلا چۆلۈندە تشنه حسينىم.
اوچونجو ايمامىم آدى ايمام حسنىم.
دۆردونجوسون آل خبر دئىم!

باھار اولو داغلار گئير تزه دون،
دين ايچىندە بىلەمىشم تزه دين.
دۆردونجو ايمامىم آدى زين العابدین.
بئشىنچى سىن آل خبر دئىم!

بىر يىرە گئىرىسن اوتور، دور آغىر!
موشگۈلدە قالاندا مولانى چاغىر!
بئشىنچى ايمام آدى محمد باغىر.
آلتىنچى سىن آل خبر دئىم!

دونيا مالين يىغدۇق، يىغدۇق بودادىق،
نولايىدى اوستوموزە گلەيدى ھادىق.
آلتىنچى ايمامىم آدى جعفر صادق.
يىلدىنچى سىن آل خبر دئىم!

آلاق دستامازى، قىلاق نامازىن،
بىر جان وئرىن وئرك بونون نيازىن.
يىلدىنچى ايمامىم آدى موساى - كاظم.
سكگىزىنچى سىن آل خبر دئىم!

اونون آدى بنزر آيا، اولدوزا،
اونا هر نه وئرسن رىضادى، رىضا.
سكگىزىنچى ايمامىم آدى ايمام رضا.
دوققوزونجوسون آل خبر دئىم!

آغام على كوئر اوستە ساقىدى،
او گزن يئر جتتىن بىر باغىدى.
دوققوزونجو ايمامىم آدى محمد تاغىدى.
اوتونجوسون آل خبر دئىم!

آغام على كوئر اوستە ساغىدى،
او گزن يئر جتتىن بىر باغىدى.
اونونجو ايمامىم آدى على النقى.
اون بىرىنچى سىن آل خبر دئىم!

باغىندا وار شىرىن اوزوم عىگرى،
باغ دىيىندن حزين - حزين سىس گلى.
اون بىرىنچى ايمامىم آدى حسن عىگرى.
اون ايكىنچى سىن آل خبر دئىم!

سحر اولوب، داغلار باشى دوماندى
قىامتە، دىنسىز گونو ياماندى.
اون ايكىنچى ايمامىم آدى ايمام زماندى.
مەدى صل الله عليه وآله^{۸۸}

۴-۵ ساتاشمالار

اوشاقلار آراسىندا اگلنجه لردن بىرى
ساتاشمالاردىر:

^{۸۸} انجوى شىرازى - جىشها و آداب زمستان صص ۷۱ و ۷۰

ۋۆرۈك اولاراق:

- مەن دە، مەن دە

۱- دى ئابى

- ايت مەنە ھوردو

- ئابى

- مەن دە، مەن دە^{۸۹}

- گەت يالا قابى!

• بىر پارا ساتاشمالار دا اوشاقلارين

۲- دى پاخىل

آدلارينا ياراشدېرىلان سۆزلردن عىبارتدېر. مثلاً:

- پاخىل

خەدىجە، بېتلى جوجە

- دووارا پاخىل!

كاظم، قولايغوين دېيىن قازىم

۳- دى اذان

مۇھسون، نەن اۋلسون

- اذان

ھاشىم، ساققالىوا دېرماشىم

- باشىنا كەچسېن قازان

عاباس، آدم نەسېن قاپاس^{۹۰}

قاپسا بىر تېكە چۆرك تاپاس

۴- دى پىلا

غافار، ايت كېمىن قاپار

- پىلا

ھومايون، ھانى بە سېن تومانون؟

- گەت ھوۋىدان سو يالا!

رمضان، قېر قازان

۵- دى آينا

ارسلان، اوشاقلارا يىر سالان

- آينا

آشاغىداكى ساتاشمالارى داغ: ظفرخواه

توپلامىشدېر:

- مېمون اوڭل اوينا!

عېن الە، ائىشكى ترسە چوللا

۶- گەتدېم باغا

ناغى ناغى، جوۋلاغى، گۆيدە وورارمېلاغى

- مەن دە، مەن دە

ھاۋا خالا، تەندېرى قالا، كسوۋو

- چىخىدېم بوداغا

گۆتوتور، مېنى قوۋالا^{۹۱}

- مەن دە، مەن دە

• بىر اوشاغىن قولايغىندان توتوب،

- شافتالى يىغىدېم

سوروشارلار:

- مەن دە، مەن دە

- باغبان گەلدى

^{۸۹} سۆزلو ادبىيات آرشيونىدن / اورمىيە بۆلۈمۈ

- مەن دە، مەن دە

^{۹۰} قاپاس: قاپماز

- ايتى كوشكورتدو

^{۹۱} ع: ظفرخواه - فولكلور خەزىنەسى ص ۲۱ و ۲۰

- بوندی؟

۵ - نئلیک؟

- قولاق

- ساققیز آلاق چئنییک ((۰۰۰۰) وئرمه پک^{۹۸}

- بونو بیر بوراق

۶ - نئندی؟

۹۲ دییه قولاغین بورارلار

۹۹ - لپه نئندی

• بیر اوشاغین بورنوندان یاپیشیب

سوروشارلار

۷ - نه منه؟

- بوندی؟

- ایینه نین تپنه

- بورون

۸ - نه منه؟

- بونو بیر بورون

- ارین یوخدو گه منه^{۱۰۰}

۹۳ دییه بورنونو بورارلار

۵-۵ ترسه ترجمه لر

پهلوی دوروندن باشلایاراق بوگونه قدر ایراندا مکتبلرده بوتون درس لر فارسجا کئچیر، عینی حالدا ایلک درسلیک کیتابلاری فارس اوشاقلاری اوچون تنظیم اولموشدور و تورک اوشاقلاری هله بیلمه دیکلری بیر دیلی اویرنمه دن یازیپ، اوخوماق و دانیشماق مجبوریتمنده قالمیشدی لار بیله بیر حالدا، اوئومیم کلمه لر فارسجا یا چئویریلنده یانلیش آنلایشیندا ایشلنمه سی طبعی حادیشه دیر. آشاغیداکی میثاللار همین زوراکی تعلیمات سیستمینه طعنه لی بیر اعتیراض کیمی یارانان ترسه ترجمه لر دیر

• بعضا ده بیر نفرین جیدلی سؤزلرینین

آراسیندا اوز وئرن قیسا مکتلرده آتماجا سؤز آتارلار

۱ - از قضا ربانی،

- پیشیک یئدی موربانی^{۹۴}

۲ - البته،

- بئریوی سالییم دریتده^{۹۵}

۳ - کیمدی؟

- کیلیمچی^{۹۶}

۴ - ساباهلاری، بو واخلاری^{۹۷}

- حسن عمینین قولاقلاری

^{۹۲} سؤزلو ادبیات آرشیویندن / اورمیه بؤلومو

^{۹۳} سؤزلو ادبیات آرشیویندن / اورمیه بؤلومو

^{۹۴} سؤزلو ادبیات آرشیویندن / اورمیه بؤلومو

^{۹۵} سؤزلو ادبیات آرشیویندن / تبریز بؤلومو

^{۹۶} سؤزلو ادبیات آرشیویندن / اورمیه بؤلومو

^{۹۷} سؤزلو ادبیات آرشیویندن / تبریز بؤلومو

^{۹۸} سؤزلو ادبیات آرشیویندن / اورمیه بؤلومو

^{۹۹} سؤزلو ادبیات آرشیویندن / اردبیل بؤلومو

^{۱۰۰} سؤزلو ادبیات آرشیویندن / تبریز بؤلومو

به من یک کوه رود بده! (منه بیر داغ چای وئر!)

تودیوانه را پیش کش، انگور مرا چهل!
(صندلینی قاباغا چک، منیم اوزومو قیرخ!)

تا کسی اگر زمین داری، ایست، بهزارم!
زمستانهایم درد میکند! (تا کسی یئترین وارسا، دور منیم! قیشلاریم آغرییر.)

رفتیم خانهٔ عسل - نمکمان، کمی بگیر - نگیر
خوردیم! (گئتدیک بالدوزوم ^{۱۰۱} گیله، بیر آز توت ایله آلما یئدیک). ^{۱۰۲}

۵-۶ عربجه یه سؤز یاراشدیرما

آذربایجاندا چوخ قدیم زامانلاردان اوشاقلارا ان کیچیک یاشلاریندان قرآن کریمین قرائتینی اؤیردیرمیشلر. مکتب‌خانا آخوندلاری بو ایش راحت اولسون دییه، بیر پارا عربجه کلمه‌لرین قارشیسیندا تانیش تورک سؤزلرینی ده قرینه اولاراق دئییر. نتیجه ده اوشاق بله‌لیکله عربجه کلمه‌لری و عیباره‌لری داها تئزراق، داها راحتراق اؤیرنریمیش. هم ده درس موحیطینی صمیمی لشدیریپ، درس‌لرین قورو و آنلاشیلماز اولدوغونندان یورولوب، قاچان اوشاقلاری مکتبه جلب ائدیرمیشلر. همین متود بیر پارا

عربجه دوعالار و دینی تکلیفلرده ده ایشلنمیشدیر. اونلاردان نومونه اولاراق:

لَیْبَنْدَن: گلین بزه‌لله
لَیْخَرَج: یولوخ جوجه ^{۱۰۳}

۵-۷ قوش دیلی

اوشاقلار اؤز آرالاریندا بعضاً رمزی دیل ایله دانیشارلار. بودا اونون اوچوندور کی مثلاً بؤیوکلر اونلارین سؤزون باشا دوشمه‌سین، یادا بعضاً آرالاریندا اولان بیر کیچیک اوشاق صؤحتلردن باش آچماسینلار. اؤرنک اولاراق "هارا گئدیرسن؟" سؤزو قارقا دیلی ایله اولور:

هافارقا گنگیدیگیر سگن؟

و سیغیرچین دیلی ایله اولور:

هازارازا گئزیدیگیر سزن

گؤرون‌دوگو کیمی هر هیجادا سونرا Q و G یا Z ایله باشلایان آچیق بیر هیجا علاوه اولور.

● بعضا ده بیر ثابت هیجا بیرینجی

هیجادان سونرا علاوه اولور، مثلاً من گلیرم عوضینه دئییلیر: منفیر گلفیریم.

گؤرون‌دوگو کیمی بورادا (فیر FIR) سؤزلرین بیرینجی هیجاسی ایله ایکینجی هیجاسی آراسینا کئچمیشدیر. ^{۱۰۴}

^{۱۰۳} عربجه سؤز یاراشدیرمالارین اؤرنک‌لری تمامیه

تبریز سؤزلو ادبیاتی آرشیویندن وئرلمیشدیر.

^{۱۰۴} سؤزلو ادبیات آرشیویندن / قارداغ بؤلومو.

^{۱۰۱} بالدیزیم

^{۱۰۲} ترسه‌ترجومه نومونه‌لرینین هامیسی تبریزدن

توپلانمیشدیر.

● باشقا رمزی دیلده کلمه لرین ایلك هیجاسی نین ایلك صامتی، ایکینجی هیجانین ایلك صامیتی ایله دگیشمکله یارانیر. اؤرنک اوچون:

کیتاب: تیکاب

دسمال: مسدال

● بعضاً جومله ده کلمه لرین صامیتلری بیر-بیرله یئرلرین دگیشیرلر. اؤرنک اوچون:

قاب - قاشیق: قاش - قابیق

بیر جوت: جیر بوت

توخوم چیتدادیم: چوخوم تیتدادیم

تار چالان: چار تالان

کلمه لرین بو نوع دگیشدیریلمه سیندن بعضاً چوخ گولونج سؤزلر یارانیر. اونلارا چاش باش^{۱۰۵} سؤزلر دئییلر.

^{۱۰۵} مثال اوچون آشاغیداکی چاش باش سؤزلرینی کؤتک یئین بیر یالانچی سنیدین دیلیندن نقل اولور:

آی دایی داشیوا بولاتیم، باشیما گلنی دئسم قانیما حال آغلارسان، باغی آندا باغلامیشدیم، آچدیم میندیم، چایما بیر قاباق چیخدی، چایی چیرمالاندیم، گیردیم شالوارا، شالواردان کنچدن

سونرا یئتیشدیم کنده، کند اهلینه دندیم:

بادام آلاسی کیمی گئیرین منیم سید مالیمی.

فوراً آشیما قاباق قویدولار، قاشیغیما ال وئردیلر، بیر قاشیق گؤتورمه میش داشیما دیش دگدی.

دندیم:

چاش باش سؤزلرده بعضا ده کلمه لرین یئری دگیشیک دوشور، مثلاً فاعیل مفعولون یئرینه، مضاف، مضاف الیه و یئرینه ایشله نیر.

۱-۵ یانیلماجلار

یانیلماجلار اوشاقلارین دیللیری داها دا آچیلسین دییه، اوشاقلار آراسیندا یاریش کیمی ایجرا اولونار. بعضاً بیر قیسا عیبارتی اوچ یا بئش دفعه تیکرارلاماق تکلیف اولور:

آتی مین - ایتی قوو، ایتی مین - آتی قوو

ال اوزوموزو یوواق اوزوموزو یئییک، یا اوزوموزو یئییک، ال اوزوموزو یوواق؟

قیرخ کوپ، قیرخ قیرپی قیریق کوپ.

قلمه منه قلمه لنمه! من اوزوم قلمه لئنلردنم.

بو قارپیز سانجیلان دیرانلاردانمیش

گئتدیم، گؤردوم کورپو آلتیندا ایکی کورکو بیرتیق کیرپی وار، اثرکک کورکو بیرتیق کیرپی دیشی کورکو بیرتیق کیرپی نین کورکونو یامیر. دیشی کورکو بیرتیق کیرپی ده اثرکک کورکو بیرتیق کیرپی نین کورکونو یامیر

آی آش سنی فیلان-فیلان ائله ینی پشیریم.

دئمه بس قولاق دیبندن دیوار آسیرمیشلار. گلدیلر

یوموروغوما ائله بیر قاییرقا ووردولار کی باشیم

قارالیدی، گؤزوم فیزلاندی دوشدوم یئر، یندیگیم

بورون آشیمدان گلدی.

بو کاسا بیزیم اؤزوموزونموش.

آشباز عباس آش آسمیش، یاخشیی آسمیش،
خوش آسمیش.

آی آخساق آشباز حسن شاه آشبازلار آش
پیشیریرلر، سن ده گل آش پیشیر آی آخساق آشباز
حسن شاه.^{۱۰۶}

سریه سورونو سورویه-سورویه سالدی سرین
سردابایا.

گئتدیم گۆردوم شاه عباسین باش آشبازی آشباز
عباس آش آساندا بوزباش آسمیر، بوزباش آساندا
آش. دندیم: ای شاه عباسین باش آشبازی آشباز
عباس نیه آش آساندا بوزباش آسمیرسان، بوزباش
آساندا آش؟ دندی: من شاه عباسین باش آشبازی
آشباز عباس، آش آساندا بوزباش آسمیرام، بوزباش
آساندا آش اونا گۆره کی: آشان بوزباش،
بوزباشان آش یولا گتتمز.^{۱۰۷}

گیردیم دگیرمانا، سیلیدیم سوپوردوم،
سیلکیندیم، چیخدیم.

بوگون چارشنبه آخشامیدی، چارشنبه
آخشاملاشیرسان گل چارشنبه آخشاملاشاق،
چارشنبه آخشاملاشمیرسانسا،
چارشنبه آخشاملاشمایاق.

۹-۵ قوشماجالار

اوشاقلارین سۆز خزینه سی چوخالسین و
دیللری داهایا آچیلسین دئییه، کئچمیش
زامانلاردان بوگونه کیمی چوخلو قوشماجالار
یارانمیشدیر.

"بازاردا نه اوجوز؟ میس اوجوز، دوز اوجوز،
کونجود اوجوز."

بو میس نه پیس میس ایمیش، بو میس کاشان
مییسی ایمیش.

چوخ قدیم چاغلاردان آغیزدان آغیزا، نسیلدن
نسيله دولاناراق الیمیزه چا تمیش
قوشماجالارین فورم باخیمیندان اؤزونه
مخصوص اؤزللیکلری وار:

آشباز آباس بوز باش آسار اوباشدا، بو باشدا
بوژ آتین بوژ تورباسینی بوژ آس باشیندان،
آپار ایسلات گتیر، یاش آس باشیندان.

قوشماجالار یئددی هیجالی شعرلردير، اوندا
قافیه لرین عومومی دوزولوشو بئله دیر:
(AA BB CC DD ...)

یورغانا یوغرول یورغون.
آغ بال قاباق، بوژ بال قاباق، بوز بال قاباق، آغ
بال قاباق

جومه گونو جومه مچیتده جووه لی جابارین
جوبه سینی جوبوتدولر.

^{۱۰۶} نقابی تبریز اینقیلاب یولوندا ۶-جی نو

^{۱۰۷} آفاق چلبی-آذربایجان خالق یانلیملارینین فورملاری
آذربایجان خالق شیفاهی ادبیاتینا داییر تدقیقلر.

اوندان علاوه میصراعلار بیر بیر اوشاغین یادینا
دوشسون دئییه هر بیتین اولینده گلن کلمه لر
اوندان قاباقکی میصراعدا دا گلمیشدیر کی بو
دا شعرلرین خاطیرلاتماسیندا یاخود تداعی -
معانی اولماسیندا اوشاغا یاردیمچی اولور. مثلا
آشاغیدا وئرلین مشهور «اوشودوم ها اوشودوم
» قوشماجاسیندا آلتینا چیزگی چکیلن کلمه لر
دئدیگیمیز کیمی تکرارلانمیشدیر:

اوشودوم ها اوشودوم
داغدان آلمای داشیدیم

آلماجیمیزی آلدیلار
منه ظولوم قیلدیلار

من ظولومدن بئزارام
درین قویو قازارام

درین قویو بئش گئچی
هانی بونون اثرکچی^{۱۰۸}

اثرکچ قازاندا قاینار
قنبر یانیندا اوینار

قنبر گئیدی اودونا
قارغی^{۱۰۹} دگدی بودونا.

قارغی دئییل قمیشدی
بئش بارماغی گوموشدو

گوموش وئرديم تاتیا
تات^{۱۱۰} منه داری وئردی

داری نی سپدیم قوشیا
قوش منه قاناد وئردی

قانادلانديم اوچماغا
حق قاپسین آچماغا

حق قاپسی کلیدلی
کلید دوه بونوندا

دوه گیدان یولوندا:

● آذربایجاندا یایغین اولان بیر نجه قوشماجا:

۱. آتشتی، تشتی، تشتی، تشتی

آتشتی، تشتی، تشتی، تشتی

ووردو گیلانی کئچدی:

ایکی خوروز ساواشدی،

بیری قانا بولاشدی:

قان آخدی، چایا دوشدو:

چایدان بیلدیرچین اوچدو،

بیلدیرچین بیللی - بیللی،

گل اوخو بیزیم دیلی!

بیزیم دیل اورمو دیلی:

اورمو بوردان اوزاقدی،

دریا اونندان قاباقدی^{۱۱۱}

^{۱۱۰} تات: تورکلره قونشولوقدا، بعضا ده ایچ-ایچه

یاشایان و دیللی تورکجه اولمایانلارا وئرلین آد:

^{۱۱۱} زهره وفایی - سایلار ص

^{۱۰۸} اثرکچ: اثرکک کئچی، تکه

^{۱۰۹} قارغی: نئیزه، قامیش

۲. ياغدى ياغيشلار

بانلادى قوشلار،

حيوان گاميشلار.

آراندا قيشلار.

۳. ال - الە ھال - الە

سو گلدی لولە لولە

سويون باشى بيزىمدى

چشمە داشى سيزىندى.

باجيم ^{۱۱۲} گئديب، كهريزه

سودان گتيرسين بيزه ^{۱۱۳}

• سون زامانلاردا يارانان قوشماجالاردان دا
اۋرنك اولاراق آشاغيداكيلارى گۈسترمك اولار:

۱. كئچل، كئچل باميه

گئتدى مريضخانه يە

مريضخانا باغليدى

كئچلين باشى باغليدى.

كئچل دئير وای باشيم

قازاندا قاينار آشيم.

آشيمي ايچن اولايدي

باشيما س..... اولايدي ^{۱۱۴}

۲. مينىدىم فايئوننا

آتلار ييخيلدى

مينىدىم داشقاييا

تکرى سيندى

مينىدىم ائششگه

ساغ قيچى سيندى

مينىدىم قاطيرا

سول قيچى سيندى

مينىدىم ماشينا

بنزين قورتولدو

گئتدىم ناهارا

ناهار قورتولدو

گئتدىم ائوميزه

دووار ييخيلدى

قالدىم آلتيندا

ياخام قورتولدو ^{۱۱۵}

۳. تورشولو آش ايچمىرم،

دروازادان گئچمىرم

دروازا منيم اولسون،

قىمىزى دونوم اولسون.

گئيم، گئدىم تهرانا

تهراندا تويوم اولسون.

قىزلار گلسين تويوما

قوربان اولسون بويوما ^{۱۱۶}

۴. بالاجا چىراق دود ائيلهدى

صدامى نابود ائيلهدى ^{۱۱۷}

^{۱۱۲} باجيم سۈزونون يثرينە باشقا بىر قىز اوشاغى نين دا

آدى گلە بيلر.

^{۱۱۳} / اقدسى حسين / گوننى ... ص ۱۰۶

^{۱۱۴} زهره وفايى - سايلار ص

^{۱۱۵} زهره وفايى - سايلار ص

^{۱۱۶} زهره وفايى - سايلار ص

^{۱۱۷} سۈزلۈ ادبيات آرشيونىدن / تېرىز بۆلۈمۈ

● قاشقای ائللری کۆچنده قوزولارین،
چیشلرین آپاریجیسی کیچیک اوشاقلار اولور.
اونلار یول بویو یورولماسینلار دئییه بیرلیکده
بو قوشمالاری اوخورلار:

قوزولاریم گئدین!
اویا گئتدی قالمایین!
هویه، هویه، هو گلدی
کۆرپه قاچین، قورد گلدی.^{۱۱۸}

● باشقا بیر قاشقای قوشماجاسی:

یاغیش یاغدی یاغا-یاغا
اوجو دوشدو بیزیم باغا.
عمیم قیزی سولطان آغا
گل ده گئدک اویناماغا.
اویناماغین واختی دئییل
قیزیل گولون تاختی دئییل.^{۱۱۹}

۱۰-۵ اوشاق اویونلاری ادبیاتی

اوشاق اویونلارینین دا بیر بعضا موغین ادبیات
(نظم) ایله ایجرا اولور مثلاً:

۱. آنا منی قوردا وئرمه!
چادرامی سویا وئرمه!
۲. گویده نه وار؟
گؤی مینجیغی-
یئیرده نه وار؟

یئر مینجیغی-
بنؤوشه بنده دوشه
بیزدن سیزه کیم دوشه؟
..... دوشه-

۳. ال-اله، دویمه دلّه
من گئدیرم بابام گیلّه
بابام منه باشماق آلیب،
بیر تای سنه، بیر تای منه

۴. اوستا دئدی
اوستا نه دئدی؟
اوستا بلخدن دئدی
۵. نرگیزه باخ نرگیزه
تختیوی گؤتور گل بیزه!

۶. آی هوستانا هوستانا
بیری دوشدو بوستانا
ووردولار قیچی سیندی
آپاردیلار حکیمه
حکیم توتدو قیچینی
آی هولا هولا هولا
بورجون اوجو قیرمیزی
گؤتور بؤرکووو وور بیزی!^{۱۲۰}

۷. گیزلن قاچ
گلیدیم قاچ!^{۱۲۱}

^{۱۱۸} متوجه کیانی - سیه چادر ها ص ۱۴۴

^{۱۱۹} اسدالله رحیمی مردانی - زبان ترکی قشقای ص ۲۲۰

(مهرشید رهنما نین یازدیغی قیسا حکایه دن آیلندی)

^{۱۲۰} غلامحسین ساعدی - ایلخیچی صص ۱۶۲ و ۱۶۳

^{۱۲۱} غلامحسین ساعدی - ایلخیچی ص ۱۶۱

قالیپ سۆزلر

قالیب سۆزلر

عصیرلردن بری الدە اثتدیگی سیناق و
تجروبه‌لرین نتیجه‌لری عومومی لشدیریلیر.

آتالار سۆزو و مثللرین فرقی

آتالار سۆزو و مثللر فورمجا عینی شکیلده
اولسالار دا مضمونجا بیر آز فرق‌لنیرلر، دئمە‌لی
آتالار سۆزو فیکری تام ایفاده‌اندیر، اونلاردا
عومومی لشدیرمه، فیکیر درینلیگی اؤنملی یئر
توتور، حال بو کی مثللر چوخ زمان موعین
حادثه‌یه عایید، غیر-قطعی بیر فیکیر سؤیله‌ییر.
آتالار سۆزونده قطعی حؤکم وئرلییر، مثللرده
حادثه‌یه اشاره اولونور، اونون آدی چکیلییر و

فیکیر تماملانمیر.

مثللردن نومونه اولاراق:

آز آشیم، آغریماز باشیم

آدامین یثره باخانی، سویون لال آخانی

یاز گونون یاغیشی، ار-آروادین ساواشی

قالیب سۆزلر، شیفا‌هی ادبیاتیمیزدا ثابیت فورم
و قالیبا گیرمیش، قیسا جومله‌لر و عیبارهلر‌دیر.
بونلار سۆز گلیشی ایفاده اولونار.

آتالار سۆزو، مثللر، بنزتمه‌لر، دئییملر، قارغیشلار،
آلفیشلار، حربه-زوربالار، قورخموراملار،
سؤیوشلر، قاخینجلار و آندلار هامیسی بو قالیب
سۆزلر سیراسیندا یئر توتور. قالیب سۆزلرین فورمو
باشقا نثر نومونه‌لرینه گؤره (مثلا لطیفه‌لر، ناغیللار
و... گؤره) داها دا آز دگیشیلر. آشاغیدا اوتلارین
حاقیندا معلومات وئرله‌جک.

۱-۶ آتالار سۆزو و مثللر

آتالار سۆزو و مثللر خالقین حیاتی و معیشتی،
ایش و فعالیتی ایله داها سیخ باغلی اولان
فورمجا کیچیک، معنaja گئنیش یارادیجیلیق
نؤوعلریندن بیرى‌دیر. آتالار سۆزو و مثللرده
آتا، بابالاریمیزین حکمتی، ذکاسی و

قلمين اوجى، قىلىنچين گوجو^{۱۲۲}

آغانين يوخلوغو، بىبى نين شوخلوغو^{۱۲۳}

آتالار سۆزوندن اۆرنك اولاراق:

قارى دوشمن دوست اولماز:

آغاج بار وئردىكجه، باشىنى يثره قويار:

ار آتسىز اولماز، تورك تاتسىز اولماز:

دوز گئدن دوزده قالماز:

تك الدن سس چىخماز:

● خوراسان توركلرى (گرايلى

ديالككتينده) آتا سۆزلىرىدىن بير نىچە اۆرنك:

بونلار سبزوار ولايتى نين قوزئىينده يئرلشن بام

صفى آباد شهر جيگىندن توپلانمىشدير:

داغ داغا يئتيرمس، آدام آداما يئترر (داغ داغا

يئتيرمس، آدام آداما يئتشر)

كىنه دوشمنى دوست اولماس، ياريم چورك

چاشت اولماس:

ياخوند قونشو، آچا قردشده يئگراقىدو

(ياخين قونشو، اوزاق قارداشدا يئىراقدير)

سندن خير تاپان تارىدن زوال تاپار:

دىلى اولانين زورو اولماز

چاغيا بويور، آردىندان يوگور:

دوخون آجدان نمه خبرى بار؟ (توخون

آجدان نه خبرى وار؟)

^{۱۲۲} سۆزلو ادبيات آرشيونىدىن / خوراسان توركلرى بۆلومو

^{۱۲۳} سۆزلو ادبيات آرشيونىدىن / خوراسان توركلرى

بۆلومو

آت مينن آتاسىنى تانىماز:

آج قارنن ايمانى اولماز:^{۱۲۴}

هئچ اوت بئوت دؤى، (هئچ اود توستوسوز دئيبيل)

قىل قمچيا قوتدى:

جوجه قلىبرين آستينده^{۱۲۵} قالماز

قونشون پيس اولدو كؤچ قوتار، ديشين

آغريا چك قوتار:

توبانسيزين دوشونه^{۱۲۶} بير گز بئز گيرر

كور كورو تاپار، سو چوخورو^{۱۲۷}

● گرگانين راميان و فندرسك ماحالينين

آتالارسۆزو و مللرىندىن بير نىچە اۆرنك:

عقل باشدادير، نه ياشدا:

لوقما، بوغما

تامانسيز، ديزى ييرتىغا گولييه (تومانسيز

ديزى ييرتىغا گولور)

بگى يالان ساخلار، ائششىگى پالان:

چاغايا ايش بويور، آردىندان يوگور (اوشاغا

ايش بويور، داليسينجا يوگور)

خار خاساك، قازان قاينادار:

^{۱۲۴} (محمد نوحىدى تمير - اينقىلاب يولوندا ۶ - جى نو)

^{۱۲۵} آست: آلت دئمىكدىر: خوراساندا غلاوه همدان

ديالككتينده ده آست سۆزو ايشله نيلير اسماعيل هاديه

گؤره آستار و آستانا سۆزلىرى ده همين آست سۆزوندن

بارانمىشلار:

^{۱۲۶} دوش: يوخو، روي

^{۱۲۷} سيد على مير نيا - ايلات و طوائف درگرج ۲ ص ۱۷۹

گلینین آياغی، چوبانين تياغی. (گلینين آياغی «موبارک اولور»، چوبانين چوماغی).^{۱۲۸}

● ديوان اللغات الترك ده يوزلرجه آتا سوؤزو و مثل واردير. كاشغرلى اونلارا «ساو» آدى وئرميشدير. همين سوؤز بوگون آذربايجاندا سوؤز-سوؤ عياره سينده ايشلنمكده دير. آشاغيدا بو آتاسوؤز لرلرندن بير نچه سيني وئيريريك:

بير قارغا بيرله قيش گلمس. (بير قارغا ايله قيش گلمز).^{۲۶/۲}

اتلى تيرنكاقلی اذيرمس (ات ديرناقدان آيريلماز).^{۱۷۷/۱}

قوزدا قار اكسومس، قويدا ياغ اكسومس (قوزئيده قار اسگيلمز، قويندان ياغ اسگيلمز).^{۳۲۶/۱}

بوزدان سوو تamar (بوزدان سو دامار).^{۱۲۳/۳}
آغيز يئسه، كوؤز اويادور. (آغيز يئسه كوؤز اوتانير).^{۵۵/۱}

بوؤرى قوشنيسين ييمز (قورد قوشوسون يئمز).^{۲۲۰/۳}

آج نه ييمس، توك نه تيمس (آج نه يئمز، توك نه دئمز).^{۷۹/۱}

آوچى نيچه آل بيلسه، آذيق اونجا يول بيلير. (اووچو نچه آل بيلسه، آي اونجا يول بيلير).^{۶۳/۱}

اوٲ تيسه آغيز گوٲس. (اوٲ دئسه آغيز گوٲينه مز).^{۴۳/۱}

قارغا قازغا اوٲگونسه بودى سينور. (قارغا قازى يانسيلاسا بودو سينار).^{۲۵۴/۱}

توى سيلكينسه ائششكه يوك چيقا. (دوه سيلكينسه ائششكه يوك چيخار).^{۲۴۶/۲}

ييلان يارپوزدان قاجار، قانچا بارسا يارپوز اوٲترو گلور. (ايلان يارپوز دان قاجار، هارا وارسا گئتسه) يارپوز قارشى گلير.^{۳۹/۳}

بيرين-بيرين مينگ بوٲلور، تاما-تاما گوٲل بوٲلور. (بيرر-بيرر مين اولور، دامام-داما گوٲل اولور).^{۳۶۰/۳}

قوش قيليج، قينا سيغماس. (قوشا قيليج (بير) قينا سيغماز)

قالين قاز قيلاووزسوز بوٲلماس. (بوٲوك قاز سوروسو قيلاووزسوز اولماز)

۲-۶ دئيملر

دئيملر اوٲ آنلاملاريندان فرقلى بير آنلام داشيان، مجازى ايفاده لردير. دئيملر مجاز، ايستيعاره، كينايه، تشبيه و ايهام كيمى سوٲ صنعتلرينين يانيندا ناغيل، لطيفه و سايره نين بعضى عونصورلرينى ده اوٲ ايچلرينده ساخلاييرلار. مثلا:

^{۱۲۹} يارپوز: اسگى توركجه ده آختا سيچانى، «راسو»

دئمكدير.

^{۱۲۸} سعيدى محمد على - تاريخ راميان و... صص ۱۵۶ و ۱۵۷

دوز چۆرك، دوز چۆرك، ياخشىلىغى،
دوستلوغو اونوتماق، آنلامىندادير. و اۆز
ايچىنىدە خالقين بىر گلەنگىنى، عادت،
عنئەنىسى، دە ساخلايمىشدير.

ايت ايلىندن قالما، كىچمىش زمانلاردان
قالماق، اعتبارىنى الدن وئرمك، آنلامىندادير و
اۆز ايچىنىدە خالق تقويمىندن و ميتولوژىسىدىن
بىر نىشانلار ساخلايمىشدير.^{۱۳۰}

آشاغيدا بىر نىچە دئىم اۆرنك اولاراق وئىلىر:
على، ولى، پىر ولى.^{۱۳۱}
باخ قاباغ اياق وور.^{۱۳۲}
من دئىرم فدمدمه، سن دئىرسن دامدان داما.^{۱۳۳}

نودانا مېنمە مشقىندن دوشمك.^{۱۳۴}

او مراغا باسدیغیدی.^{۱۳۵} و.....

بىر چوخ دئىملر مصدر حالىندادىرلار. مثلاً:

دونيانى ايكي اللى توتماق

ديله دوشمك

گۆزه گيرمك

باش وورماق و....

عینی حالدا دئىملرىن بىر چوخو موختلیف
زامانلاردا و موختلیف شخصلر اوچون صرف
اولونار. مثلاً:

آناسىندان (آنامدان) امدیگی (امدیگیم) سود
بورنوندان (بورنومدان) گلدی (گلهجک).

^{۱۳۳} بودئیم قديم مکتبلردن قالیمشدير و سوؤرو
دوزگون باشا دوشمەين اداما دئيلر.

^{۱۳۴} دئيرلر موللانصرالدين بىر گون چيخير داما وکچه
طرفينه قويولان نوؤدانا مينير، و در حال نوؤدان
يئریندن چيخير، موللا ايله بىرليکده کچهيه دوشور
جماعت گليب، موللانى دانليرلار

آی موللا بو نه ايشدير ؟ مگرعاغلىنى آزيسان؟- آدام
دا نوؤدانا مينر؟ موللا دئير: چوخدان برى اوؤر آوزومه
دوشونرديم کى گۆره سن آدام نوؤدانا مينسه نجه اولار
دوغرودور چوخ اينجيديم. اما عوضينده نوؤدانا مينمک
مشقىندن دوشدوم.

^{۱۳۵} دئيرلر بىر گون بىر مرثيه مراسيمينده خانيملاردان بىرى
مرثيه اوئخويانا دئير: آی موللا ائله بىر مرثيه اوئخو کى هم
اوزون اولسون، هم ده شيرين اولسون. موللا دا جواب وئير:
خانيم او سن دئديگين مراغا باسدیغیدی- هم اوزون اولار،
هم ده شيرين، مرثيه دئيل.

^{۱۳۰} معاريفه حاجيىو آذربايجان فولکلورو و اتنوقرافيا
سۆزلوگو

^{۱۳۱} بو دئىم چوخ ائولنن قادىتلار اوچون ايشلنر
دئيرلر چوخ اره گئدن بىر قارىنين بىرجه اوغلو يانيندا
قالمىشدى. بىر گون اوغلو اوندان سوروشار:

آناجان سن ايندييه کيمين نجه اره گئتميش سن ؟
دئير: اوغول ياديما گلن

على، ولى، پىرولى؛

اوچو اوندان ايرلى

عيسى، موسى، موصطافا ؛

اوج ساققاللى، بىر کوسا،

پامبيق آتان، قوز ساتان،

رحمتليک سئين آتان.

^{۱۳۲} بو دوچرخه (يئل آتى) سورمه قانونودور. راحت
وساده دستورالعملی اولان ايشلره دئيلن دئيمدير.

۶-۳ قارغىشلار

قارغىش ناراضىلىقى نىفرتى ايفاده ائىدىن
سۆيلىۋىدۇر. مىثلاً:

"آغ گون گۆرمە يەسن"،
"واى خبرىن گلسىن" ۱۳۷.

عاشىق شەرىندە دە و عاشىق دستانلاریندا دا
نظم حالینا گلیمىش قارغىشلار راست گلیریک.
مىثلاً آرزى - قمبر دستانیندا، قمبر اۋز
دوشمنلرینى و رقیبلرینى قارغاییر، اونون
قارغىشلار "جادی" کیمى اثر قیلیر و نئجه
دئمىشىدى، ائله دە اولۇر. مىثلاً:

آی ھۆكولسون ھۆكولسون
قانلى داغلار سۆكولسون.
آرزىنى بىزىتىن
اون بارماغى تۆكولسون.
بو باياتىنى اوخودوقدان سوترا آرزىنى بىزىن
آروادىن بوتون بارماقلارنى بىندى - بىندىدىن
قىریلیر،

دستاندا گۆرۈندۈگو کیمى آیدىن اولۇر كى ھم
قارغىشلار، ھم دە آلفىشلار قىدىم زامانلاردا
"جادی" و "اوسون" ایلە سیخ باغلى اولان
ویردلر و سۆيلىلر ایمىشلر.
دیوان الغات التړكده بئله بیر قارغىش واردیر:

دئیمىلر بیر چوخ كىتابلاردا آتاسۆزلرى و
مىثلرلە بیر يترده قیده آلىنمىشىدىر.

دیوان الغات التړكدا دابیر پارا دئیمىلر ثبت
اولموشدور. مىثلاً:

یوزآت مینىگ آذاغىن كئسدى (یوز آت منیم
آیاغیم) (آراسىندان) كئچدى.

دئیمىلردن باشقا اورنكلر: ۱۳۸.

توتوق وئرمەك

یئرىشینه حرام قاتماق

فینجان اویناتماق

اونون ایپی اۋدون قالامالى دئیل.

ممه يئىندن، پیه يئینه قدر

دلىنین يادىنا داش سالماق

ایلان دىلىنه دارى سالماق

دده سىنین كوھنه بورجونا وئرمك

آدى ایت دفترىنده دە اولماق.

نه يئمىسن ؟ تورشولو آش.

يئتنه يئتیر، يئتمه يئنه بیر داش آتیر.

پیشیک آسقىرماسا

اگرى اوتوراق، دوز داتىشاق

دارتيلمامىش دىنین وار؟

یئرینه ایشیب، بیر ده شیرین چای ایستیر!

سن گئت اۋز قوتورونو قاشى

۱۳۷ اورنكلر تاماميله عزيز دوستوم جناب مهندس

ابرهیم رفرین دئیمىلر آرشیویندن آلىنمىشىدىر.

۱۳۷ ائلچىن و "اۋزوموزو و سۆزوموزو قارغىش مادهسى

سنی گوروم ایگید اوله سن:

الترین قوروسون:

بویا-باشا چاتمایاسان:

سنی گوروم ننه پالتاریوی قوجاخلا سین:

سنی گوروم پالتارین تزه قالسین:

بوخچان باغلی قالسین:

قاپی - قاپی دیلنه سن:

اوزووہ داش یامانسین:

سنی گوروم چورک آتلی اولسون سن پیدای:

سنین کیمی اوغلانی چای آشاغی ایتیریم،

چای یوخاری آختاریم:

اونو اوندان دا پیس گونه قالسین:

نئیلیم نئج-ائله ییمه قالسین:

یاتسین، دورماسین:

باغینین اوچاغی کئچسین^{۱۳۹}:

خیشا گئتمز اوکوزون اولسون، ایشه گئتمز

اوغلون اولسون (قاشقایی)^{۱۴۰}:

۴-۶ آلفیشلار

آلفیشلار، نجیب و خیرخواه دیلگی ایفاده

ائدن، موئین مراسملر ایله باغلی اولان،

آرزولاری بیلدیرن بیر سؤیلودیر^{۱۴۱}:

آلفیشلار خیییر دوعا دا دئیرلر- آلفیش

مضمونجا قارغیشین ضدی ساییلیر، بیر پارا

آلفیشلار وار کی عینا قارغیشین منفی

ایفاده سیدیر. مثلاً "سنی گوروم قازاندیغینی

داوا - درمانا وئرمه یه سن" آلفیش و "سنی

گوروم قازاندیغینی داوا - درمانا وئره سن"

قارغیشیدیر:

آلفیشلار کئچمیشده "جادی" کیمی بیر اینانج

وار ایمیش:

کاشغرلی اوزارثینده بعضا میثال اوچون آلفیش

دا یازمیشدیر:

یول اوغور بولسون (یول اوغور اولسون):

دده قورقود کیتاییندا بیر چوخ یئرلرده خصوصاً

دستانلارین سونوندا آلفیشلار راست گلیریک:

یوم وئره یین خانیم:

یئرلی قارا داغلارین بیخیلماسین،

کولگه لیجه قبا آغاجین کسيلمه سین،

قانادلارین اوچلاری قیریلما سین،

چاپار ایکن آغ - بوز آتین بودورمه سین،

چالیشاندا قارا پولاد اؤز قیلیجین کوتلمه سین،

آغ ساققاللی بابان یئری اوچماق اولسون:

آغ بیرچکلی آنان یئری بهشت اولسون،

آخر سونو آری ایمانندان آیرماسین،

آغ آلتینا بئش کلمه دوعا قیلدیق، قبول اولسون:

گناهنیزی گورکلی محمد مصطفی یوزو سویونا

باغیشلا سین:

^{۱۳۹} (میر هدایت حصاری - آذربایجان فولکلورو

صص ۳۲۵ و ۳۲۶)

^{۱۴۰} سلام الله جاوید - آذری، جیلده ۶۷ ص ۴۰

^{۱۴۱} ۱. ائلچین و - اؤزوموز و سؤزوموزو آلفیش ماده سی

باشقا اورنكلر:

یای گونو آغار تیسیر، قیش گونو یورقانسیر
اولمایاسان.^{۱۴۲}

الله سیزی منه چوخ گۆرمه سین.

باختین آچیلین

جیین دولو اولسون

الترین آغریماسین.

باشین قاراداغجا اوجالین.

الله ائیویه بلا یتلی اسدیرمه سین.

بخنه ور داغیندا چپیک چالاسان.

الله سنی آتا-آناوا چوخ گۆرمه سین.

بشینگین اوشاقسیر اولماسین.

ایشله مه ییب، یتیه سن.

الله ایشیوی راست گتیر سین.

گلین پالتاریوی گییه سن

برکتلی اولسون.

الله قوت وئرسین.

بوش بشیک گۆرمه یه سن

آلاه بایداغیوی اوجالتسین.

سنی گوروم یوز یاشایاسان

اوزون گولسون.^{۱۴۳}

۶-۵ حربه - زوربالار

حربه - زوربالار دوشمنلری قورخوتماق و

هده له مک اوچون هده - قورخولو سؤزلردیر.

اؤرنک اوچون:

آتیمین قویروغونا باغلالتدیررام

نسلوی کسرم

کؤچووو دالیوا چاتارام.

وئررم اینله اوزونوو بیر ائدرلر

● اوشاق متلرینده و ناغیلاردا بعضاً بئله

حربه - زوربالارا راست گلیریک :

وئررم سنی ایگیتلره

باغلالتدیرام سؤیوتلره،

یوگوتدورم آغ ایتلره.

آسدیررارام، کسدیررم،

دار قویودا باسدیررارام.

● عاشیق شعرینده خصوصاً قهرمانلیق

دستانلاریندا بیر چوخ حربه - زوربا نومونه لری

ایشلنمیشدیر:

سنه ائیدیم^{۱۴۴} بولو بگی

گۆرموسن قیزمیش بیرم؟

حاقین اولدورم بیله یین

دیندن دؤنموشم گوریم.

میدان باشیندا دوروندا

بنووشه بوغو بوراندا،

دیشلریم قیجیشدیراندا،

ایسته رم پولاد گمیرم.^{۱۴۵}

^{۱۴۴} - ائیدیم: دئدیم

^{۱۴۵} سؤزلو ادبیات آرشیویندن / اورمیه بؤلوموبو
قوشمانی اورمیه لی عاشیق دهقانان ائشتمیشم.

^{۱۴۲} ح: د: یتنی یول - نو: ۴ فولکلور خزینه میزدن

^{۱۴۳} میر هدايت حصارى - آذربایجان فولکلورو ص ۳۲۸

• باشقا اۆرنكلر:

سنىن كىن سنى دئىرم:

قات - قات بويونلار يى يىره سوخارام:

ساققالوى قورو - قورو قىرخديرام:

بىر ده بوردا گۇرسم آتاوى بالاسىز قويارام:

دريوه سامان باسدديرام:

ددهوى يانديرام:

گۇر سنى نىلرم:

قولاقلاربوى دووارة ميخلاتديرام:

سنى بىر توى توتوم:

سنى بىر آش پيشىرم، اوستونده بىر قارشى ياغ دورسون:

دىرى - دىرى قويلاتديرام:

باشىن ازرم:

تنهوى آغلار قويارام:

يئلى دنه سنىن كىمىنى بىر يومروغا ووررام:

اولوو آتارام ايتلر قاباغىنا:

لشويوى يىره سررم:

شالواربوى شال گردن ائلرم:

جىگريوى چىخاردارام:

ائله ووررام باشىن چۇنر داليوا:

بويونو يىره سوخارام:

ووررام ميل دوراسان:

ووررام بئش گئده سنى:

منه بىر سوژ دئيه نىن آغزىنى جىررام:

چايا سوسوز آپاررام، سوسوز گتيررم:

ائله ووررام ايكى قولاغويىن آراسىندان بىر باش

چىخار:

من آسقىرسام، قولاقلارىن يىلپىك چالار ها^{۱۴۶}

۶-۷ قورخموراملار

حرىه - زوربا دئىن آدامىن قارشىسىندا

قورخمورام دئىنلر ده وار: مثلاً:

اليندن گلنى ايكى قابا چك:

هر واخت دووشان اولدون گل بىزىم

آغاجلارى گمىر:

سن هئىچ منه "چكىل اويانا" دا دئيه بىلمىسن:

هئىچ كس منه بىر چوپ ده دئيه بىلمىز^{۱۴۷}

من سنى هئىچ قارغىشا دا حسابلامىرام:

اليندن گلنى اسيرگه مه:

سن منىم چۇرگىمى كس:

اليمده كىن آلدىن، آلدىن "آلنمادىن كى آلنمازسان:

اده منىم چۇرگىم سنىن الينده دىر؟

گئت منه نه ائده جكسن ائت:

هارا اوجادىر الينى قوى اورا^{۱۴۸}

۶-۷ سۇيوشلر

نفرتىن، غىفين، ناراضىليغىن ايفاده سى كىمى

ايشله دىلن سۇيلو: مىثال اوچون

كۆپك اوغلو

^{۱۴۶} گولملى حرىه زوربالار تىرىز سۇزلو ادبيياتى

آرشويىندن آلىنىشىدىر:

^{۱۴۷} مير هدايت حصارى - آذربايجان فولكلورو ص ۳۲۷

^{۱۴۸} ح دىنى بول ۴ جو نو فولكلور خزىنه مېزدن ص ۵۳

• بعضا ده گولمك اوچون يالاندىن

قورخوتما و حرىه - زوربالار دئىلىلر: مثلاً:

دوررام آياغا، اوتوررام يىره ها

ایتین قیزی،

اخششگین بیرى،

اؤكوز

اوتانماز اوغلو اوتانماز

ساجى كسيك

ذاتى قيريق

پژوك

بوينو قيريلميش

آدى باتميش

حيوان

زهرمار

كول باش

باشى داشلى

بيج اوغلو بيج و...

سويوشلر ده گوجلۇ تحقير وتوهين روحو وار

اونلارين بيرچوخوندا ناموسى جنبه لر وار بير

پاراسيندا ايجرنج سؤزلر ايشله ديلير

۶-۸ قاخينجلار

قاخينجلار بيرينين عيبنى اوزونه وورماق ياخود

اونون حاقيندا انديلن ياخشى ليغين باشينا چيرپماق

اوچون دئييلن طعنه لى و آجى سؤزلردير

(ساده بير ايشى دوزگون گوره بيلمه ينه)

اتين، اندامين توكولسون

ال آياغيوى پيشيك يشمهيى كى

(تنز اوزلوگوندن چيخيب اوزونو ايتيرينه)

هوشو باشماغيندان چيخيب

هنج اوتانيب، اريمير

(اعتيراضى اولان حساب كيتاب ايستين آداما)

بير قالب ساين آل گل منى يو

(فهوم تايفالارى چوخ اولانلارا)

قيريلميشلار بير سورودولر،

اولكوتمه يينجه ساناماق اولماز

(دانيشمايان آداما)

ديلىنى پيشيك يثيب

آغزين مال آياقلايب

(عاغيلسير آداما)

عاغليوا كئچه يامايم

(يئرسيز ناز انديب، عيشوه ساتانا)

ايستيكاندا بوغما منى!

قرقره ساپيله آسمامنى!

كييريت چوپويله جيزما منى!

۶-۹ آندلار

موختليف حاديه لره موصاحيبى اينانديرماق

اوچون دئييلن سؤيله ودير

سؤز آراسى آندلاردان ايستيفاده ائتمك صميمى ليك

و صداقت چالارلارنى گوجلنديرمك اوچون

ايشله ديلير اؤرنك اوچون

ايكى بالام اولموشو

آنامين سودونه آند اولسون

باشين اوچون!

آند اولسون آراميزداكى صداقة

حق سلاما آند اولسون

سن اول

اوژوم اولوم

بو بركت حاقى

حلال سود حاقي

ائليم، اوبام حاقي

آند اولا آتامين روحونا

اوخودوغون كيتابا آند اولسون

گوروندوگو كيمى بورادا ان عزيز و ان

موقدس موجودلارا آند ايچمك ايله موخاطبى

اينانديرماغا جهد گؤستريلير

● كاشغرلى اوژ اثرينده بير پارا اسگى

آندلار دا وئرميشدير. مثلا:

بو گوگ گيرسين، قيزيل چيقسين (بالان

دئسم بو گوى گيرسين، قيزيل چيخسين)

● دده قورقود كتابيندا آندلار قديم ائللرين

جنگاورليك عنعنه لرينه باغلانير:

"اوخوما اوخلاناييم"

قيلنجيملا دوغرانايم

● بير پارا آندلار وار كى اوندا خالقين اسگى

اينانجلارى قورونوب، ساخلانميشدير. مثلا:

بو ايشيغا آند اولسون

بو چيراغا آند اولسون

گوى حاقي - چين

اود حاقي

بو اوچاغا آند اولسون

بو سويلا آند اولسون

يئنديگيميز دوز چورگه آند اولسون

● بيزلرده آلاها، پيغمبره، ايماملارا و موقدس

سايدىگيميز اوليا، پيرلره و ايمامزادلارا ايسناد انديلن

بير چوخ آند واردير. اؤرنك اوچون:

واللاه!

قورآنا آند اولسون

سن بيل آلاهي

آلاها آند اولسون

اون ايكي ايماما آند اولسون

آند اولسون قيرمیزی گؤز ابوالفضله

آند اولابالفضلين دوشن قوللارينا

آند اولابالغريب ايمام ريشايا

خانيم ايمامزادايا آند اولاب

آند اولسون حسين ناهاق توكولن قانينا

● حاجيلار، سيدلر ده بئله آند ايچرلر:

آند اولسون او گئتديگيم بيته

جديمه آند اولسون^{۱۴۹}

۱۰-۶ ناغيللارا عاييد قاليب سؤزلر

ناغيللاردا دا بير پارا قاليب سؤزلر ايشلنر، مثلا:

ناغيلين باشلانقيجيندا:

بير گون وار ايدى، بير گون يوخ ايدى،

آلاهدان سونرا هئچ كس يوخ ايدى

اورتالاريندا:

آز گئتدى، اوز گئتدى، دره تبه دوز گئتدى

^{۱۴۹} مير هدايت حصارى - آذربايجان فولكلورو

(قەمەر خان يانينا دادا گەت مەككە) قالسىن سىزە
كىمدىن خەبەر وئىرىم؟ (آرزىنىن نەسىن) دىن
سۈنۈندە ايسە بىلە بىر عىبارەلەر قوتارار:
يىندىلەر، ايجدىلەر، مطلبە يىتىشىدىلەر، سىزدە
يىشىن، ايجىن، مطلبە يىتىشىن.

۱۱-۶- دىل-آغىزلار (تعارىفلار)

ايجىتماعى ايلېشىگىلەردە (مىللا ايش باشىندا، قوناقلىقلاردا،
سۈفرە باشىندا دوغوم گۈنۈندە، آلىش - وئىرىشە، كۈچە -
بازاردا و) وائەلەجە دە بوتون مراسىملەردە (مىللا
تويىلاردا، ياسلاردا و)، خالاق آراسىندا چۈخلۈ
تعارىفلار ايشلەنىلەر، اولايلىسىن كى اونلارنىن بىر
پاراسى اۈنجە دىكەر ائىدىگىمىز بۇلۇملەردە * مىللا
آلقىشلاردا يىر آلىنىلار، بونۇلا بىلە اونلارنى دوزگون
آراشدىرماق اوچون داھادا فرقى بۇلۇملە بۇلمەك
لازىمدىر، او جۈملەدە دىل - آغىزلار، قورىبان - صادىقلار
و خەلشەلەر و

قىد ائىمەك لازىمدىر كى تعارىفلار دىل - آغىزلار
ايجىتماعى ايلېشىگىرىن داھا دا گنىش بايلىدىغى بۇيۇك
شەھەرلىرىمىزدە او جۈملەدە نەھان، تېرىز، اورمىيە، زىنجان،
اردىبىل، خوى، مراغادا داھا دا چۈخ بايلىمىشىدىر و
كىچىك شەھەرلەر، قەبەلەر، كەندلەر و ائلاتا گلىنچە بونلار
تەدرىجا آزالىر.

آشاغىدا ھەمىن قالىپ سۆزلەردىن بەعضى اۆرنەكلەر
آشاغىدا وئىرىلمىشىدىر، بونلارنى ھامىسى تېرىزدىن
توپلانمىشىدىر:

قوناق ائۇصاحابىنا:

زىھمەتە سالىمىشىق

زىھمىتىزە راضى دىيىلىدىك

اللەر وار!

اللەر ساغلىق

سۈفرەنىز آچىق اولسون!

آللە بىز يىدىك دويدوق، بىزدىن

آجلارنى دا سىن دويدور^{۱۵۰}

لەتتىندىن دويماق اولمور

قارىن دويوب، گۈز دويمور

داددى دامامىغىزدا قالدى!

اۈزۈنۈزۈ زىھمەتە سالىمىشىنىز؟

ائۇصاحابى قوناغا:

باشىمىزدا مىنت قويوب، بىزىم بو

درويشانە ائويمىزە خوش گلىمىشىنىز

اۈز ائوينىزە خوش گلىمىشىنىز

آياقلارنىز آغرىماسىن

ائويمىزى ايشىقلاندىردىنىز

خوش گلىب، صفا گتىردىنىز

ھەمىشە سىن گلەسىن

بويورون مئىل ائلەيىن

آزىمىزدا قانع اولون!

سىزە لايىق دگىل، بىزە لايىقىدىر!

بىر آزدان قالار، بىر چۈخدان

بىر گۈن دە اۈزۈنۈزە بد كىچىردىن

آللە ھىچ ائوى قوناقسىز ائلەمەسىن

بىردە گلەن!^{۱۵۱}

150-

بعضا دە گۈلمەك اوچون: بىزدىن آجلارنى دا سىن

اۈلدور " دىيىلەر

عمومی ایلشگیلرده:

نه وار، نه یوخ؟

کنف - احوال؟

خئیر اولا؟

یورولمیه سن

- سلام یتیرین

- سلامت اولاسینیز

- سلام یتیرین

- بؤیوکلوگونوزو یتیررم

بعضا ده صمیمی دوستلار آراسیندا شوخلوق

اوچون بئله بیر دیالوقلار باش توتار

- نئجه کنچیر

- ایت کوره دن کنچن کیمی ^{۱۵۲}

- نئجه سن

- اوزون گورورسن دا

- گورسنن یترلریوی سوروشمورام کی ^{۱۵۳}

قیز کؤچورنده:

اوغوللو، قیزلی اولاسان ^{۱۵۴}

151 میثاللارین هامیسی سؤزلو ادبیات آرشیوی

تبریز بؤلوموندن نقل اولموشدور

¹⁵² - بو بنزتمه آشغیداکي شعر دندی:

کنچدی بهار عؤمروموز

ایت کوره دن کنچن کیمی

دار کوره دن راحت کنچر،

گن کوره دن کنچن کیمی

¹⁵³ میثاللارین هامیسی سؤزلو ادبیات آرشیوی / تبریز

بؤلوموندن نقل اولموشدور

^{۱۵۵} آلاهه بیر - بیریزدن آیرماسین

^{۱۵۶} آلاهه بیر - بیریزه مهربان ائله سین

^{۱۵۷} وارلی، دولتی اولاسان

^{۱۵۸} خوشبخت اولاسان

^{۱۵۹} قوشا قاریاسینیز

چیراقلاری یاندیرانا:

ایشیقلیغا چیخاسان

بؤیوگونه نه ایسه گتیریب، وئرن اوشاغین

گتیردیگی شئی الیندن آلماق هامان الینی

اوجالادیب، دئیرلر:

او بویدا اولاسان

قوربان - صداغلار:

باشیوا دؤنوم

قوربانین اولوم

بویووا قوربان

بو قوربان صداغا دا زیندانا دوشن

محبوسلارین ایچنده یایغیندیر:

من سنین قوربانویون قوربانینی قوربانیم

چون نه؟ سن منه زیندانا قلیان آلمیسان! ^{۱۶۰}

^{۱۵۴} (ح: د: یتنی یول - نو - ۴ فولکلور خزینه میزدن)

^{۱۵۵} (ح: د: یتنی یول - نو - ۴ فولکلور خزینه میزدن)

^{۱۵۶} (ح: د: یتنی یول - نو - ۴ فولکلور خزینه میزدن)

^{۱۵۷} (ح: د: یتنی یول - نو - ۴ فولکلور خزینه میزدن)

^{۱۵۸} (ح: د: یتنی یول - نو - ۴ فولکلور خزینه میزدن)

^{۱۵۹} سؤزلو ادبیات آرشیوی / تبریز بؤلومو

¹⁶⁰ میثاللارین هامیسی سؤزلو ادبیات آرشیوی / تبریز

بؤلوموندن نقل اولموشدور

و پادشاه

قادین ادبیاتی

پارادوکسون قارشیسیندا اؤزونه مخصوص ادبیات یارانمالیدیر.

دوغرودور کی یازیلی ادبیاتیمیز دوکتور رضا براهنی نین دئدیگی کیمی «فرهنگ مذکر» اولموشدور، آما سؤزلو ادبیاتیمیز قادیلار اوچون بؤیوک یارادیجیلیق میدان یایلیز. سؤزلو (شیفاهی) خالق ادبیاتی نین یاریدان چوخونون قادیلار طرفیندن یارانماسینی ایدعا ائتسم یانیلمامیشام.

سؤز یوخ کی بیر چوخ خالق ادبیاتی نؤعلرینین اساس یارادیجیسی قادیلار اولموشلار. مثلا بوتون لایلالاریمیزی آنالار قوشوب، اوندا اورک آغریلارینی دیله گتیریپ، اؤز آرزو ایستکلرینی ترنوم ائتمیشلر. نازلاملار، ناغیللار و اوشاق ادبیاتی نین دا بیر چوخ قیسمینی قادیلار یاراتمیشلار. حتی قویون قوزونون تعریفینده اوخونان سایاچی

قادیلارین ایجتیماعی حیاتدا بؤیوک رولو وار، ائو ایشلری و اوشاقلارین تربیه سی ایله برابر قادیلار، بیر چوخ ایقتیصادی فعالیتلرده ده بولونماقدادیرلار. مثلا کند حیاتیندا، خالچا، کیلیم توخوما، چؤرک یاپما، سود ساغما، حصیر توخوما، میوه ییغما، قیش زوماری حاضیرلما، تیکیش تیکمه و تمامیه قادیلارین بونوندادیر. بوندان علاوه کیشیلرین بیر چوخ ایشلرینه ده قادیلار یاردیمچی اولاراق قاتیلارلار.

بونونلا بئله اونلار بیر چوخ اینسانی حاقلازیندان محروم ساخلانیلمیشلار. ایران تورکلری سوسیال حیاتیندا باشقا موسلمان شرق اؤلکه لرینده اولدوغو کیمی آتامانلیق اوصولو هله ده حاکیمدیر.

اؤلکه میزده ایستر کولتورل مانعهلر، ایسترسه ده قانونی مانعهلر قادیلارین ایرلی له مه سینده چوخلو مانعهلر یاراتمیشدیر. سؤز یوخ کی بو

اوغلان:

بولاق اوستہ دورمامیشام،
 بوغلاریمی بوورمامیشام
 منده یوخ خاللی باشماغین
 دابانی گوللو باشماغین.

قیز:

بیزیم یونلار آران اولور،
 آران اوستہ دوران اولور،
 بیزی بوردا گؤرن اولور.
 وئر منیم خاللی باشماغیم،
 دابانی گوللو باشماغیم.

اوغلان:

بیزیم یئرلر قامیش اولور،
 انو یثین گامیش اولور،
 موشتولوغو اؤپوش اولور.
 منده دی خاللی باشماغین،
 دابانی گوللو باشماغین.^{۱۶۱}

● قیزلار قارداش‌دان قورخوب،
 اورکلرینده کین دیله گتیره بیللمه‌لر ده، همیشه
 قارداشلارینین سئوگی سیندن مودافیعه
 ائتمیشلر.

۱. داش بولاق کند اولوب‌دو،
 دؤرت یانی بند اولوب‌دو.
 قوربان اولوم قارداشا،
 بیر قیزا بند اولوب‌دو.

۲. آی قیز نیشانلی گلین،
 قیرمیزی شاللی گلین،
 آل آماغا گلیمیشم
 شال آماغا گلیمیشم.
 اوغلانین باجیسی یام
 قیز آماغا گلیمیشم.

۳. بوگون آیین اونودو،
 زرخ‌ارادان دونودو.
 قارداشا قوربان اولوم
 بوگون اونون تویودو.

۴. قارداش‌یمین آدی وار،
 قیزیلدان ساعاتی وار.
 قوربان اولوم قارداشا
 یئل قاناتلی آتی وار.

۵. کمری گوموش قارداش
 قارلی داغلار آش قارداش،
 غریب باجین ائویدیر
 آتین ساخلا دوش قارداش.

۶. گون چیخار ایشیق اولور،
 گؤیه یاراشیق اولور.
 قارداشیم بیر ایگیتدی
 هر گؤرن عاشیق اولور.^{۱۶۲}

^{۱۶۲} سلام‌الله جاوید - آذری ۰۰۰ سای ۱۱۱۰ صص ۲۹-۳۲

^{۱۶۱} سلام‌الله جاوید - آذری ۰۰۰-۲ جی جیلد ص ۴۷

بارماغیمدان دوشویدو:

۲. اوغلان آدین یاغییدی

داغلارا گون دوغوبدو:

سن وئرن قیزیل اوزوک

بارماغیمی بوغوبدو:

xxx

۳. میرواری آلدیرمیشام،

بوینوما سالدیرمیشام:

بیر اوغلانسی سئومیشم،

عالمی یاندیرمیشام:

۴. باشیمدا ساری سانجاق،

آغ سانجاق، ساری سانجاق:

منیم نه گوناھیم وار

سن ناشی، من اوتانجاق:

۵. سوگلیر بوروق-بوروق

سبووا ووردوم یوموروق:

دئسه لر یارین گلییر،

بیلرزیگیم موشتولوق:

● قیزلاری اؤزوندن یاشلی بیر کیشیه اره

وئرمک ده جامعه میزین چیرکین عادتلریندن

بیری اولموشدور: بو عیبیه جر روسوما قارشی

بئله دئمیشلر:

آغ آلمان آلانییدی،

بوداقدان سالانییدی:

۷. عزیزیم، آی قارداش،

قاشین اوجویای قارداش:

اؤلسه باجیلار اؤلسون

هئچ دئمه سین وای قارداش: ^{۱۶۳}

۸. گتیر سازینی قارداش،

پوزما یازینی قارداش

بؤیو، قوچاق ایگیت اول

چکیم نازینی قارداش: ^{۱۶۴}

● قادینلار همیشه آتالاریندن سونرا،

قارداشلارینا آرخالانمیشلار: قارداشسیز بیر آنا

اوغلونا لایلا چالاندا بئله دئیر:

لایلی یولداشیم، لایلی

دادلی دویماشیم ^{۱۶۵} لایلی:

ددهم، قارداشیم یوخدور،

بالا قارداشیم لایلی:

● آداخلی قیزلارین اؤخودوغو

ماهنیلاردان:

۱. اوغلان آدین یوسوفدو،

داغلارا گون دوشوبدو،

سن وئرن قیزیل اوزوک

^{۱۶۳} فروغ آزادی قزنتی ۱۷ فروردین ۱۳۶۰

^{۱۶۴} فروغ آزادی قزنتی ۱۷ فروردین ۱۳۶۰

^{۱۶۵} دویماش، (دویماش): قورو چؤرک قیریقلاری، باغ و پیر

اوغوتلاری ایله دوزه لن بیر نوع دادلی آخشام یئمگی:

جاوان دئییب، وئر دیلر،
ساققالی چالانییدی

● قاشقای ائلرینده ایسه بو بایاتیلار
اوخونور:

اوغلان:

آغ چارقاتلی قارا قیز،
او تور زولفون دارا قیز!
وعده میز چشمه باشی
یاتاغیمیز هارا قیز؟

قیز:

آغ اوغول^{۱۶۶} های آغ اوغول،
دوداغی قایماق اوغول
وعده میز چشمه باشی
یاتاغیمیز باغ اوغول^{۱۶۷}
آی آیدیندی^{۱۶۸} سوت
تکین

اوغلان دو تون چیت تکین
بورالارا توو یئمه
اؤلدور لر ایت تکین^{۱۶۹}

^{۱۶۶} اوغول: قاشقای دیاکتنیده اوغلان آنلامیندا دا ایشله نیر

^{۱۶۷} اسد لاله مردانی رحیمی - آساناکلار، صص ۱۵ و ۱۶

^{۱۶۸} آی آیدین: قاشقای دیاکتنیده ایشیقلی آیلی
گنجه لره دئییلیر

^{۱۶۹} اسد لاله مردانی رحیمی - آساناکلار، ص ۲۰

آی گتندی باتان یئره
ملک لری یاتان یئره
عم قیزی قوربان اولسون
عم اوغلو یاتان یئره^{۱۷۰}

● ائولنمگه حاضیر لانا قیزلار دا بئله
اوخیارلار:

۱. خالچا وئر لرر گلینه
دولچا وئر لرر گلینه
بیزیم یئرین عاد تی دیر
خالی دا وئر لرر گلینه^{۱۷۱}

۲. آنام منه صاندیق آلسین
بالاسیام یولا سالسین
من سنین قیزین دئییلیم آنام
تور بادا دوزون دئییلیم آنام
اوچدوم آنا یار- یار
کؤچدوم آنا یار- یار^{۱۷۲}

● اره گندن قیزلار ار ائوینده بعضا آغیر
شرایطه معروض قالیر: طالعیندن گیلنی لنن
گلینلر درد لرینی بو بایاتیدا ترنوم ائتمیشلر:

قیزیدیم سولطان ایدیم
آداخلاندیم خان او لدم،
اره گتدیم، قول او لدم،

^{۱۷۰} اسد لاله مردانی رحیمی - آساناکلار، ص ۲۱

^{۱۷۱} سلام الله جاوید - آذری فولکلور ... ص ۳۳

^{۱۷۲} سلام الله جاوید - آذری فولکلور ... ص ۳۴

آرالاریندا سوژ - سوو چیخاردی - گلین

قایناسینا احترام قویوب، دئیردی:

من گلمیشم قندانلارا قند سلام،

گلمه میشم اورکلره درد سلام.

● آشاغیدا بیر نئچه میثال گلین - قاینانا

داعوالاری ادبیاتیندان وئرلیر:

گلین:

۱. مین - یرم آغ دوییه -

گئ - یرم س - یردزییه -

قاینانام بیر سوژ دئسه،

باسارام س - یردزییه. ^{۱۷۴}

۲. آلام آغ لوییه -

باسارام قابلامیه -

قاینانام بیر سوژ دئسه،

باسارام قابلامیه. ^{۱۷۱۷۵}

۳. قاینانا، قاینانا، ایلان قاینانا،

گلینلرین ائوده چالان قاینانا،

هر بیر سوژو یالان - پالان قاینانا.

یوخدور بوندا ایمان،

آیقلاردا چول اولدوم.

● گنجیه اری یوبانان قادین ایسه

اورگینده کی نیارانلیغی بئله بیر بایاتی ایله

بیلدیر:

دووار اوسته بیر قوش وار

قانادیندا گوموش وار:

گئتدی یاریم گلمه دی،

یقین اوندا بیر ایش وار!

● سوئسوز قادینلارین دا اوشاق حسرتی

بو یانیقلی میصراعلاردا اوژ عکسینی

تاپمیشدیر:

۱. سوفره میز قویماق ایستر،

قوجاغیم قونداق ایستر:

۲. ای وای آلاه دیمه دیم

اوشاق آجا بیلمه دیم

۳. ای وای آلاه مله مه دیم،

قونداق آجیب بله مه دیم:

۴. ای وای آلاه نئیه دیم،

دردیم دئییب، اولمه دیم. ^{۱۷۳}

● کنچمیشده چوخ زامانلار گلین، قاینانا

ایله بیر یئرده یاشاردیلار: اونا گوره ده

^{۱۷۴} تبریز سوژلو ادبیاتی آرشیوندن:

^{۱۷۵} سوژلو ادبیات آرشیوندن / تبریز بؤلومو

^{۱۷۶} تبریز دیالکتینده دوهیه، سردابایا، قابلامایا کیمی سوژلره

دویه، سردابییه، قابلامیه و دئییلر بو کلمه لر یوخاریداکی

میثالدا قافیه ده اولدوغونا گوره اونلاری دگیشمک وموعاصیر

آذربایجان تورکجه سینه یازماق مومکون اولمادی.

^{۱۷۳} محمد پیغامی - لسانس تئزی - ص ۱۴۸

۱۷۷ ئولرە سالیری قان

قاپنانا:

۱- گلینه باخ گلینه

الین قویار بئلینه

گلینه سوژ دئمه یین

کوسر گئدر ائوینه^{۱۷۸}

۲- گلین گلدی، خان گلدی،

ئولری بیخان گلدی

الینده اولگوج، تییه

باشلاری قیرخان گلدی^{۱۷۹}

چوخ واقتلار نوه نی ساخلاما زحمتلری

قاینانین باشینا دوشور، اودا اوشاغی نازلایاندا

گلینیدن اورگینده کی کینه، کدری بئله آجیب،

توکر:

۱- ساریمساغیم، سوغانیم

یاد قیزیندن دوغانیم

یاریسی ایلان بالاسی،

یاریسی جانیم پاراسی^{۱۸۰}

۲- هانی بوقیزین عیمسی؟

عیمسی ریحان زمیسی

^{۱۷۷} میر مهدی اعتمیاد -- گلینلر بزگی ص ۵۶

^{۱۷۸} سۆزلو ادبیات آرشیویندن / تبریز بۆلومو

^{۱۷۹} سۆزلو ادبیات آرشیویندن / اورمییه بۆلومو

^{۱۸۰} سۆزلو ادبیات آرشیویندن / تبریز بۆلومو

هانی بو قیزین داییسسی؟

داییسسی داغلار آییسی^{۱۸۱}

● "زینب پاشا"

مشروطه انقلابیندان تخمینا ۱۵ ایل اوّل

آذربایجاندا قیتلیق دوشدو: تبریز شهرینده بعضی

تاجیرلر بوغдалاری احتیکار ائدیپ، باهالاشسین

دئییه ساتمیردیله: بئله بیر حالدا اوشاقلاری آج

قالان آنالار بازارا اوز توتدولار: وارلی تاجیرلره

یالوار - یاخسار ائتدیلهر بلکه رحمه گلیب،

بوغдалاری چؤرکچیلره وئرسینلر: آنجاق بازار

اهلی قبول ائتمه دی: ایشی بئله گؤردوکده

تبریزین غیرتلی قادینلاری ال بیر اولوب،

بیرلیکده بازارا یوگوردولر: آنبارلارین قاپیسین

سیندیریب، بوغдалاری یوخسول عایله لرین

آراسیندا پایلادیلار: بو قیام اوچ گون سوردو:

بوتون قیامچیلار تبریز قادینلاری ایدی، اونلار

هئچ بیر کیشینی بو حرکتیه قوشولماغا یول

وئرمه دیلر:

قیامین باشچیسسی زینب پاشا آدلی بیر ایگیّت

قادین ایدی: و ایستیفاده ائتدیکلری سیلاح

ایسه چوماق: شیخ سولیمان قیزی زینب پاشا

تبریزین عمی زین الدین محله سینده

دوغولموش، اورادا دا یاشاردی: اولجه یشدی

باشقا تبریزلی قادین ایله آجلیق گونلرینده

^{۱۸۱} سۆزلو ادبیات آرشیویندن / تبریز بۆلومو

۷-۲ قالدین عاشیق شعری

اسکی زامانلاردان بری عاشیق ادبیاتیمیزین
اؤنملی بیر بؤلومو قالدین عاشیقلارین
یارادیجیلیغیله یارانمیشدیر، داستانلاریمیزدا بیر
چوخ بئره بئله صحنه لره راست گلمک اولور
کی داستانین قهرمانی اولان (نیگارخانیم،
اصلی، شاه صنم و...) سؤزلرینی ساز ایله
دانیشیرلار: بو شعرلرده آچیق-آشکار
قالدینلارین اینجه حیسیاتی گوزه چاتمقدادیر
بونلارین یانی-سیرا آدی، سانی بللی پئشه کار
قالدین عاشیقلا ریمیزدا واردیر: او جومله دن
عاشیق پری، عاشیق بستی، عاشیق حمایل،
عاشیق شهره بانی و...

ایندی ده قالدین ادبیاتیمیزین عاشیق طرزینده
دئیلن شعرلریندن بیر نئچه اؤرنک:

نه-چون سنین بالان یوخدور

(کور اوغلو داستانیندان):

غم، غوصه باشیمدان آشیب
من تک درده دالان یوخدو
آه چکمکدن باغیریم بیسیب
بیرجه یادا سالان یوخدو
نئجه باخیم ائو-آشیکه،
یارالی گؤنلوم اوشویه
توز بوروموش بوش بئشیکه

تبریزده قیام ائتدی: اونلارین آدینی هیلال
ناصری بئله ثبت ائتمیشدیر: **فاطمانسا،**
سولطان بگیم، ماه شرف، جان بگیم،
خیرالنسا، ماه بگیم، شاه بگیم او یئددی
سرکرده دن باشقا بیر چوخ قالدین فراشلاری دا
وار ایدی:

بو قیامدا زینب پاشا اؤز لچگین بیر آغاچا
باغلایب، بایراق ائتمیشدی.^{۱۸۲}

هیلال ناصری بو مطلع ایله بیر شعر ده
قوشموشدور کی اودا واقیله تبریزده دیلدن
دیه گزیمیش:

زینب پاشا الده زوپا اوز قویدو بازار اوستونه،
گویاکی دوشمن اوز قویوب اوردوی ناتار اوستونه.^{۱۸۳}

او زامانلار بری، زینب پاشا حاقیدا چوخلو
ماهنیلار دیله دوشدو: ایشته اونون بیر بندی:

امر ائله دی زینب پاشا

جومله اونات و فراشا

سبز بازاری باسین داشا!

دگنگی یاغلیم گلیم،

پاتاوامی باغلیم گلیم.

من بازارا دگیم گلیم،

بیر شیش کباب یئیم گلیم.^{۱۸۴}

^{۱۸۲} زهره وفایی- اولدوزلار ص ۳۹

^{۱۸۳} هلال ناصری- آذربایجان قزتی، نو ۱۴ ۲۷ آذر ۱۳۲۰

^{۱۸۱} سؤزلو ادبیات آرشیویندن / تبریز بؤلومو

شیرین لایلا چالان یوخدو
کوراوغلوسان های سالارسان
پاشالاردان باج آاران
نئچه شهرلر تالارسان
سن نک شهری تالان یوخدور
توتون مجلسده یاسیمی
گنیمیشم غم لیباسیمی
بو فلکدن قیصاصیمی
نه زاماندر آلان یوخدور
چنلی بئلده قار گورونور
گوللر منه خار گورونور
گونوم آه و زار گورونور
بیر قیدیمه قالان یوخدو

چنلی بئلی گوللر بزر
گوللر سارالسا کیم دؤزر
هر قوش بالاسیلان گزر
نه چون سنن بالان یوخدور

نیگاری درده گتیرن
جسدین قبره یئتیرن
کوراوغلو آدین گؤتورن
یوردوندا سون اولان یوخدور

دالیمیزجا گلمه سین

(عاشیق عباس ایله گولگز پری دستانیندان)

اگر عباس گلر اوئلسا بو یولا
سوئله گیلن دالیمیزجا گلمه سین
اوئلدوررلر، ایتیررلر آرادا
ناحاق قانی اوستوموزه سالماسین
آی آناجان بو درد منده قالینجا
اینجه لینجه، سارالینجا، سولونجا
او منیمدی، من اونونام اولونجه
مندن غیرى اوژگه لری آلماسین
من پری یم الیم یاردان اوژکی
یازیق جانیم بو دردلره دؤژکی
یئتیشسین دادیما مرتضی علی
اوژ چئویریپ، اصفهانا گلمه سین

هونرین وار دایان داغلار !!

(عاشیق بستی)

بستی نین آه تالاسیندان
اوئان داغلار، اوئان داغلار!
قان دامیر داغ لالاسیندان
سن ده قانا بوئان داغلار!

کهلیکلرین قاققیلداشی
آباغی قان ائیلر داشی
سئل سئل اولدو گوزوم یاشی
هونرین وار دایان داغلار!

بگلر بیزی گتدی جانا
ایگیدلری سالدی قانا

آیریم ائلی ظولمت‌خانا
بس نجه دیر او یان داغلار؟

آنا منی بیر نادانا وئردیلر

(عاشیق شهره‌بانی)

نجه دئیم ظالیم آتام یاشاسین
اوتاغینا زری- زریاف دوشه‌سین
منی نجه وئریب، ائله بوشاسین
آنا منی بیر نادانا وئردیلر،
گوناھیمما، بابالیمما گیردیلر.

گون قالخانددا دورور گئدیر یازیبا
آغ لاواشی دوشورور توکور تازیبا
لعت گل‌سین کین کسن قاضیبا
آنا منی بیر نادانا وئردیلر،
گوناھیمما، بابالیمما گیردیلر.

عیشه بیلمز، غمزه بیلمز، ناز بیلمز
سوگی بیلمز، صوحت بیلمز، ساز بیلمز
سوژ ائشیتمز، قاش آنلاماز، گوژ بیلمز
آنا منی بیر نادانا وئردیلر،
گوناھیمما، بابالیمما گیردیلر.

قویون دئیل قویونلارا قاتیم من
اوکوز دئیل، چوودارلارا ساتیم من
ایگیت دئیل، قوجاقلاشیم یاتیم من
آنا منی بیر نادانا وئردیلر،
گوناھیمما، بابالیمما گیردیلر.

من شهره‌بانیم حنا باغلاردیم
سیاه تئلریم یانا باغلاردیم
کاغام آلتیندان جونا باغلاردیم
آنا منی بیر نادانا وئردیلر،
گوناھیمما، بابالیمما گیردیلر.

گلمه‌دین

(عاشیق حمایل)

عمیم اوغلو مندن هئچ اوتانمادین
اوچ آی کئچدی بیر یایلاغا گلمه‌دین
یوز مین جفا ایله من کوچ ائله‌دیم
اوردان ائنیب، آغ بولاغا، گلمه‌دین.

دئمه‌دین داغدادیر بیر سلوی‌نازیم
بیر بیاض سینهللی، بیر آغ بوغازیم
آلیجی تارلانیم، منیم شاهبازیم
شیکار اوچون سن او یلاغا گلمه‌دین.

من سنی ایستردیم هامیدان عزیز
سن منی ائله دین قاپیندا کینز
عطیرجان بسله‌دیم گوللردن تمیز
شاماما درمگه تاغا گلمه‌دین.

منیم آدیم حمایلدی، حمایا
سینه‌م بنزر هم اولدوزا، هم آیا
وعده وئریب، دئدین گللم بیر آیا
باغلاندین آرانا، داغا گلمه‌دین.

אליעזר

لايلالار

لايلالار آنالارين اوشاقلاري ياتيرتماق اوچون
 اوخودوقلاري شعرلردير: آذربايجان لايلالاري
 فورم باخيميندان باياتي كيميدير: لايلالاري
 باياتيلاردان فرقلنديرن جهت ايسه اونون
 مضمونودور: فورم باخيميندان دا بير كيچيك
 فرق اوزونو "گؤسترملكدهدير" اگر باياتيلارين اولي
 "عزيزيم، من عاشيق، عاشيغام" سؤزلريله
 باشلايرسا، لايلالاردا "لايلا" سؤزو ياخود "لايلا
 دئديم، لايللا دئيم" سؤزلري گلير:

بعضا لايللا اوخويان آنالار هر ميصرع باشيندا
 بو ميصراعلارين بير، ايكيisini تكرارلارلار:

لايلاي گولوم لايلاي
 باغدا بولبولوم لايلاي
 دوزلو بالام لايلاي
 دادلي بالام لايلاي
 بالاجا بالام لايلاي
 گؤيچك بالام لايلاي:

ايندى ايسه لايلالاردان بير نئجه اؤرنك:

لايلا دئديم ياتاسان
 قيزيل گوله باتاسان
 قيزيل گولون ايچينده

شيرين يوخو تاپاسان
 لايلاي بئشيگيم لايلاي،
 ائويم ائشيگيم لايلاي
 اوزون گئجه لر بويو
 چكيم كئشيگين لايلاي
 لايلاي دئديم اوجادان
 سسيم چيخمير باجادان
 تانري سنى ساخلاسين
 چيچكدن، قيزيلجادان
 لايلاي دئديم ياتينجا
 گؤزلرم آي باتينجا
 جانيم دوداغا يئتدي،
 سن حاصيله چاتينجا
 لايلاي دئديم، جان دئديم،
 يوخودان اويان دئديم
 سن يوخودان دؤرونجا
 جانيمي قوربان دئديم
 لايلاي دئديم ياتاسان؛
 شيرين يوخو آلاسان
 شيرين يوخو ايچينده
 مني يادا سالاسان

بالامین یوخوسو گلیر؛
لایلائی نین سسی گلیر.
اوزاق اوزاق داغلاردان
بالامین دایسی گلیر.
لایلائی منه قالان لایلائی
شیرین دبللی بالام لایلائی^۱

یوخاری دا قید اولونان لایلادا آلتینا خط چکیلن
میصرعلاری هر آنا اوژ ایسته دیگی کیمی اوخویار.

● قاشقای لایلا لاری فورمجا آذربایجان
لایلا لاریندان آزجا فرقلیدیر. بو نؤوع لایلا لار
ایکی میصرعلی اولور. هر ایکی میصرعین
سونو بیر-بیرله قافیله لیدیر. اؤرنک اولاراق:

لالالای منیم جانیم،
لالالای دین، ایمانیم.

ننه ن عزیز یولداشی،
کاکان^۲ محرم قارداشی.

سحر اولان سن بیر ایگید
اوجا بویلو، قشنگ سؤیود.

لالالای شیرین دبللیم
لالالای اینجه بللیم.

لالالای کۆرپه قوزوم
لالالای عزیز نازیم.

لالالای گول و بوتا
بابان گتمیش قوشون توتا^۳.

● خوراسان تورکلرینین لایلا لاریندان دا
آشاغیدا بو اؤرنکلری وئرمک اولار:

لایلائی بالام آلاه یار
جؤلگه و باغ اولدو قار
منیم بالام یاتیدیر،
ساخلا سین پروردیگار.

لایلائی دئدیم آدیوا
آلاه یئتسین دادیوا.
بویوک اولسان بیر گون سن
منی ده سال یادیوا.

لایلائی قیزیم یوخلا ییب
او قدر کی آغلا ییب.
بش چاغدان سورا گور
آلاه اونو ساخلا ییب.

لایلائی دئدیم یاتینجا.
گؤزلرم آی باتینجا.
سانارام اولدوزلاری،
سن حاصیله چاتینجا.

لایلائی چالام همیشه
کروان کئچر انیشه،
یاسدیغیندا گول بیتسین،
دؤشگینده بنؤوشه^۴.

^۱ ب سالور اوسگو اینقیلاب یولوندا ۱-جی نو.

^۲ کاکا: آتا، بویوک قارداش دئمکدیر، همین کلمه
قاشقایلارین دلیندن شیراز فارس لارینین دا دلینه
کنچمیشدیر. آذربایجاندا قاغا دئییلیر.

^۳ منوچهر کیانی - سیه چادر ها ص ۳۱۳

^۴ چاغا: خوراسان تورکجه سی دیالکتینده اوشاق
دئمکدیر.

^۵ (سید علی میر نیا فرهنگ مردم به نقل از سربازی
خالق وئردی اهر فرهنگ مردم ش ۲۳۵۷

نازل مالار

نازلامالار

نازلامالار اوشاقلاری دیندیرمک و عزیزلمک
اوچون دئییلن بعضا ایکی بعضا ده دؤرد
میصراعلی شعرلر دیر: اوچ میصراعلی و یا
چوخ میصراعلی نازلامالاریمیز دا وار:
نازلامالارا بسلمه و اوخشامادا دئییرلر: مثلاً:

بالاما قوربان خالاسی
بالام قیزیل پاراسی: ^{۱۹۰}

بالاما قوربان کندیلر
بالامی پیس اؤیرتدیلر: ^{۱۹۱}

بالاما قوربان اینکلر
بالام هاچان ایمکلر؟

بالاما قوربان ایلانلار
بالام هاچان دیل آنلار؟

بالاما قوربان سرچه لر،
بالام هاچان دیرچه لر؟
بالاما قوربان بیزوولار
بالام هاچان قیز اولار؟
بالاما قوربان دایچالار،
بالام هاچان ال چالار؟
بالاما قوربان دایلاقلار،
بالام هاچان اویناقلار؟

● بعضا ده آغلایان اوشاغی ساکیته ییب،
آوتماق اوچون بو نازلامالاری اؤخویارلار:
آتیم، توتوم من سنی؛
شکره قاتیم من سنی؛
آتان ائوه گلننده
اوتونه آتیم من سنی: ^{۱۹۲}

^{۱۹۰} / اقدسی حسین / گونئی ۰۰۰ ص ۱۰۷

^{۱۹۱} اقدسی حسین / گونئی ۰۰۰ ص ۱۰۷

^{۱۹۲} ب سالور اوسکو اینقیلاب یولوندا آجی نو

آی آلاه بوندان بئش دنه وئر،
بئشین وئرمرسن اوچ دنه وئر.
حسرتین چکمیشلره وئر،
دردیندن اولموشلره وئر،
ائوده قاریمیشلارا وئر،
دییك دیبی دلمیشلره وئر.^{۲۰۰}

علیدی بو،
دلیدی بو.
یئدی آروادین
اریدی بو.^{۲۰۱}

مامانی هامامانی،
هاننی بو قیزین تومانی؟
تومانی آغاج باشیندا
اوزو ده اون دورد یاشیندا.^{۲۰۲}

چالخان، چالخان یاغ اولسون
کرهسی قایماق اولسون.
بالام یئسین ساغ اولسون
داماغی دا چاغ اولسون.^{۲۰۳}

منیم قیزیم بیر دنه
گوننده درر گول منه
قیزیم قیزلار اولبودور
گوژل قیزلار اولبودور.
خبری یوخ اوغلانلارین
آغزینا پ... اوغلانلارین.^{۲۰۴}

قیزدی بو، نازدی بو
یوز تومنه آزدی بو.
یوز مین تومن گتیرین،
بو قیزی بوردان گوژورون.^{۲۰۵}

^{۲۰۳} ب سالور اینقیلاب یولوندا ۱-جی نو:

^{۲۰۴} ب سالور اینقیلاب یولوندا ۱-جی نو:

^{۲۰۵} بو نازلما یا بنزر شعرلری ده گولمک اوچون نینیتا
بویوک اوشاقلارا (۵~۸ یاشینداکی اوشاقلارا) اوخویارلار:

علی رضا خانندی خانندی
باخچادا قوش قوواندی.
میسری قیلیچ بئلینده،
قیزلارا پهلواندی.

رضا رضا

میندی خوروزا

بیر تپیک ووردوم

دوشدو حوضا.

^{۲۰۰} بو نازلما نین اوسکو واریانتی بئله دیر:

دادلی بالالاردان آلاه

توک باجالاردان آلاه

حسرتیندن اولموشلره وئر.

یالقیز ائوده قالمیشلارا وئر.

هوک دیبی دلمیشلره وئر.

ماما یولو دویموشلره وئر.

درد الیندن اولموشلره وئر.

ب سالور اینقیلاب یولوندا ۱-جی نو:

^{۲۰۱} سوزلو ادبیات آرشیویندن / تبریز بؤلومو

^{۲۰۲} سوزلو ادبیات آرشیویندن / اورمی بؤلومو

تا پیمایان

تاپماجالار

و هله ده آذربایجاندا "عقرب" سؤزو یئرینه
 بعضا "آدی یامان"، بعضا ده "آدی باتمیش"
 دئییرلر، و بئله بیر اینانج وار کی "عقرب"
 سؤزونو ایشلتسه لر، عقرب ائشیدی،
 یوواسیندان چیخیب، گلجه جک و هله ده
 اؤنملی بیر سؤزو دئمزدن اول "دئو قولاغینا"
 قورقوشوم" دئییرلر بو میثاللار آچیق آیدین
 اسکی آنیمستیک گؤروشلرین قالیقلاریدیر.
 بو گون تاپماجالار داها چوخ اکلنجه اولاراق
 ایشله نیلیر. بیر ده اوشاقلار و جوانلارین
 دوشونمگه وادار ائدیر، اونلارین بیلگیینی،
 تجربه سینی و ذکاسینی یوخلا ییر. کئچمیشده
 اوزون قیش گئجه لری تاپما-جاسیز کئچمزدی.
 بیر پارا تاپماجالاردا گؤزل تصویرلر وار:^{۲۰۷}
 خانیم اویانندی،
 جاما دایانندی،
 جام سیندی

تاپماجا مختلف اشیا، حادثه و مفهوم حاققیندا
 یارانیر، بونلارین بیر، ایکی علامتی دولایی
 یوللا سؤیله نیلیر، باشقا جهتلری ایسه گیزلی
 ساخلانیلیر و قارشى طرفدن اونون جوابی
 ایسته نیلیر.
 آتالار سؤزونده بیتمیش آیدین فیکیر، ایفاده
 اولدوغو حالدا تاپماجالاردا فیکیرین معناسی
 اوستو اؤرتولودور، هم ده فیکیردن داها چوخ
 تصویر، تأئورات، خیال واردیر.^{۲۰۸}
 تاپماجالارین منشاسی اینسانلارین آنیمستیک دونیا
 گؤروشونه قاییدیر. بئله کی قدیم اینسانلار بوتون
 طبیعی گوجلری جانلی یلرمیشلر و اونا گؤره ده
 قورخارمیشلار بعضی شئیرلرین آدین آپارینجا او
 حیوان و طبیعی گوج اونو ائشیتسین و بیلسین. اونا
 گؤره شئیرلرین آدینی دولایی یوللارلا و رمز کیمی
 چکر میشلر، ایندی بئله بیر دئییم خالق آراسیندا وار:
 قورد دئدیک قیچی چیخدی.

۲. دکتر جواد هیئت، آذربایجان ... صص ۱۴۴-۱۴۳

۱. پاشا افندیف، آذربایجان ... ۱۲۱ ص

ائومیزده بیر کیشی وار
ننهم ایلن ایشی وار

(جهه) ۲۱۳

حاجیلار حاجا گئدر
جهد ائلر گئجه گئدر
بیر یومورتانین ایچینده
یوز اللی جوجه گئدر

(نار) ۲۱۴

میناره نین یوواسی

(قویو) ۲۱۵

چیخدیم تپه یه
چیچیم گوردی کپه یه

(چکمه) ۲۱۶

اوزون اوزون اوزانلار
هفته ده بیر بزنر

(شریت) ۲۱۷

قویروغوندان یاپیشما یینجا طؤله یه گیرمز
(قاشیق) ۲۱۸

ایمان داش، بویان داش
آرادا بولبول اوینار

(دیشلر و دیل) ۲۱۹

• آشاغیدا تاپماجالاریمیزدان بیر نجه
اؤرنکلر وئریلیر:

بیر کیلیمیم وار مین بیر ناخیشلی
یئل بابا سوپورر، پاییزی، قیشی

(پئر) ۲۰۹

تاپ بونه دی تاپماجا
آیاقلاری یاپماجا
گؤزلری پیلاججا

(دوه) ۲۱۰

بیـز بیـزیدیک
یـوز قـیزیدیک
بیـزی اوزدولـر
ایـپـه دوزدولـر

(تسبیح دانالاری) ۲۱۱

گؤیدن گلیر بش یشمیش
بیر بیریندن خوش یشمیش
سککیزی گون گوروبموش
دوققوزو گون گورمه میش

(بش وقت، نامازین اون یتدی رکعتی) ۲۱۲

213 سؤزلو ادبیات آرشیویندن / اورمیه بؤلومو

214 سؤزلو ادبیات آرشیویندن / تبریز بؤلومو

215 سؤزلو ادبیات آرشیویندن / تبریز بؤلومو

216 سؤزلو ادبیات آرشیویندن / اورمیه بؤلومو

217 سؤزلو ادبیات آرشیویندن / اورمیه بؤلومو

218 صمد بهرنگی و بهروز دهقانی / تاپماجالار، قوشماجالار ص ۵۹

219 سؤزلو ادبیات آرشیویندن / اورمیه بؤلومو

209 نورالدین سیدوف / ۰ / آذربایجان تاپماجالارینا دایر " آذربایجان

شیقاهی خالق ادبیاتی " آذربایجان علملر آکادیماسینین نشریاتی، باکی

۱۹۶۸ ص ۱۱۰

210 سؤزلو ادبیات آرشیویندن / اورمیه بؤلومو

211 سؤزلو ادبیات آرشیویندن / اورمیه بؤلومو

212 صمد بهرنگی و بهروز دهقانی / تاپماجالار، قوشماجالار ص ۵۸

ھانىسى مېۋەدى كالىقدا شىرىن اولار، يىتگىن لىكدە

آجى؟

(اوشاق) ۲۲۱

آلتى بولاق ايچىرم
اوستو چىمن بىچىرم

(قويون) ۲۲۷

داغداكى آتلار
چىمىندە اوتلار
واقتى گلئىدە
دىمىدىكى چاتلار

(پامبىق قوزاسى) ۲۲۸

بىزىم ائودن سىزىن ائوۋ: جورى جورى
(سىچان) ۲۲۹ آريا يىمىر، سامان يىمىر
دېر اويانا، دېر بويانا

(ماشىن) ۲۳۰

اۋ نەدى كى يىتمىش ايكى دىل بىلىر
(ساز) ۲۳۱

نە الى وار نە يارپاغى
ائىشەر، تۈكر يارپاغى

(تراكتور) ۲۳۲

اونە دى كى يىتىردىم

يىمەسەدىم اۋلىردىم

ايندى اولسا يىمىرم

يىمەسىم دە اۋلىمىرم

(آنا سودو) ۲۲۰

گۈيدىن دوشدو يىرە ياپىشدى
(آد) ۲۲۱

تويا چارشابلى گىدر
(دولما) ۲۲۲

گلىردىم كىدن

سس گلىدى بىدن

آغزى سوموكدن

ساققالى اتىدن

(خوروز) ۲۲۳

گىت بازارا نار آل گىتى

وئرمەسە يالوار آل گىتى

سو دگمەمىش بىز ايچىندە

بىرجە قوجاق قار آل گىتى

(قند) ۲۲۴

بىر ايىم وار يىغانمىرام

(يول) ۲۲۵

225
226 صمد بهرنكى و بهروز دهقانى / تايماجالار، قوشماجالار ص ۵۶
227 صمد بهرنكى و بهروز دهقانى / تايماجالار، قوشماجالار ص ۵۳
228 صمد بهرنكى و بهروز دهقانى / تايماجالار، قوشماجالار ص ۵۹
229 صمد بهرنكى و بهروز دهقانى / تايماجالار، قوشماجالار ص ۶۱
230 صمد بهرنكى و بهروز دهقانى / تايماجالار، قوشماجالار ص ۵۵
231 صمد بهرنكى و بهروز دهقانى / تايماجالار، قوشماجالار ص ۶۲
232 س.جاويد و ع. منظورى خامنه / تايماجالار، ص ۸۵
233 س.جاويد و ع. منظورى خامنه / تايماجالار، ص ۹۸

220 سۇزلو ادبيات آرشيونىدن / تېرىز بۇلومو
221 سۇزلو ادبيات آرشيونىدن / اورمىه بۇلومو
222 صمد بهرنكى و بهروز دهقانى / تايماجالار، قوشماجالار ص ۷۰
223 س.جاويد و ع. منظورى خامنه / تايماجالار جىلدىن اوست
224 صفحەسى
سۇزلو ادبيات آرشيونىدن / اورمىه بۇلومو

ناغیلار

ناغىل شىفاھى خالق ادىياتى نىن بىر چۇخ قديم و يايغىن ئۇوغلرىندىر، ناغىللار خالق سىنىن طىبعى و واقعى عالمىن فوقوندا ياشادىغى قهرمانلار نىن حكاىە سىدىر. روح عالمى رىكلىن ناغىللار چۇخ يۇخو و رويايا بنزدىر و دئىير كى ناغىل اينسانلارداكى آرزو- ايستىكلىرى تمىل ائدىر، چونكو واقعى حياتدا ممكن اولمايان و چۇخ ايستەنىلن شىلر ناغىللار دا ممكن اولور. عدالت، موساوات، قارداشلىق و سعادت تام معناسىلە ناغىللاردا اولور. حقير گۇرولن كىچل اوغلان هوش و زىركلىگى سايە سىندە بگزادە لرە غلبە چالير. يىتىم بىر قىز بختى نىن جلوه سىنە پادشاه و يا شاهزادە ايله ائولنير، يۇخسول بىر آدامىن باشىنا دولت قوشو قونار و پرى گۇزلىرى چوبانلارلا سئویشير.

ناغىللاردا عوموما نىك بىنلىك حاكىمدىر، ياخشىلىق پىسلىگە، خىر شرە، حق ناحقە غلبە چالير. بعضا تارىخى واقعه لر و شىخصىتلردە ناغىللاردا آلىنارسا، ناغىللار نىن اساسىنى خارق العاده حادىثە لر تشكىل ائدىر. مثلاً حيوانلار، بىتگى لر حتى اشىلار جانلانير و اينسان كىمى

دانىشىر. ناغىل نىن قهرمانى اولان اينسان كۇمك ائدر، سئحىر و جادو واسطە سىلە اينسان آرزو- ايستىكلىرى حقىقتە چئوريلير. ناغىللار بىر نىچە دستە يە بۇلموشلر. سئحىرلى ناغىللار، حيوانلار حاقىندا اولان ناغىللار، تارىخى ناغىللار، معىشت ناغىللار.

۱-۱ سئحىرلى ناغىللار

بو ناغىللاردا آنىمىسم، توتىسم، جادى و اينسانلار نىن قديم دونيا گۇرۇشلىرى اۇزونو گۇستىر. قهرمانلار، سئحىر، جادى، افسانە وى حيوانلار نىن كۇمكى ايله دوشمنە قارشى مبارزە آپارير، دئولر و ازدهالارلا دۇيوشور. بعضا بو ناغىللاردا افسانە وى يىرلر، ظولمت دونياسى حتى او بىرى دونيا تصوير ائدىلير، بو ناغىللاردا عىنى زاماندا خالقىن اضطرابلار، مبارزە سى و آرزولارى و دوشمنە قارشى نىرتى دە عكس اولموشدور.

سئحىرلى ناغىللار نىن ان تىپىك نومونە سى "ملىك محمد ناغىلدىر. ملىك محمد ناغىل نىن اعاكازكار آلما آغاجى پادشاھا دائىمى جوانلىق تامىن ائدىر، دئو بونا مانع اولور، ملىك محمد دئو نىن ايزىن توتوب، درىن قويونون دىيىندن آچىلان اوتاكلاردا اونا راست گلير. او ساچلارى نىن آسىلمىش دئولر نىن چىگىندە

ایله خیالی لشدیریلیمیشدیر و ناغیل شکلینه سالیئر.
بو ناغیللاردا خالق کوتله لرینین حؤکمدارلارلا
موناسیبتی عکس اولونموشدور.

تاریخی ناغیللاردا داها چوخ دارا، اسکندر و
شاه عباس آدلاری چکیلیر. اسکندر عدالتلی بیر
حؤکمدار کیمی تصویر اولونور. دارا
ناغیللاردا غدار، حیله گر بیر حؤکمدار کیمی
تصویر اندیلیر. شاه عباس ایکی شخصیت
اؤزوندن برونه وئریر، او بعضا ظالم بیر شاه
کیمی اؤزونو گؤستیریر. بعضی ناغیللاردا دا شاه
عباس درویش پالتاری گئییب خالقین ایچینه
گئدیر، اولتلارین دردلریندن باخیر اولور. ظالم
حاکیم لر و وزیرلرینی قیصاصا یئتیریر.

۴-۱۱ معیشت ناغیللاری

بو ناغیللار رئال ایجتیماعی حیاتلا، خالق
معیشتی و موباریزه سیله علاقه داردیر.
ایجتیماعی برابر سیزلیک، وارلیلیق و
یوخسوللوق، ظولم و احتیاجین واقعی
تصویری بو ناغیللاردا آیدین شکیلده
گؤستریلمیشدیر. بو ناغیللاردا قهرمانلار اؤز
قوه سی، عقلی و ذکاسی و مهارتی ایله غلبه
چالیرلار.

اولان گؤزل قیزلاری، اونون اسارتیندن قورتاریر.
آنجا ق اؤزو قارداشلارینین خیانتی نتیجه سینده
قویودان چیخا بیلیمیر. بو آزادا بیر آغ قوچ، بیرده قارا
قوچ قویونون تکینده ظاهر اولور و بیر-بیریه
دؤیوشه باشلاییرلار. او بیلیردی کی آغ گونه
چیخماق اوچون آغ قوچا مینمه لیدیر. آنجا ق آغ
قوچ اونو آتیر قارا قوچون بئلینه، قارا قوچ دا اونو
ظولوماتا آپاریر، "ملیک محمد نهایت زومرود
قوشونون کؤمکی ایله ایشیقلی دونیا یا یول تاپیر."

۲-۱۱ حیوانلار حاقیندا

بو ناغیللارین اساس ایشیتیراکیچیلاری
حیوانلاردیر. بئله ناغیللار اوشاق ناغیللاری
کیمی ده مشهور اولوبلار. بو ناغیللارین
قهرمانلاری تولکو، قورد، دووشان، ایلان،
کئچی، خوروز، آت، چاققال، آسلان، قارغادیر.
بیزده ان چوخ ایشله نن حیوان تولکودور. او
ناغیللاریمیزدا موختلیف دونلارا گیریر، حیله
و کلک ایله بیر چوخ یئرلرده غالب گلیر. بو
ناغیللاردا حیوانلارین دیلی ایله اوشاقلاردا
تریبوی تاثیر بوراخیلیر. اونلاردا امگه محبت،
بؤسولکره حرمت، یولداشلیق، دوستلوق،
قورخمازلیق، دیانت، بیرلیک، الی آچیقلیق
تشویق اندیلهرک، پاخیللیق، تنبلیک،
قورخاقلیق، اؤز باشینالیق و داها باشقا پیس
صفتلره قارشى نفرت اویاندریلیر. مثلاً:
"شنگولوم، منگولوم" ناغیلیندا اوشاق آنا-
آنانین و بؤیوگون سؤزونه باخماق و گؤزو
آچیق اولماق و خطرден قورخماق کیمی
مساله لری قاوراییر.

۳-۱۱ تاریخی ناغیللار

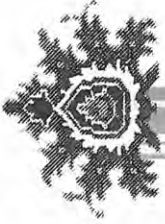
بو ناغیللارین قهرمانلاری تاریخی شخصیتلردير.
مثلاً آدلیم بیر پادشاه، حکمدار یا مشهور بیر
صنعتکار دیر. بونلارلا علاقه دار حادیشه لر موبالغه

* بو بؤلوم دوکتور جواد هیئتین آذربایجان شیفاهی خالق ادبیاتی
کتابیندن نقل اولموشدور.

باباتیلار

باياتيلار

۱۲-۱ عومومى معلومات

باياتيلار چوخ دويغولو درين معنالى، فلسفى، اخلاقى،
ايجتىماعى فيكىرلر ايفاده ائىدن قىسا، يىغىجام كىچىك
شعر پارچالارىدۇر. باياتى دولغون بىر حىس، هيجانلا
اينسانلاردين ايچ اىضطىرابلارى ايله علاقه دار يارائىز.
اۋرنىك اولاراق:

بو داغىن قارى منم
گون وورسا ارىمنم^{۲۰۹}
يوز ابل تورپاقتا ياتسام
عاشىقم چورومم.

۱۲-۲ باياتيلاردين مضمونو

باياتيلاردين بىر چوخونون مضمونو عاشقانه
مۇوضوعلاردۇر. مىثال اوچون:

^{۲۰۹} بوگون ارىمرم، چورومرم سۆزلىرىن اسكى فورملارى
ارىمنم و چورومم ياخود دا ارىمزم و چورومزم ايمىش،

آراز اوسته، بوز اوسته،
كباب يانار كۆز اوسته.
قوى منى اۋلدورسونلر
بىر آلا گۆز قىز اوسته.
حىطلىرى گولبىسر،
دولانايىدىم سربىسر.
من سنى چوخ سئویرم،
سن منى بىر موختصر^{۲۱۰}
گئىدىرم اولكه سندن،
قورخورام يول كسندن.
قوللاردين سال بوينوما،
آيرىلىدىم بلكه سندن.
بو گلن يار اولايىدى،
الينده نار اولايىدى

^{۲۱۰} صمد بهرنكى - پاره پاره ص

۱۲-۳ باياتيلارين فورمو

باياتى دۇرد مىصراعدان تشكىل اولموش بىر
شعردير. باياتينىن هر مىصراعى ۷ ھىجادي.
اوچونجو مىصراعين قافىھسى آزاددير. آنچاق
بىرىنجى، ايکينجى و دۇردوجو مىصراعلار بىر-
بىرلرله قافىھليرلر.

ھاراي ارشەلى ياندىم،
گول-بئۇوشەلى ياندىم.
بو عالمە اود دوشدو،
من تاماشالى ياندىم.^{۲۱۱}

من بو باغا گلېشىم،
ياغا-ياغا گلېشىم.
گتيرمېشىم دردىمى
اغلانماغا گلېشىم.^{۲۱۲}

بىر چوخ باياتيلاردا جناسدان استفادە اولور.
باياتينىن اصل سۇزو ايکى سون مىصراعدا دئيلىر.
ايلک ايکى مىصراعدا بىر يا ايکى تصوير ياخود
موسقل بىر سۇزلر وار کى، اودا سون مىصراعلار
اوچون زمينه يارادير. باياتى فورموندا باشقا
فولکلور نۇوعلارى دا وار، ماهينلاريمىزىن بىر
چوخو باياتيدان عيبارتدير. لايلا لار آغيلار، ساياچى
سۇزلرينده ده باياتى فورموندان ايستيفاده
اولونموشدور.

ايکيمىز بىر کوينکده،
ياخاسى دار اولايىدى.

باياتيلاريمىزدا وطنه محبت، اساس
مۇوضوعلاردان بىرىدير.

عزيزيم وطن ياخشى
کۇينگى کتان ياخشى
گزمگه غربت اولکە
اولمگه وطن ياخشى.

ظولمه، عدالتسىزليگه قارشى چىخماق دا بىر چوخ
باياتيلارين مضمونونو تشكىل ائدير.

عزيزيم خان ائيلر،
خان ديوانين خان ائيلر.
بىر باشا ايکى يومروق
اونو آنچاق خان ائيلر.

باشقا مۇوضوعلار دا غوربتدن و فلکدن شيکاي،
حکمتلى سۇزلر، حقيقى دوستدان تعريف، مرد
اينسانلارى اؤيمک، نامردلر، ياغي دوشمنلرى
قارغىماق و... دير.

عاشيغين هاراييندان،
اىل ياتماز هاراييندان.
گونده بىر کرپچ دوشور
غۇرمون ساراييندان.

ياتميش ايدىم، اوياندىم،
درده، غمه بوياندىم.
داش اولسايدىم، ايرىردىم
اينسانايدىم داياندىم.

^{۲۱۱} شاهسونها ص ۳۰۳

^{۲۱۲} (شاهسونها ص ۳۰۳)

۱۲-۴ بایاتی فاللی

تورکلرده فاللا باخماق قدیم تاریخه مالیکدیر،
اوتون یازییا آلنمیش ان اسگی نومونه سی "ایرق
بیتیک" دیر. یاریاق اوسته اوزخون حرفلریله
یازیلیمیش بو اثر بوگون چینده ساخلانیلیر.
شاعیرانه نثری اولان بو فاللار بلکه ده سوئرلار
تدریج ایله بوگونکو بایاتیلاریمیزا چئوریلیمیشدیر.
میرعلی سیدنیا خوراسان تورکلرینده یایغین اولان
بایاتی فالینی بئله ایضاح اندیر

دزگزده بایراما یاخین سمنی پیشیرلر: سمنی
پیشیرن ائوده قیزلار بیغیلار، باشی گن بیر کوزه نی
سویلا دولدورار، اونون ایچینه نیشان اولاراق،
کیمی اوزوک، کیمی تئل سانجاغی، کیمی مینجیق،
کیمی قیزیل، گوموش پول سالارلار: بیر قیز
اوشاغی کوزه نین باشیندا اگلشر، دونیا گورموش
قادینلاردان بیرری باشلار بایاتی اوخوماغا، هر
بایاتی اوخوناندا قیز نیشانلاردان بیرین چیخارار، او
نیشان کیمین اولورسا بایاتی اونون وصف حالیدیر.
میثال اوچون:

قرفیل اوئیوم-آویوم،
دریم قوینووا قویوم:
یاغیش یاغار، یئر دویماز
من سندن نجه دویم:
معناسی بودور کی یکی سئون عاشیق بیر-
بیریندن آیریلانماز.

قیزیل گولو دررلر،
مخمل اوسته سررلر،
خوش او قیزین حالینا،
سنئودیکینه وئرلر:

معناسی بودور کی اوژ مورادینا یئته جکسن:

قرفیل قوتودادی،
خومار گورژ یوخودادی:
غم یمه غمخنوار گویلوم،
مطلب وئرن خودادی:
معناسی بودور کی آلاهیین عینایتینه اوموت
باغلامالییق:

همین بایاتی فاللی آذریایجاندا دا واردیر:
اوتورموشدوم سکیده،
اورگیم سک-سکیده:
اوج قیزیل آلمای گلدی،
بیرر گوموش نلپکیده:
معناسی بودور کی خوش خبر گله جک:

آناسی یانار آغلار،
حریفی قانار آغلار:
آنا دئیر گورچین
تابوتا قونار آغلار:
معناسی بودور کی قیزین آداخلیسینا یامان
حادثه اوز وئره جک:

عزیزیم وطن یاخشی،
کونینگی کتان یاخشی:
غوربت یئر جنت اولسا،
یئنه ده وطن یاخشی:

معناسی بودور کی سفره گندن قایداجاق:
جان قارداش، جانیم قارداش
آغلادیر جانیم قارداش:
باش قویوم دیزین اوسته،
قوی چیخسین جانیم قارداش

معناسی بودور کی اوژگینده کی نیتی یئرینه یئتیرمک
چوخ چتیندیر:

آپاردی تاتار منی،
قول ائیلر ساتار منی:

بد اصلیل گوزل آلمـا

۵. عزیزیم آلمـا قـالا،

بوشقـابا آلمـا قـالا

من سنی گیزلی سئودیم

کیم سالدی قالـماقـالا؟

۶. من عاشیغام اوینان گول

اویان بولبول، اویان گول

قوربان او خومار گوزّه

آج گوزلرین، اویان گول

۷. آلمایام خورجونـدا یام

قارالار بورجونـدا یام

اثل بیلیر، عالم بیلیر،

من سنن آردینجایام

۸. عزیزیم آلمـادی،

یانـاقـلاری آلمـادی

قویما دوسلاریم دئمـه سین؛

بیر یار سئودی آلمـادی

یار گولون تـله باغلار،

کـمـرین بـتـله باغلار

بولبول او خور، گول آچیر،

یاشاسـین بـتـله باغلار

وفالی یاریم اولسا

آختاریب، تاپـار منی

معناسی بودور کی غوربتـه دوشـه جکـسن^{۲۱۳}

• باشقا اورنکلر^{۲۱۴}

۱. گیردیم باغا گیلـاسـا،

ایلمـده گومـوش کاسـا

من او خورام بایـاتی

یار گلـه قـولا قـاسـا

۲. حیتینـده مـوؤ گـولـو،

آلمـا گـولـو، مـوؤ گـولـو

یخیلـسـین آرا دـووار،

سننن اولاق سـوؤ گـولـو

۳. باغینـدا آلمـا گـولـو،

نار گـوزـل، آلمـا گـوزـل

آختاریب، تاپـا جـاقـلار،

گیزلینـده قـالـما گـوزـل

۴. آغ آلمـا، قیزیل آلمـا،

یوللارا دوزول آلمـا

چیرکین آل اصلیل اولسون،

^{۲۱۳} سید علی میر نیا- ایلات و طوائف درگز ص

^{۲۱۴} بو بایاتیلاری هامیسی ل. گ. آدلی بیر شخصین

طرفیندن اورمیه محالیندان توپلانیب بیر ال

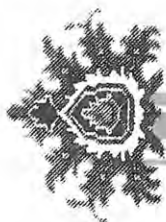
یازمادفترده قیده آلبیندیر. دفترین سوتوندا ۱۳۵۴/۱/۶

تاریخی ثبت اولموشدور

آغیلار

آغیلار یاخود اوخشاملار اولوم و تراژدی ایله
باغلی یانقلی، نيسگیللی شعرلردیر. بونلار
عوموما یاس مراسیمینده اوخونار. بیر پارا
آغیلار فورم باخیمیندان بایاتی کیمیدیر و اونو
بایاتیدان آیران جهت ایسه اونون غملى،
کدرلى مضمونودور. اؤرنک اوچون:

بو داغدا اؤزان آغلار؛
اود یانار، قازان آغلار.
غوربت یئرده اولنین
قبرینی قازان آغلار.
غریبه آغلامازلار،
گولرلر، آغلامازلار.
ایاقلارین چاتسالار

گؤزلرین باغلامازلار^{۲۱۵}.

قاراباغ وطنیمیز،
هئج دورماز یاتانیمیز.
بیزیمکی قونچا گئدر
حاصلیه یئتیمیز.

● آغیلارین بیر سیراسی ایسه نثر
پارچالاریدیر. مثلا وفات ائدن دؤیوشکن گنج
اوغلان اولورسا، آغنین باشلانقیچیندا بئله
سؤزلر اوخویارلار:

- آچیلمايان توفنگین، سیریلمه یین خنجرین
اؤز جانینا قوربان؛ آی کیمی دوغدون، گون
کیمی باتدین *** مینده آت باغری یاردین،
دوشنده یئر باغری یاردین *** سایدیغینا
سالام وئردین، دوشمنینه دیرسک گؤستردین،

^{۲۱۵} بو آغینی مورد علی قریشی کندیمیزین بیر ایللیک
تاریخی منظومه سینده یازمیشدیر.

قیمینه قان اوتدوردون، **** آلتی نین بدو
آتینا، چینی نین سوزن توفنگینه، ترکی نین
خورجونونا، آغزین کسرلی سؤزونه آنان
قوربان.^{۲۱۶}

یا خود تزه گلینه دئیرلر:

بوخچادا قالان پالتارلاریوا آنان قوربان.

● دده قورقود کیتابیندا دا آغیلارا راست
گلمک اولور، میثال اوچون:

وای آل دوواغیم بیه سی

وای آلنیم - باشیم اومودو

وای شاه ایگیدیم

دوئونجا اوزونه باخمادیغیم خانیم ایگیت

هاراگتسین، منی یالقیز قویوب؛ جانیم

ایگیت

گوز آچیپان گوردوگوم،

کونول وئریب، سئودیگیم،

بیر یاسدیقدا باش قویدوغوم،

یولوندا اولدوگوم، قوربان اولدوغوم

وای قازان خانین ایناغی،

وای قالین اوغوزون ایمرنجیسی بشیرک:

باشقا اؤرنکلر:

۱. آغاجدا خزل آغلار،

دیینده گوژل آغلار:

بئله اوغلو اولن آنا،

سرگردان گزر آغلار.^{۲۱۷}

۲. کوچه ده خونچا گئدر،

ایچینده نیمچه گئدر:

عالمین گولو گئتسه،

بیزیمکی قونچا گئدر.^{۲۱۸}

۳. آغلایان باشندان آغلار،

کپیریکدن، قاشدان آغلار

قارداشی اولن باجی

دوروب، او باشندان آغلار:

۴. هر یترده دومان گورسم،

غوصه یه یانان گورسم،

اورک یانار، آلیشار،

اوجا بوی جاوان گورسم:

۵. قیزیل گول کولدا قالدی،

درمه دیم کولدا قالدی:

دوشمن ائوین بیخیلسین،

گوژلریم یولدا قالدی.^{۲۱۹}

۶. گورونن داغلار ایمیش،

اوستونده باغلار ایمیش:

آنا بالادان آییری

نه یامان آغلار ایمیش.^{۲۲۰}

^{۲۱۷} (محمد پیغامی - لیسانس تئزی ص ۱۴۸)

^{۲۱۸} (محمد پیغامی - لیسانس تئزی ص ۱۴۸)

^{۲۱۹} (عابد صادقپور - غملر دریاسی ص)

^{۲۲۰} (عابد صادقپور - غملر دریاسی ص)

^{۲۱۶} معاریفه حاجی یوا - آذربایجان فولکلور و اتنوگرافیا

سؤزلوگو

ائلات ایچینده یاسلاردا یاس سیاسی دا
 اوخونار یاس سیاسینین باشلانقیجی بئله دیر:
 قارا، قارا گئیینیز،
 سایا، سایا دئیینیز.
 گلدیگین یاس یتیدی؛
 گل ایلش یاس یتیدی.
 سوترا اولنن کیملیگی، یاشی وکیشی یاخود
 قادین اولماسینی نظرده توتاراق اونا سایالار
 اوخونار: مثلا ایگیت اوغلانین یاسیندا بئله
 اوخونار:

منیم اوغلویم ایکی ییدی:
 بیر یی طاووس توکایدو،
 بیر یی باش کاکیلی ییدی.
 سینهم اوسته یتیری ییدی.
 سایا -سایا، نهم وای،
 قارا گئین نهم وای،
 اوغلو اولن نهم وای،
 گونو دؤنن نهم وای.
 قول قاناتسیز ددهم وای،
 کهر آتسیز ددهم وای،
 یالقیز، یالقیز نه گزیر
 توئی، باراتسیز ددهم وای.

گل اوغول اولما نامرد
 آتان اوچون درد اولما.
 قوجا ددهن یازیقیدی،
 قوجا ننه یازیقیدی.

گلین قول باغی قولدا
 آداخلین گوزو یولدا.
 گل اوغول نامرد اولما
 آتان اوچون درد اولما.
 یاس سایالارینین سونو بئله قورتارار:

قالانلاریز ساغ اولسون؛
 گلین اوزون آغ اولسون!
 چیخار یاس پالتارلارین!
 هامیزا سون داغ اولسون.
 سایا، سایانی دئیک،
 یولا سالین ییز گئدک:
 بایرام گونو قاییداق،
 ائلییزی توپلو گورک
 قویونلار بویلو گورک.
 غمیز، غصه ز آزالسین.
 ناسازلاریز سازالسین.
 سایا، سایانین باشی
 کؤچن بونون قارداشی.
 وئر کؤچنین یولوندا
 سایایا تورتا آشی.^{۳۳۰}

^{۳۳۰} زهره وفایی، سایالار ص ۲۳

لطیفہ ۱۴

لطیفه‌لر

عکس اولونموشدور: آذربایجاندا
"موللانصرالدین" و "بهلول" آدیله باغلی اولان
لطیفه‌لر داها چوخ مشهوردور.

۱-۴ موللانصرالدین لطیفه‌لری

موللانصرالدین لطیفه‌لری تورکیه، ایران،
افغانستان، اورتا آسیا، پاکستان، هندوستان،
قافقاز و بیر چوخ شرق اولکه‌لرینده رایج‌دیر.
تورکیه قایناق‌لارینا گوره موللانصرالدین ۱۲۰۸
میلادی ده سیوری حصارین خورتو کندینده
آنادان اولموش و آتاسیندان مالالایق درسی
آلمیش، سونرا آق شهرده و قونیه مدرسه‌لرینده
اوخوموش و موللا اولموشدور. موللانصرالدین
۱۲۸۴ ده آق شهرده وفات ائتمیش و مزاری دا
اورادادیر. آق شهرده اونون مزار داشی وار و
اوستونده ده بئله یازیلیمشدیر:

ریند مسلک، لا/بالی مذهبی، عالی‌دیلیز
خوش گنجیمکدیر جهاندا احسن آسالمیز
تورکیه ده موللانصرالدین (ناصرالدین خوجا)،

لطیفه‌لر چوخ زمان ناغیللارین بیر نؤوعی
کیمی قلمه و ثریلیر. آنجاق لطیفه ناغیلا بنزه‌سه
ده، اونا یاخین اولسادا، اوزونه مخصوص
فرقلی جهت‌لری وار. لطیفه ناغیللاردان ییغجام،
عینی حالدا طنزلی بیر حکایه‌دیر. ناغیلی
بیلیمک و یاددا ساخلاماق و ناغیل دنمک
خاص مهارت ایستر. اونا گوره ده بو مهارته
مالک اولان آدمالار خالق ایچینده ناغیلچی
کیمی تانییر. حال بو کی لطیفه‌نی هامی بیلیر و
یثری گلدیکجه اونو ایشلدر. لطیفه جیدلی
دانشیق ایچینده سؤز گلیشی ایشلنر. ناغیل
سؤز آراسیندا یوخ، بلکه ناغیلا قولاق آسماق
ایسته‌ین شخصلر اوچون تعریف اولونار.

بو باخیمدان لطیفه‌لری آتالار سؤزونه ده
بنزتمک اولار. اصلینده بیر چوخ آتالار
سؤزونون یارانماسیندا دا بیر کیچیک طنزلی
حکایه یا خود لطیفه واردیر. لطیفه‌لرده خالقین
طنز و مزاح ایستعدادی، ایتی عقلی و
حاضیر جوابلیغی، عدالت‌سیزلیکله مباریزه

عربلر ایسه جوحا و جوحا دئیرلر.^{۲۳۱}
موللانصرالدین سیماسی موختلیف خالقلرین
فولکلوروندا آز چوخ فرقلری وار. مثلاً
فارسلا رین موللانصرالدینی داها چوخ ساده
لوح و کودنلیک تیمثالیدیر. عربلرین جوحاسی
داها چوخ جینسی و معیشت مسأله لر و
مؤوضوعلار اطرافیندا دوشونن و حکایه
اویلدوران بیرر شخصیتیدیر. آنجاق
موللانصرالدین تورکیه ده تمامیه عقل سلیم و
طنز تمثیلیدیر. بیزده موللانصرالدین ده تورکیه
موللانصرالدینی کیمی ذکالی، حاضر جواب و
نوکتهدانلیق نوماینده سیدیر. عینی حالدا
آذربایجاندا بیر پارا موللانصرالدین لطیفه لری
ده ایشله نیر کی فارسلا رینکی ایله عینیدیر.
موللانصرالدین لطیفه لریندن آشاغیدا ایکی
نومونه ارائه وئریلیر:

● بیر گون موللانین ائوینه اوغرو گلیر و
اونون یورقانی گؤتوروب، قاجیر باغا طرف،
موللا دا ائودن چیخیب، قاجیر قبرستانا دئیرلر:
"موللا اوغرو باغا گئتدی، سن نه اوچون قبرستانا
گلدین؟"

موللا دئیر:

"اونون آخیر یثری بورادیر."

● بیر گون موللا گئدیر قر: شودان بیر
قازان امانت آلیر. نئچه گون سوئرا قازانین

ایچینه بیر بالا قابلاما قویور، آپاریر قونشوسونا:
قونشو سوروشور:
- بو قابلاما نه دیر؟
موللا دئیر:

سیزین قازانیز بونو دوغوبدور!

قونشو چوخ سئوینیر، قازانین بالاسینی دا آلیر:
آپاریر ائولرینه. بیر آی سوئرا موللا گئدیر،
قونشودان یئنه ده قازان ایسته ییر. قونشو دا
قازانی اونا وئریر و اورگینده ده سئوینیرکی
قازان یئنه ده بالالایاجاق. بیر نئچه گون کئچیر
موللادان و قازاندان خبر اولمور. آخیردا قونشو
موللانین قاپیسین دؤیور و قازانی ایستیر. موللا
دئیر:

- والله سیزین قازانیز اؤلدو!

قونشو های- کوی سالیر کی آخماق کیشی میر
قازان دا اولر؟!

موللا جواب وئریر:

- بلی بس نئجه دوغاندا هئچ تعجبوب
ائله مه دین، اینان دین. ایندی ده قازانین اؤلومونو
قبول ائتمه لیسین.

۲-۱۴ بهلول لطیفه لری

بهلول هارون الرشیدین قارداشی اوزونو دلیلگه
وورموش، آما چوخ غاغیللی سؤزلر دانیشیر.
خلیفه نین قارداشی اولدوغونا گؤره هارون اونا
بیر سؤز دئی بیلیمز. بهلول لطیفه لری ظالم
حاکیملری تنقیده چکیر. میثال اولاراق بیر
نومونه آشاغیدا وئریلیر:

^{۲۳۱} جواد هیئت "آذربایجان شیفاهی خالق ادبیاتی صص

• بیر گون هازون الرشید تختده اگلشیب،
اؤزوندن تعریف ائدیب، دئییردی کی: منیم
ایفتیخارلاریمدان بیرسی بودور کی منیم خلافت
ایلریمده ایسلام اؤلکه لرینین هئچ نقطه سینده
زیلزیه اوز و نر مه دی. بهلول دئییر: البته آلاّه چوخ
عادیلدی: او ایکی بلانی بیر بئرده نازل ائتمز.

۱۴۳ تبریز لطیفه لری

آذربایجاندا بیر پارا یئرلر وار کی اورانین اهالیسی
بؤیوک طنز قابیلتریله مشهوردور: او جومله دن
شکی و تبریزدن آد آپارماق اولار: شکی لطیفه لری
آذربایجانین جمهوریتینده چوخ مشهوردور: آنجاق
آرازین بو تاینندا چوخ یاییلمامیشدیر: بورادا بیز
تبریز لطیفه لری حاقیندا دانیشاجاق.

تبریز اهالیسی قدیم زمانلاردان ایتی ذکا و
حاضیر جوابلیق ایله مشهور اولموشلار، شهرده همیشه
بیر پارا دوبله لر واریمیش کی موختلیف شادلیق
مجلسلرینه گئدیب، جماعته مزه لی سوزلر و
احوالات دانیشیب، گولدوررمیشلر: مثلا
مستجاب الدعوه، عسگر قیلیقی و ...

اوندان علاوه بیر چوخ ایجتیماعی شخصیتلر ده
وارمیش کی گوجلو طنز قابیلیته مالیک ایمیشلر:
او جومله دن سون ایللرده: حکیم لعلی، عباچی
اوغلو، ناصح زاده، میر باقر حاجی زاده، ساری
قولوخان، قره قولوخان و علی قیرو و آد
آپارماق اولار

آشاغیدا تبریز لطیفه لریندن اؤرنکلر وئریلیز:

• بیر گون تبریزین سامان میدانیندا
قاباقدان بیر قاتار دوه مال التجاره یوکلریله
میدانا گیرمک ایسته ییردی: بو طرفدن ده بیر
نفر ائششکچی یوکلرینی بوشالیدی، میداندا

چیخماقدایدی: بونلار میدانین چیخیش یولوندا
بیر-بیرینین یولون کسیرلر و هئچ بیر ده
دالی قاییدی، یولو آچماق ایسته میر: نتیجه ده
داعوا دوشور بو آرادا نچه نفر آراجیلیق ائدیر،
دئییرلر:

- هله بیر صلوات چئویرین، ایش دوزلسین:

حکیم لعلی ده اورادا ایمیش: دئییر:

- صلوات چئویرینجه، ائششگین باشین چئویر: ^{۲۳۲}

• ساری قولوخان مکّه یه گئندنه شیطان
دره سینه بؤیوک بیر داش آتیر اوردان بیر سس
گلیر: ساری قولوخان دئییر:

بو قدر آدم داش آتدی زاریلدامادین، من بیر داش
آتان کیمی زاریلدادین؟

جواب ائشیدیر:

زاریلداماغم اونداندر کی سن ده بیزیم
جینسمیزدنسن:

• ایکینجی دونیا ساواشیندا، آذربایجاندا
قیتلیق دوشور: تبریزده چؤرکچیلرین قاباغیندا
اوزون صف تشکیل اولوردو: بونا گؤره،
جماعت تبریز بلدیّه سینّه ییغیلرلار: رسمی
صؤحبّتن قاباق ساواشین موختلیف خبرلری
وئرلیلر و دئییرکی بو گونلر هیتلر چوخ هونر
گؤستریب، بیر چوخ جبهه لرده ایرلی گئدیب و
آلمانا بؤیوک نایلیتلر قازانیبدیر: عسگر قیلیفتی
جماعتین ایچیندن قالخیب دئییر:

^{۲۳۲} سؤزلو ادبیات آرشیویندن / تبریز بۆلوموبو
لطیفه نی رحمتلیک محمد رضا رسولی دن ائشیتیمش:

خیر، بو ایشلره چوخ هونر لازم دئیل. اگر هیتلرین هونری وار گلسین تبریزده بیر دنه سنگک آلسین:

● بیر گون میرباغیر حاجی زاده شیر و خورشید تئاتر سالونوندا چیخیب، گوزلرین اوغوشدورا اوغوشدورا گئدیرمیش میلت باغیندا بیردن پیشه وریله اوز-اوزه گلرلر: پیشه وری سوروشور:

حاجی زاده بس گوزلریوی نییه اوغوشدورورسان؟

حاجی زاده جوابیندا دئیر:

قوربان بیر آز لعل و مرجان^{۳۳} دولوب، اونا گوزه

● مین اوچ یوز قیرخلی ایللرین بیرینده آذربایجاندا قیش یامان شاختا-بورانلی و سویوق کئچمیشدیر: ائله او قیشدا آج قوردلار کندلره و بعضا ده شهرلرین حاشیه سینه حمله ائدیردیلر، اهالیده چوخلو قورخو یارانمیشدی. او جومله دن بیر قورد دا تبریزین مارالان محله سینه حمله ائدی، بیر آروادی یارالاییب، بیر کیچیک اوشاغی اوژیله گوتوروب، آپارمیشدی: همین حادثه ایله علاقه ده "ناصر زاده" منبرده بئله دانیشمیشدیر:

آی بالا دئیرلر قورد گلیب، شهرین بیر محله سینده جماعتی قورخودوب، خالقین آرواد-اوشاغینا دولاشیب... من ده دئیرم بالام دا بو قورد اولمادی بو سرقورد (سرگرد) اولدو.^{۳۴}

^{۳۳} او دؤنمده بئله بیر ماهنی یایلمیشدی:

تورباغین لعلدیر، داشلارین مرجان،

آذربایجان، آذربایجان

و حاجی زاده نین ده جوابی بو ماهنییه ایشاره دیر:

^{۳۴} سؤزلو ادبیات آرشیونین / تبریز بؤلومو

بیر پارا لطیفه لرده تاریخی حادثه لرله، تاریخی شخصیتلرله باغلیدیر. مثال - چون:

● ایران - روس داعوالاریندا عباس میرزا بئله قرار وئرمیشدی کی هر کس بیر روس عسگرینین باشین گتیرسه اونا بیر اشرفی قیزیل پول جایزه وئریله جک:

بیرده گورورلر بیر نفر ساده اثلات آدمی باشیسز بیر روس عسگرینین لشین سورویه - سورویه چکیر، گتیریر عباس میرزائین قرارگاهینا. قاباغینا آتیپ، دئیر:

- بونو دا من قیتیمیشام

عباس میرزا سوروشور:

- یاخشی به سنین بو قیتیدیغین عسگرین هانی باشی؟

دئیر:

- ائله باشی یوخ ایدی کی من اونو قیتیمیشام دا، باشی اولسایدی اومنی قیتیداردی.^{۳۵}

● دئیرلر ایران - روس داعوالاریندا توپچونون بیرری بیر توپ قاییریر و ایلدا اندیر کی بونلا پطرزبورکو ووروب، داغیتماق اولار. توپو گتیریرلر عباس میرزائین قاباغیندا ایمتیحا ائله سینلر. توپچو بیر آز جیندا قویور، توپورجک ووروب، تپیر، چاخماغی آلیشدیریر. توپو آتیر، توپ نئچه آتدیم ایرلیده یشره دوشوب، پارتلاییر. چوخلو توز، توستو، قالدیپ، بیر بیرینه قاریشیر. گوز - گوزو گورمور. هاندان گئچدن دومان چکیلیر. عباس

میرزا دئیر:

- یامان توز - تورباق سالدی

توپچو دئیر:

^{۳۵} سؤزلو ادبیات آرشیونین / تبریز بؤلومو

قوربان بوردا بئله ائله سه، گور فیتیل هنج بیر تاریخی حادیثه و تانیمیش شخصیت باغلی اولمایان بیر چوخلو لطیفه لر ده تبریزده چوخ یایغیندیر او جومله دن:

● کتچمیش زاماندا اوغلانین بیرینه بیر آرواد آلیرلار صاباحیسی گون اوغلان گلیر آناسینین یانینا کی بو نه دی منیم - چون آلمیشسیز؟
آناسی دئییر:
ته ییدیر کی؟
لالدیر:

عیی یوخدور، چوخ دانیشیب، باشیمیزی آغریتماز
گوزونون بیر کوردور، بیر چئری
عییمیزی گورمز
آخساقدیر
قاپی، قاپی گورمز
بس کتچلیگی نه دئییرسن؟

آی اوغول هر گوزلین بیر عیبی اولار
● بیر اوغلانی ائولنمیشدیلر اوغلان قیزی ایلک دفه گورونجه، فیکیرلشیر کی قوی بونا بیر ایش دئییم، دورسون آیاغا، بیر بویونا باخیم دئییر:
آی خانیم دور منه بیر چای گتیر!

قیز دوروب گئلدن ده اوغلان گورور کی قیز بیر آیاغا آخساییر، هاندان، گئچدن قیز پاسییا گورموش ساری سوو بیر چای سوزوب، چاپچالانسا چاپچالانسا گتیریر، توتور اوغلان

گوتورسون اوغلان چایی گوتورنده گورور قیزین بیر الینین آلتی بارماغی وار، سوروشور:
بس بو نه دیر؟
قیز جواب وئریر:
هله هالاسین دؤلموسن^{۲۳۶}

● بیر گون سحر تئزدن تولکونون بیر یول قیراغی گئیدیدی، گورور بیر قارغا یول اوستو ساری بوغچالاری (ترکلری) دیمدیکله بیر، تولکونون اورگی بولانیر، دئییر:
آی قارغا بو نه ایشدیر گورورسن؟
قارغا دئییر:

بو دا منیم چای چورگیمدیر، انشیتمه میشن دئیرلر ((لقمه الصبح مسمارالبدن))
یعنی صوبح چاغینین بیر تیکه یتمگی بدنه میخ کیمیدیر
تولکو ده دئییر:

نجاست یتمگی بس دئییل، هله حدیث ده دئییر
● تزه آداخلانان بیر قیز، اوغلانی ایلک دفعه اوتاقدن تک بوراخیرلار کی بیرآز بیر- بیرله دانیشیب، صمیمی لشیینلر
عادت اوزره قیز آغیر- سنگین اوتورار و دانیشدیر ماینجا دانیشماز، اوغلان نه قدر فیکیرلشیر بیر سوز تاپا بیلیمز، نهجه دقیقه آغیر بیر سوکوت اورتالیغا کؤچور ... آخیردا اوغلان آغزین آچیر، دئییر:
سیزده زنجفیل اولار؟

^{۲۳۶} هله هاراسین گورموسن

ایچینه و آتماجا و سالدیرما سۆزلر ده دیلده -

دیشده دولماقدادیر:

سالدیرمالاردان بیر - ایکی اؤرنک:

باشماقچی بازارا گئدی، باشماقچیدان بیر جوت

باشماق ایسته ییرسن:

سوروشور: - اؤز ایاغیوا یا مردانا؟!

قهوه خانادا بیر نجه نفرلن اوتوروب چای ایچیرسن

، باشقا میزین دوره سینده ده بیر نجه دوستون سنی

اؤز بانلارینا چاغیرماق ایسته ییر، دئییرلر:

دور گل آدام ایچینه

دوستوا دئییرسن دیشیم آغرییر،

سوروشور: آت دیشین؟^{۲۳۹}

دئییرسن قیچلاریم آغرییر:

سوروشور: دالی قیچلارین یا قاباق قیچلارین!

منصور خانلو "بوگونون بایاتیلاری" آدلی کیتابیندا

بیر چوخلو سالدیرما و پاکات ایچینه سۆزلری ثبت

اتمیشدیر:

قیز درحال آیاغا قالخیب، دئییر:

"ائی وای قارنین سانجیلانیب، هه واریمیزی قوی

گندیم، گتیریم"

اوغلان دئییر:

"بوخ بابا اوتوریرته صوحتدی، ائلیریک ده"^{۲۳۷}

• بیر یوخسول آتا، آنا اوغلانلارین

اوتلندیرمک ایسته ییردیله: بیر گنجه اوغلانلاندان

گیزلین دانیشیردیله کی نیله ییک، نجه

ائله مه ییک: آناسی دئییر:

"کیشی اولماسا ائششگیمیزی سات او گده نین توی

خرچین دوزلدک: آتاسی دا بونو بونونا آلیر"

سن دئمه اوغلان دا دووارین دالیندان قولاق

آسیرمیش: اورگینده چوخ سئوینیر: صاباحیسی

گنجه اوغلان گنجه قولاق یاتیردیر: آمما بیر

سۆز ائشیتیمیر: بیر نجه گون کنچیر هئچ بیر

خبر اولمور: آخیردا اوغلان اوز توتوب،

آناسیندان سوروشور:

"آنا بس او ائششک جریانی نجه اولدو؟

تبریزده بعضیلرینه توکان آچارلار^{۲۳۸}، بعضیلرین

اوخودار و بعضیلرین آغلادارلار: بیر چوخ پاکات

^{۲۳۷} علی اصغر مجتهدی - امثال و حکم آذربایجانی

^{۲۳۸} قدیم زمانلار هر یولدان گنچن گلیب تبریز

بازاریندا اؤزونه توکان آچا بیلیمیش، بازار اهلی

کیمسه نی یولا وئرمیشلر: توکان آچماق ایسته یین

شخصی اله سالیب اونون آجیغی گلدیگی هر هانسی

بیر یشمه لی و شئی او قدر تکرارلارمیشلار کی او

سۆزو ائشیدن کیمی عصیلشرمیش: ایندی ده بو ایشه

توکان آچماق، و آجیق گتیرن کلمه نین اؤزونه ده توکان

دئییرلر: مثلا کیمینین توکانی کله پاچا، او بیرسینین کی

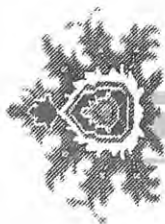
تورش آچا، بامادور و قایقاناق و ... اولور:

^{۲۳۹} آت دیشین؟

ماه‌نیلار

ماھنیلارین چوخو بلاواسطه ایش، امک و مراسیم لرده میدانا چیخدیغی اوچون، اونلارین ملودیسسی ده اؤزلری ایله پارالل صورتده یارانمیشدیر:

اساسا لیریک کاراکتر داشیان خالق ماھنیلاری مضمونجا موختلیفدیر: اونلارین بؤیوک اکثریتین ده محبت، سئونلرین صاف دویغولاری، حسرت و ایضطیرابلاری ترتوم اولور. بیر پارا ماھنیلار دا خالق قهرمانلاری شأنینده یارانیب، دیلله دوشموشدور. قاچاق نیی، "زینب پاشا"، حیدرخان عمو اوغلو، "قالانین دییینده" و "خوراساندا و "جوجوخان" ماھنیلاری او جومله دندیر:

ماھنیلار خالق صنعتکارلاری طرفیندن بسله نیب، اوخونسا دا، عوموما تنز دیلله دوشور و بورادا عاشیق ماھنیلاری ایله فرقلنر. چونکو عاشیق ماھنیلاری عوموما عاشیقلارین واسطه سی ایله اوخونار، حال بوکی ائل

ماھنیلاری خالق ایچینده اولدوقجا یایغین ماھنیلاردیر و بیر چوخلارینین دیلله ازبیریدیر: اؤرنک اولاراق:

آپاردی سنلرل سارامی

گندین، دئیین خان چوبانا،
گلمه سین بو ایل موغانا.
گلسه قالار ناحاق قانا
آپاردی سنلرل سارامی،
بیر اوجا بویلو بالامی.
سارامیزی آییردیلا،
بیزی غمله دویوردولا،
هر یتنی سویوردولا.
آپاردی سنلرل سارانی،
بیر قارا ساچلی بالانی.
آراز چایی آشدی، داشدی،
سئل سارامی آلدی، قاشدی.
سارا گؤزل قلم قاشدی.
آپاردی سنلرل سارامی

نه سنه قیز قحطدير، نه منه اوغلان
قارا گيله نه سنه اوغلان
آعاج اولايديم؛
يولدا دورايديم؛
سن گلن يولا قارا گيله
كؤلگه سالايديم.^{۲۴۳}

قالانين دييينده

قالانين دييينده ييخيلديم ياتديم
آينالي توفنگي دولدوردوم آتديم
وطنين يولوندا قان تره باتديم
ناغارات:

ياشا سردار ياشا
سن مينلر ياشا!
قوشونو داغيتدين
سن داغا داشا!

قالانين دييينده بير داش اولايديم؛
گلنه، گئدنه يولداش اولايديم؛
وطنداشلاريملا قارداش اولايديم.

ناغارات

قالانين دييينده بير اوزون سلوي،
كيميميز نيشانلي، كيميميز ائولي،
يولومو گؤزله يير يير رعنا بويلو.

ناغارات

قالانين ديييني دوشمان آليدي؛
وطنين سرداري هاردا قاليدي؟
دايانين يولداشلار سردار گليدي

ناغارات

گولوستان باغيني اوزوم اكرم

گولوستان باغيني اوزوم اكرم
همي باغباني اوللام، همي بيچرم،
نئچه مجلس ايچينده ياري سئچرم
آي گئدن اوغلان!
گئتمه بير دايان!
عشقيندير مني
آوارا قويان.

يئري، يئري من ده گليم دالينجا؛
دسمال ائله آپار مني يانينجا.
وطنيم صفالدير، باغدير، مئشه دير.
ياريمين قلبي صافدير، سانكي شوشه دير.
ياردان آيري ياشاماق چتين پئشه دير.

ميز اوسته ناردی،
دگمه ديم قالدی.
اونا دگرم
او ياديگاردی.

يئري، يئري من ده گليم دالينجا،
دسمال ائله آپار مني يانينجا.

اوجا داغلار باشيندا من تكم ياريم،
سنين ده بير غميوي من چكم ياريم،
منيم نه واقتيميدي آه چكم ياريم.

ميز اوسته لاله
الده پياله
سئويرم سني،
گئتمه خياله!

يئري، يئري من ده گليم دالينجا
دسمال ائله آپار مني يانينجا.^{۲۴۴}

^{۲۴۴} سؤزلو ادبيات آرشيويندن / تيريز بولومو

^{۲۴۳} اصغر نيا - سونا بولبوللر صص ۲۳۱ و ۲۳۲

عاشق ادبیاتی

عاشيق ادبياتي

۲- عاشيق شعرلری (عاشيقلارين ايستر داستانلار ايچينده ايستر سه ده تک بير آواز کيمي اوخودوقلاری شعرلر).
عاشيق ادبياتي نين اساس ياراديجيلاری عاشيقلارين اوزو اولموشدور. ۲۴۵ آنجاق بعضا ده اونلار باشقا خالق ادبياتي نومونه لریندن و ياخوددا عاشيق اولمايان شاعیرلر و ادبياتچیلارين ياراتدیقلاری اثرلرین فایدا لانیلار.
مثلا عاشيقلارين اؤخودوغو بعضی باياتيلار خالقين شيفاهي ادبياتيندان آينميشدير. هابئله واقيف، ميرزا ماذون، تئليم خان کيمي عاشيق طرزینده شعر قوشان خالق شاعیرلری نين ده بير چوخ شعرلری عاشيقلارين ديلينده گزمکده دير.

عاشيق ياراديجيلیغی بير نچه صنعتين ترکیبيندن اولوشان مورکب بير صنعتدير. عاشيق هم ساز چاليب، اوخويور، هم ده شعر سوئله ييب، دستان قوشور. عاشيقلار عینی حالدا بسته کارلیق ایشلری ايله ده مشغول اولورلار. اونلارين ايفاجيلیغیندا بعضا موعین تئاتر و رقص المانلاری اوزونو گؤستریر.
عاشيق ياراديجيلیغی نين چوخ اونملی حيصه لری عاشيق ادبياتي و عاشيق موسیقی سیدیر. ییز بورادا عاشيق ادبياتي حقیقه صوحت ائده جگیک.
عاشيق آدیله مشهور اولموش، ساز شاعیرلرینه مخصوص ادبیاتا عاشيق ادبیاتی دئییلیر. عاشيق ادبیاتی ایکی حيصه دن تشکیل اولموشدور.
۱- عاشيق داستانلاری (قهرمانلیق یادا عاشيقانه کاراکتر داشییان و نظم ونثر حيصه لریندن اولوشان حکایه لری)

عاشیق سۆزونون آنلامی:

عاشیغا کئچمیشده باخشى (baxşı) وارساق (varsaq)، اوزان (ozan)، دده (dədə)، آغ ساققال (ağ saqqal)، ایشیق (ışıq) و یانشاق (yanşaq) و کیمی آدلار وئریلمیشدیر. میر علی سیدوفا گۆره عاشیقلار ۶-جی و ۷-جی عصرلرده وارساق، سونرالار ۸-جی عصردن ۱۰-جو عصره قدر اوزان سۆزو ایشلنمیشدیر. کیتاب دده قورقوتدا اوزاندان علاوه دده سۆزو ده ایشلنیلیر. آنجاق دده دئدیکه اوزانلیغی ایله برابر هم ده بیلجی و آغ ساققال و ائل آتاسی نظرده توتولور.

اکثر اوغوزنامه لیرین یارادیجیسی دده لر اولموشلار. نئجه کی دده قورقود بویلارینین سونوندا بئله بیر عیبارله راست گلیریک:

ددهم قورقود گلین بوئی بوئیادی، سوئی سوئیله دی
بو اوغوزنامه (ینگنکین) اولسون دئدی.

سونرالار حتی گونوموزه قدر قوجامان، دونیا گورموش خالق ایچینده چوخلو حورمت قازانمیش آغ ساققاللار "دده" دئییرلر.

مثلا ۱۵-جی عصرده تبریزده یاشایان دده عوئر ایستر عادی جماعت، ایسترسه ده حوکومت باشچیلاری طرفیندن چوخ سایغیلی بیر آغ ساققال

اوزان ایمیش و آغ قویونلو اوزون حسن دفعه لرله

اونون گوروشونه گئتمیشدیر. ۲۴۶

بعضی نظریه چیلره گۆره عاشیق سۆزو ایشیق سۆزوندن عمله گلمیشدیر. بیزه معلومدور کی اسکی زامانلاردا تورک ائلری ایشیقی قوتسال بیلیمیشلر، بلکه ده عاشیغا اولان حورمتلرینه گۆره اونا ایشیق آدی وئریلمیشدیر. نئجه کی "حق عاشیقی"، "دده" و "آغ ساققال" سۆزلرینده ده بئله بیر قوتساللیق واردیر.

کوراوغلو داستانیندا اولان بو میصراعلاردا دا بئله بیر آنلام ایفاده اولموشدور:

کوراوغلو دئر: من عاشیغام،

عاشیق دئییلیم ایشیغام.

لاکین محمد فواد کؤپرولوزاده عاشیق سۆزونون محض پوزولاراق ایشیق طرزینده تورک دیلینه کئچدیگینی سوئیله ییر:

بعضیلری ده اوئو آشیلاماق (aşılamaq ۲۴۷)

سۆزوندن عمله گلمه سینى ایدعا اتمیشلر. نئجه کی اؤزبکلر مثلودی یه آشوله (aşule) و آواز اوخویان آشوله چی (aşuleçi) دئییرلر.

آنجاق اکثر آراشدیرماچیلار عاشیق سۆزونون آنلامینی اورگی عشقله دولو اولان معناسیندا بیلیمیشلر.

246

دده عوئر تبریزده ده وفات اتمیش و مزاری

تبریزین باغ شومالیندا دیر.

آشیلاماق: ایستی سویو سویوق سویا قاتاراق

247
ایلیندیرمک

ميصراعلی، هر ميصراعیندا یئددی هېجاسی
اولان کیچیک شعرلر دیر.

قافیه دوزولوشو

A/A/X/A

بو لگوسو ایسه بئله دیر:

4+3=7

بایاتیلارین بیر چوخو عادی خالق طرفیندن
دئیلدیگی کیمی بیر پاراسینی دا عاشیقلا
قوشموشلار. بو نوع بایاتیلارین ایلک
ميصراعیندا بیر چوخ واقتلار "من عاشیق"،
"من عاشیقام"، "عاشیق"، "عاشیقام" کیمی
عیبارله راست گلک اولور. عاشیقلا
سؤیله دیگی بیر چوخ بایاتیلار دیلدن دیله
دوشموش و تمامیه خالقین مالی اولموشدور.
آذربایجاندا ان مشهور بایاتی سؤیله ین عاشیق
ساری عاشیق دیر.

اونون یاخشی آدلی سئوگیلرینه قوشدوغو
بایاتیلاردان بیر نچه اؤرنک آشاغیدا وئریلیر:

من عاشیقام قانلی گول
قانلی سئویش، قانلی گول
یتمیش بولبول باغرینی
چیمیش آغزی قانلی گول.

من عاشیق بو دار گونده
غم منی بودار گونده.
کوتلوم ایستر یارینی
گله یدی بو دار گونده.

بیلیریک عاشیق سوؤو یونس امره دن بو یانا
آذربایجاندا و آنادولودا ایشلنمگه باشلادی.
یونس امره حقه عاشیق بیر درویش و اوزان
ایدی. اسگی قانقلاردا دا همیشه عاشیق
سوؤو عاشق کیمی یازیلیمیش و معلوم
اولدوغونا گوره سون ایلره قدر ده او کلمه نین
تلفوظو (âşiq) ایمیش.^{۲۴۸}

۱۶- عاشیق شعرلی فورملاری

عاشیق شعرلی تمامیه هېجا وزننده دیر.
عاشیق شعرلی نین فورملاری عاشیق
هاوالاريله دوغما یارانمیشدیر. بونلار عوموما
یئددی، سگگیز، اون بیر هېجالیدیر. آشاغیدا بو
شعر فورملاری حاققیندا داها دا گنیش
معلومات وئریله جک:

۱- بایاتی:

بو شعر فورماسی ایستر عادی خالق ایچینده،
ایسترسه ده عاشیق ادبیاتیندا چوخ یاغین شعر
فورملارینداندیر. خالق ایچینده بایاتی آدیله
مشهور اولان شعرلردن باشقا، بوتون لایلالار،
آغیلار و هولوارلار و... ده همین فورمدادیر.
بایاتیلارین فورمو حقیقته بایاتیلار بؤلومونده
ایضاحات وئریلمیشدیر. اونلار دؤرد

248. ۶۰ ایل بوندان اول یارانمیش کورواغلو

اوپراسیندا بو داها دوزگون قولغا دگیر:

Âşıqsansa əyər
Hünərini göstər 248

عاشیق یامانا گله
دردین یامانا گله
یاخشی، یاخشییا گنده
یامان، یامانا گله

بیایتی هم اؤزونه مخصوص عاشیق هاوالاری
(مثلا: زیل شیکسته، قاراباغ شیکسته سی و...)
ایله اوخونار، هم ده بعضا باشقا قوشمالارین
بندلری آراسیندا (جیغالی تجنبدسه اولدوغو
کیمی) اوخونار.

۲- گرایلی

گرایلی هر میصراعیندا سکگیز هیجاسی اولان
و بیر نچه دؤرد میصراعلی بندلردن اولوشان
عاشیق شعریدیر.

گرایلی نین جیغالی، ساللاما، ناغاراتلی،
قایتارما، دیل دوتمز کیمی شکیللری واردیر.
گرایلی نین باشقا اؤتملی اؤزلیکلری
بونلاردان عیبارتدیر:

۱-۲- گرایلی نین ان آزی اوج بندی و معمولا
بش بندی واردیر. ۲۴۹

۲-۲- گرایلیدا قافیه دوزولوشو آشاغیداکی
فورمدا اولور:

X/A/X/A
B/B/B/A
C/C/C/A
D/D/D/A

249
ساوه ماحالیندا گرایلی و قوشمایا بش دئییلیر. او
دا همین عاشیق شعرینن عوموما بش بنددن عیبارت
اولدوغونو گؤستر مکه دیر.

۳-۲- سون بندده شعر قوشان شاعیرین ویا
عاشیقین آدی گیر.
۴-۲- گرایلی نین میصراعلاری نین بولگوسو
آشاغیداکی مودله دیر:

4+4=8

دئمک هر سکگیز هیجالی میصرع ایکی ۴
هیجالی کلمه یادا کلمه لردن اولوشموشدور.
آنجا بونو دا قید ائتمک لازیمدیر کی بولگو
یاخود تقطیع قایداسی باشقا یوخاریدا
سایدیغیمیز قایدالار قدر قاچینیلماز دئییل و
عاشیقین میصراعلاردا بولگو قایداسینی پوزماغا
ایختیاری چاتیر.
گرایلی شعر فورماسیندان اورنک اوچون عاشیق
قوربانی و خسته قاسیمدا ن ایکی شعر وئریلیر:

سونلار کیمی

- ۱- نه باخیرسان اوغرون - اوغرون
- ۲- منه بیگانالر کیمی:
- ۳- دوروم دولانیم باشینا
- ۴- شاما پروانالر کیمی:
- ۵- دوست قاپیسیندا دوستاغام
- ۶- تئلرینه چوخ موشتاغام
- ۷- یار الیندن دیون داغام
- ۸- داغداکی لالالار کیمی:

- ۹- خسته قاسیم تیکمه داشلی
- ۱۰- گؤنلو غملی، گؤزو یاشلی
- ۱۱- گؤلدن اوچدو یاشیل باشلی

- ۱۱- دئدی نیشانلییام، اوزگه مالییام
 ۱۲- سیندی قول-قنادیم یانیمادوشدو.
 بو قوشمادا دا ۹-جو میصراعدا بولگو کلمه نین
 اورتاسینا دوشهرک پوزولموشدور:
 علسگرم هر عل / میدن حالییام

۴- دیوانی

- دیوانی شعر فورماسیندا هر میصراعدا اون بش
 هیجا وار:
 قافیه گلدیگده : بیرنجی بندین بیر، ایکی،
 دوردونجو میصراعلاری هم قافیه، اوچونجو
 میصراعین قافیه سی ایسه آزاددیر: باشقا سوزله
 دیوانی ده قافیه دوزولوشو آشاغیدا گوسترلین
 مودلده دیر:

A/A/X/A
 B/B/B/A
 C/C/C/A

دیوانی نین بولگوسو ایکی نوع اولاییلیر:

$$8+7=15$$

$$7+8=15$$

- دیوانی نین دا اوزونه مخصوص هاوالاری وار
 اوجومله دن: " دیوانی " شاه ختایی دیوانی
 و آد آپارماق اولار:
 آذربایجاندا عاشیق قربانی نین دیوانیلری داها
 چوخ شوهرت قازانمیشدیر:
 اورنک اوچون آشاغیدا ایکی دیوانی بالوولو
 میسکیندن وثریلیر:

اینجیدی

- ۵- حسرتیندن سارالییان، سولانام
 ۶- ایذین وثرسن یار، باشینا دولانام
 ۷- اللی یول چاپیللام، یوز یول تالانام
 ۸- بیر شئی دنییل دولت، مال اینجیمرم
 ۹- علسگرم یاندیم عشق آتاشیندا
 ۱۰- گوزوم قالدی کیپرگیگنده، قاشیندا
 ۱۱- قازدیر مزاریمی چشمه باشیندا
 ۱۲- سالدیر سینم اوسته یول اینجیمرم
 بو قوشمادا گوزوندوگو کیمی بولگو عیاری
 ۱۱=۶+۵ دیر: آنجاق بندین ۵-جی، ۶-جی و
 ۱۰-جو میصراعلاردا بولگو پوزولموشدور:
 حسرتیندن سارا / لیان، سولانام
 ایذین وثرسن یار، با / شینا دولانام
 گوزوم قالدی کیبری / گینده، قاشیندا

دوشدو

- ۱- چرشنه گونونده، چشمه باشیندا
 ۲- گوزلریم آلاگوز جانانا دوشدو:
 ۳- آتدی موژگان اوخون، کنچدی سینمه مدن
 ۴- قاداسی، بالاسی جانیمادوشدو:
 ۵- ایشارت ائله دیم، دردیمی بیلدی
 ۶- هم چوخ گوزل ایدی، هم اهلی دیلدی
 ۷- باشینی بولادی، گوزوندن گولودو:
 ۸- گولنده قاداسی قانیمادوشدو:
 ۹- علسگرم هر علمدن حالییام
 ۱۰- دندیم سن طبیسن، من یارالییام:

عاشیق‌لار موخ‌مسی اوخویاندا اونون
میصراعرلرینی ایکی یثره پارچالایار و هر بندی
اون میصراعلی شعر کیمی اوخویارلار.
بولگو آشاغیداکي مودله‌دیر:

8+8=16

اوژنک اولاراق عاشیق شمشیردن بیر موخ‌م

عمیم قیزی

قاش قاباغین تو کمه بئله!
آ جان آلان عمیم قیزی
نه‌دی دردین؟ سؤیله بیلیم،
ائيله بیان عمیم قیزی
دوداقلارین یئر سوپورور،
گولر باخان عمیم قیزی
گوزلر ریش‌خند ائدر
سنه اینان عمیم قیزی
آرامی‌زدا اولمالی‌دیر،
ایلقار، ایمان عمیم قیزی:

من سنی اوشاق ایکن
اون دورد یاشیندا سئومیشم
قانلی گول یایلا سیندا،
داغین باشیندا سئومیشم
قارتالار اوزاق باخان
کهلیک داشیندا سئومیشم
آلا گوزّه عاشیق اولوب،
قلم قاشین دا سئومیشم
شأنینه باغلادیم کیتاب،
یازدیم داستان عمیم قیزی:

سنه من اوچو اولوب،
اوولاق‌لاردا ایزله‌میشم

دیلیم سنی لال ائدرم، نه دندین یار اینجیدی
زولفوندن اووسون‌گوتوررم، قورخورام مار اینجیدی
نچه ناقه گتیرین، خالوار ایله گوتورون
بیر درده دوچار اولموشام درد منده زار اینجیدی:

مین بیر یثرده یارام واردی باخ سینه‌مین داغینا
پروانه تک دولانایدیم هم سولونا، ساغینا
جان چیخدی، بوش قالدی قفس، وثرین یارقوجاغینا
یارسیز مزارا قویما یین گور اولو دار، اینجیدی:

یار قاپیندا خسته دوشدوم رحم ائيله سن سایلام
او حوسنونون زکاتیندان هر نه وثرسن قایلام
بولبول گوله، گول بولبوله، من زولفونه مایلام
دهانینا دوزولنلر صدفدی یار، اینجیدی:

زولفونه شانه ووراندا قالماز منده اختیار
گوزللیگی سنه وثریب قودرتی پروردیگار
گئینیسن آل یاشیلا باشدا تیرمه زرنیگار
من فاغیر میسکینین یاری گئیدیگی نارینجی دی:

۵- موخ‌م

هر بندینده بش میصراعی و هر میصراعدا
ایسه اون آلتی هیجاسی وار، ایلك بندین
بوتون میصراعرلاری بیر بیريله هم‌قافیه‌دیر.
دئمک قافیه دوزولوشو آشاغیداکي مودله
اولور:

A/A/A/A/A

B/B/B/B/A

C/C/C/C/A

پونه‌هان اولان سیریمیزی
دانیشمادان گیزله میشم
نوقصانینا دینمه میشم،
خاطرینی گوژله میشم
سنه یالان ساتمامیشام،
نه اولوبسا دوز دئمیشم
منده گونا ده وارمی گور،
جانیم قوربان عمیم قیزی؟

نه سنی آلان اولار،
نه ده منه اولار گلن
ات توکولوب، قان چکیلیب،
قالیب سوموک، قورو بدن
باخما موختث سوژونه
بلکه سنی وار اویردن
جان دئییب بیر بیرینه
سئویشمه یک آخی ندن؟
شمشیر کیمی اولار سنه
کیم مهربان عمیم قیزی
موختسه بئشلیک ده دئیرلر اونون جیغالی
نوعو ده واردیر

آذربایجان عاشیق‌لاری ایچینده موللا جومه‌نین
موخمس‌لری هامیدان آرتیق مشهوردور
آشاعیدا اونون جیغالی موخمس‌لریندن ایکی
بندی اورنک اوچون وئرلمیشدیر

ناگهان گوردو گوژوم
سن تکی اینسانی پری
حوریسن، ملاکه سن
جتنین قیلمانی پری
یارالار ملهمیسن
دردلرین درمائی پری

گوژلر سرداریسنان
محبوبلارین خانی پری
شاه کیمی تاختا چخیب
اندرسن دیوانی پری

دیوانینا گلرم
عیزتی - ایکرام قیلارام
خیدمتینده قیلارام
قول قوربانیان اولارام
اگر قبول ائله‌سن
قول بوینونا سالارام
قولوم بوینوندا
الیم قوینوندا
چیگنیم چیگنینده
عشقین بئینیمده
سارماشیب، کوئیک کیمی
دوروم سنین اگنینده
اگینه آل منی گل
قات بو جانی جانا پری

یوخاریدا گوروندوگو کیمی میصراع‌لار هیجا
اسگیلیگی وار بو نقیصه ایفاچیلیدا بعضی
هیجالارین اوزادیلماسیله دولدورور

گلن صفحه‌ده کی جدولده عاشیق شعرینین
اساس فورملارینین اوژلیک‌لری وئرلمیشدیر

عاشیق شعرینین اساس فورملاری و اؤزل لیکلری

شعر	بندلرین سای	هر بندین میصراع سای	هر میصراعدا هیجا سای	بولگو بیچیمی	قافیه دوزولوشو
بایاتی	1	4	7	$7 = 4+3$	A-A-X-A
گرایلی	$= 3 <$	4	8	$8 = 4+4$	X-A-X-A B-B-B-A C-C-C-A
قوشما	$= 3 <$	4	11	$11 = 6+5$ و یا $= 4+4+3$ 11	X-A-X-A B-B-B-A C-C-C-A
دیوانی	$= 3 <$	4	15	$15 = 7+8$ و یا $15 = 8+7$	A-A-X-A B-B-B-A C-C-C-A

٦- تجنیس

فورمجا عینی، آنجاق معنا اعتباریله بیر-بیریله
فرقلنن سوژلر جیناس آدلانیر.

قافیه و ردیفینده جیناس سوژلر ایشلنن شعره
تجنیس دئییلیر. تجنیس صنعتی موختلیف شعر
شکیللری ایله میدانا گله ییلر:

‘تجنیس’، ‘بایاتی تجنیس’، ‘گرایلی تجنیس’،
‘موسترزاد تجنیس’، ‘دوداق دیمز تجنیس’،
‘آیاقلی تجنیس’، و بو کیمی نوعلری وار.

تجنیس یاراتماق شاعیردن بوؤوک باجاریق و
وستادلیق طلب ائدیر اونا گؤره ده هر عاشیق
بو میداندا آتینی چاپا بیلمه میشدیر.

تجنیس عوموما بئش بنددن آرتیق اولماز.
وژنک اوچون عاشیق قوربانی، عاشیق عباس
نوفارقانلی تجنیسلریندن بعضی بندلری وئرلیر:

قوربانی دئر: بورا گلدیم یار ایچین
کس جیگیرم، دوغرا باغیرم، یار ایچین
یار اودوکی یاردان سونرا یار ایچین
یاخا یرتا، زولف داغیدا، یارا اوز.

xxx

قاباق آیدی، زولف بولوتدو، یوز گوندو
حسرتیندن بیر ساعتیه یوز گوندو.

آی نازنین دردین منیم جانیم
آز قالیب اینجه-لده آی اوزه، اوز
آلیسان الیمدن دین ایمانیم
موشتا ق ائله بیسن آی اوزه، اوز
یار مسکنیم آستانامی، ددی می
کامیل باغبان گولو باغدان دردی می
آبی مورووت دردین منیم دردی می
آرتیریب، یتیریب آی یوزه، یوز
یازیق علسگری اودا سالیبد؛
فلک گوزدن سالیب، اودا سالیبد؛
چشمه کناریندا اودا سالیبد؛
جوموب سوناکیمی آی اوزه، اوز

٧- جیغالی تجنیس

هر بندین اورتاسیندا جیناسلی بیر بایاتیس
اولان تجنیسه، جیغالی تجنیس دئییلر.
آشاغیدا اوژنک اولاراق عاشیق علسگرین بی
جیغالی تجنیسی وئرلیر:

عاریف اولان بیر اود دوشوب جانیم
اریدیب، دوئدریب آ یاغا من
یوخ عاشیق آی آغ
یتمیش دادا آی آغ

کامیل اووچو اوون گوژجک سینایا
 اوخو درسین ازل باشندان سین آیه
 یوخ عاشیق سین آیه
 تر داملایان سینه یه
 خسته نین گوژو دوشموش
 یتگین نار تر سینه یه
 عومر آزالدی، وعده یتدی سینه یه
 بیر گون ده بوکرلر آی آغا منی

قارالار کئچر

آیلار، ایللر، دقیقه لر ایچینده
 یازی چیچک، قیشی قار آلا، کئچر
 عاشیق قار آلا کئچر
 آغلار قارالار کئچر
 یئر تیتیره دن، داغ آتان
 اجل قارالار کئچر
 آلچاقدان، شیطاندان خیر ایسته سن
 جانیندان شر کئچر، قارالار کئچر

هردن - هردن سالایادا طالعین
 چتین دردی ساتا یادا طالعین
 عاشیق یادا طالعین
 قهرین یا دا طالعین
 چتین داردایتیشسین
 سالسین یادا طالعین
 یا چرخه گردیشین یا دا طالعین
 یاندرار چیراغین قارالار کئچر
 آزافلی شیکاری آتاندایا خشی
 آنان دایا خشیدیر آنان دایا خشی

منیم یاریم یاشیل گنئیپ اینجه دیر
 اینجه کمر اینجه بئله اینجی، دور
 یوخ عاشیق اینجی دور
 اینجی، مرجان، اینجی دور
 یامان اولار بد قونشو
 قوهوم - قونشو اینجیدیر
 خسته دوشدوم بودرد منی اینجیدیر
 توت الیمدن قالدیر آیاغا منی

علسگرم دادا گلدی بودو یار
 بایقولارین مسکنیدی بو دیار
 یوخ عاشیق بودو یار
 گول بسله یین بو دیار
 جانیم صاداغا اولسون
 قبولدورسا بودو یار
 آل خنجری باغیریم باشین بودا یار
 ائل ایچینده سالما آیاغا منی

عاشیق آتاند یاخشی
صیاد آت آندا یاخشی
اگری اگرینی سسلر
دئیر آتان دا یاخشی
قضا قدرلره آتان دا یاخشی
قانالارین قانی قارالار کئچر

۱۶-۲ مضمون اعتبارینا گوره

عاشیق شعرلری

یوخاریدا سایدیغیمیز عاشیق شعرلری اوږ
فورملارینا گوره یادا اوندا ایشله نن بدیعی
صنعتلر اعتباریله آدلاندیریلmişلار. آنجاق
مضمون اعتباریله ده اونلار آدلانمیشلار میثال
اوچون اوستادنامه، وجودنامه و دئیشمه دن دن
آد چکمک اولار.

۹- اوستادنامه

آدیندان گوروندوگو کیمی اوستاد عاشیقلا رین
سوئله دیگی نصیحت آمیز سوږلر دیر. اونلاردا
اولو عاشیقلا ریمیزین دنیا گوروشو و حیات
تجروبه لری عکس اولموشدور.
چوخ زمان اوستادنامه لرده آتا سوږلری شعرین
قافیه و وزنسی ایله او یغونلاشدیریلیب،
اوستادنامه کیمی وئریلیر. ۲۵۱
بیر قایدا اولاراق عاشیقلا ر داستانا باشلامازدان
اول اوستادنامه اوخویارلار. اوږو ده بیر دئیلل،

ایکی دئیل، اوچ اوستادنامه اوخویوب سونرا
اصل مطلبه باشلارلار.

دده قورقود کیتابیندا دا اثرین اولینده اوزان دده
قورقود دیلینده بیر چوخلو آتاسوږونو قافیه لی
نثر پارچالاری کیمی وئریلمیشدیر. کی بو دا
دستاندان اول اوستادنامه سوئله مک گله نگی نین
چوخ قدیم اولدوغونو گوستر مکنده دیر.

اوستادنامه لر اکثر قوشما فورموندا اولسالاردا
اونون دیوانی و گرایلی و موخمس شکیللری
ده واردیر.

آذربایجان دا عاشیقلا ر اوستادنامه لری ایله دها
چوخ مشهور اولان عاشیق خسته قاسیم دیر.

اوږنک اولاراق عاشیق عباس توفارقانلی دان
ایکی اوستاد نامه آشغیدا وئریلیر.

سوز بیر اولسا

بد اصیل اولادی باشدان تانیرام
چور-چوپ بیغار، باد اوڭاغین یاندرار.
سحر دورار عار، ناموسون گوږله مز
سویو توکر اوږ اوڭاغین سوږدورر.

اولغون جوږشا گلسه، کوپوک یاغ اولماز
سوپوت بار گتیرسه، باغچا، باغ اولماز
زیبیل تپه اولسا، کوللوک داغ اولماز
یئل اسنده آلچاقلار یئنیدیرر.

عباس بو سوږلری دئیر سریندن
آرخا قازین سویو گلسین دریندن

اتل بیر اولسا داغ اوینادار یثربندن
سوژ بیر اولسا ضربی گرن ۲۵۲ سیندیرار

بگنمز

آی آغالار گلین سیزه سویله ییم:
آلا قارغا شوخ تارلانی بگنمز:
اوغوللار آنانی، قیزلار آنانی
گلینلر ده قاینانانی بگنمز:
آدام وار دولانار صحرانی، دوزو
آدام وار دوشورر گولو نرگیزی
آدام وار گنیمگه تاپانمیر بئزی
آدام وار آل گئیر، شالی بگنمز:

آدام وار چوخ ایشلر ایلر ایرادا
آدام وار کی یته بیلمز مورادا
آدام وار کی چوژک تاپماز دونیادا
آدام وار یاغ ییئر، بالی بگنمز:
آدام وار کی آداملارین ناخشیدی
آدام وار کی آنلامازدی، ناشیدی
آدام وار کی حیوان اوندان یاخشیدی
دیندیرنده هئچ اینسانی بگنمز:
آدام وار الینه وئرسن گوللر
آدام وار گوژونه چکه سن میللر
توفارقانلی عاباس باشینا کوللر

نه گونه قالیشان قاری بگنمز:

۱۰- وجود نامه

وجودنامه ده اینسان حیاتی نین اوشاقلیق،
گنجلیک، قوجالیق دوورونده موختلیف حاللارا
دوشمه سی ییغجام شکیده وئرلیئر:
وجودنامه لر اون بیر هیجالی قوشمادیر:
اونون گرایلی فورمو دا ایلک دفعه عاشیق ولی
میسکین طرفیندن دئیلمیشدیر: ۲۵۳
آشاغیدا کور اوغلودان بیر وجودنامه نین قاشقای
واریانتی ۲۵۴ وئرلیئر:

وجود نامه

اوچ یاشیندان بئش یاشینا واراندا
پتکدن سوزولن بالا دوئرسن:
بئش یاشیندان اون یاشینا واراندا
غوچادان آچیلان گوله دوئرسن
اون دوژدونده سئودا گلر باشینا
اون بئشینده بیر قیز گیرر دوشونه
چونکو واردین اییرمینجی یاشینا
بوز بولانلیق آزعین سئله دوئرسن:
اوتوزوندا کهلیک کیمی سکرسن
قیلینج چالیب، آل قانلاری توکرسن

253

پاشا افندی یف آذربایجان شیفاهی ... ص ۲۵۱

254

فشقای واریانتی اولان بو وجودنامه نین بعضی
نوقصانلاری: آذربایجان واریانتینا باخاراق ایصلاح
اولموشدور.

گرن یا کرن: ۱- بینالاردا دیرکلرین آغیرلیغی اونون

اوستونه گلن یوغون و آنا دیرک ۲- قورویونجا

252

چاتلایان تورپاق

قیرخ یاشیندا ال حرامدان چکرسن
اوردگی اوولانمیش گوئه دوئرسن

اللی سینده الیف قدین چکیلر
آلتمیشیندا جاوان بئلین بوکولر
یتیمیشینده تام دیشلرین توکولر
کروانی وورولموش یولا دوئرسن

سکسینده سیری قونار دیزینه
دوقسانیندا غوبار چوگر گوژونه
کور اوغلو دئر: چونکو واردین یوزونه
اوجا داغ باشیندا کولا دوئرسن

۱۲- دئییشمه

ایکی عاشیغین آراسیندا شعريله یاریشما
دئمکدیر:

بعضا ایکی عاشیغین آراسیندا یاخود دا
داستانلاردا اولان ایکی شخصیتین آراسیندا اوز
وئرن عادی دبالوقا دا دئییشمه دئیرلر:

تاریخ بویو عاشیق صنعتینده بئله بیر گله-نک
وارمیش کی مجلسلرده عاشیقلار خالقین
قاباغیندا بیر-بیرله دئییشرمیشلر: هانسی سی
جوابدان قالسایدی سازی الیندن آلتیناردی:

دئییشن عاشیقلارین آن چوخ فی البداهه شعر
دمک قابلیتی، سوژ خزینه سینین زنگینلیگی و
هر طرفلی معلومات و بیلگه صاحب اولماسی
لازیم گلیر:

دئییشمه ده عاشیغین بیری بیر بند قوشوب،
رقیبی اولان عاشیقدا اونون جوابینی ایستر:

جواب ایسه بیر بندده، اوژو ده دئییشن عاشیغین
قافیه لريله عینی اولمالیدیر: یاریش شعرین سون
بندینه تک دوام ائدر:

دئییشمه نین حربه زوربا، قیفیل بند، باغلاما،
نوعلری وار: بعضا اوندا دوداق دگمز، تجنیس
کیمی فورملاردان دا ایستیفاده اولونار کی بو دا
یاریشمادا ناآلیت قازانماغی داها دا
چتینلشدیرر: دئییشمه نی باشلایان عاشیق
هانسی شعر فورمونو سئچدیه، قارشی طرفده
عینی فورمدا وعینی قافیه ده اونا جواب
وئرملی دیر:

اوژنک اوچون بورادا لزگی احمد ایله
خسته قاسیم آراسیندا کئچن بیر دئییشمه
وئرلیر:

لزگی احمد:

سندن خبر آلیم، آی دده قاسیم:
او نه دیر کی دورلو-دورلو حالی وار؟
نه دن خلق اولوندو عرشین آرغاجی
او نه دیر کی توخونمیش خالی وار؟
خسته قاسیم:

سنه جواب وئریم آی لزگی احمد:
باهار دیر کی دورلو-دورلو حالی وار:
نوردان خلق اولوندو عرشین آرغاجی
او بولوددور توخونمیش قالی وار:
لزگی احمد:

او نه دیر کی دایانییدی دایاقسیز؟
او نه دیر کی بویانییدی بویاقسیز؟

او نه دیر کی دوغار السیز، آیاقسیز،
اوج آی گنچر آیاغی وار، الی وار؟
خسته قاسیم:

گۆی بیر چادیر دایانییدی دایاقسیز
آیلان گوندو بویانییدی بویاقسیز
قورباغادیر دوغار السیز، آیاقسیز
اوج آی گنچر آیاغی وار الی وار:

لزگی احمد:

لزگی احمد دئیر: گلر دالالار
نه قوماشدیر ساتان اولماز، آلالار؟
او نه دیر کی دیمدیگیندن بالالار؟
اونه دیر کی قانادیندا خالی وار؟

خسته قاسیم:

خسته قاسیم دئیر: یاشدیر دالالار
او آغیلدیر ساتان اولماز آلالار
او بوغدادیر دیمدیگیندن بالالار
کینکدیر قانادیندا خالی وار:

۱۶-۳ عاشیق داستانلاری

عاشیق داستانلاری فولکلوروموزون چوخ
یایغین و ان ایری حجملی ژانریدیر:

عاشیق داستانلاری نظم و نثر حیصه لریندن
اولوشور. نثر پارچالارینی عاشیق تعریفله یندن
سونرا منظوم حیصه لرینی سازدا چالیب،
اوخویار:

داستانلار داها چوخ توی مجلسلرینده ایفا
اولونار. بعضا عاشیقلار داستانی ایکی اوج
گنجه یه دانیشیرلار:

عاشیق داستانلاریندا عومومی گله نکلر:

عاشیقلارین داستان سوئله مکده اوژلرینه
مخصوص مثنودلاری وار. آشاغیدا بونلارین
بیر نچه سیندن سوژ ائده جگیک:

۱- داستانا باشلامازدان اول اوستاد
عاشیقلاردان احتیراملا آد چکر و اونلاردان
یادگار قالب، تربیوی کاراکتر داشیان
اوستادنامه لر اوخویارلار. عاشیقلار بیرینجی
اوستادنامه نی اوخودوقدان سونرا

- "اوستادلار اوستادنامه نی بیر دئمزلر ایکی
دئیرلر، بیز ده دئیک ایکی اولسون" دئییب،
ایکینجی اوستادنامه نی سوئلرلر. سونرا

- "اوستادلار اوستادنامه نی ایکی یوخ، اوج
دئیرلر بیز ده دئیک اوج اولسون. دوشمن
عوئرو پوچ اولسون" دئییب، اوچونجو
اوستادنامه نی ده سوئلرلر:

بئله لیکله مجلسی بیر معنوی روحیه و حال و
هوا بورویر:

۲- اوستادنامه لردن سونرا اصل داستانا
باشلارلار. سوژ یوخ کی هامی داستانین آدینی
و حادیشه لرین نه زامان و هانسی یترده اوز
وئردیگینی بیلمله لیدیر. اونا گووره ده ایلک اوئجه

بونو(بیر چوخ و اقتلار سوآل-جواب شکلینده)
سوئلرلر: مثلا:

-سیزه کیمدن خبر وئره جگم؟

-قوچ کوراوغلودان.

-قوچ کوراوغلو هادا اگلشمیشدی؟

-چارداخلی چنلی بئله.

ویا

-سیزه هاردان خبر وئریم؟

-قارداغین ورزقان قصبه سیندن.

-ورزقاندا کیمدن؟

-میر غافار آدلی بیر دیندار، ایمانلی کیشیدن.

ویا

-سیزه هاردان خبر وئریم؟

-اردبیل شهریندن.

-اردبیلده کیمدن؟

شاه ایسماییلین آتاسیندان.

۳-داستانلارین سونو(اوزللیکله سونو

خوشلوقلا بیتن محبت داستانلاری)

دوواق قاپما آدلی بیر موخمسین ایفاسی ایله

قوتارار.

۴-داستانلارین آراسیندا مجلس اهللی

یورولماسین دئییه کئچجی اولاراق داستانان

چیخیب، بیر قاراوللی ۲۵۵ سوئله بیر، سونرا

یئنه ده داستانا دوئرلر.

۵-عاشیقلا بیر حادثه دن باشقا بیر حادثه یه

کئچرکن چوخ زامان قاباقکی حادثه نی

یاریمچیق قویارلار: مثلا

"ایندی زیاده خان توی تداروکونده اولسون،

سبز کیمدن خبر وئریم؟ قارا کشیشن.

و یا

"قمبر خانین یانینا گئتمکده قالسین، سیزه

کیمدن خبر وئریم؟ آرزوی نین ننه سیندن."

بئله لیکله دینله ییجی ایتتیاردا قالیر، و

حادثه لری دها دا آرتیق ماراقلا ایزله بیر.

۶-داستانین بعضی صحنه لری نین توصیفینده

(ناغیللاریمیزدا اولدوغو کیمی) موئین

قالیبلاشمیش سوئرلر دن ایستیفاده اولونار:

مثلا گوئرلرین وصفینده:

آما نه قیز؟ یئمه، ایچمه، اونون خط و خالینا،

گول جمالینا تاماشا قیل.

اوزاق بیر سفره چیخانین حقینده

-آز گئندی چوخ دایانندی. چوخ گئندی آز

دایانندی. آخیردا گلیب چاتدی شاهین قصرینه

-آز گئندی، اوز گئندی، دره-تپه، دوز

گئندی. گلدی چاتدی سون منزله.

آلینماز و ال چاتماز قالالارین تعریفینده:

-بورا قوش گلسه قاناد سالار، قاتیر گلسه

دیرناق سالار.

-قالانین نه اوجو وار نه بوجاغی، دووارلاری

باش چکیب کهکشانه. قو وورورسان، قولاق

توتولور.

- سۆز تاماما يیتدی. قوربانی سازلا دئدیگی
کیمی سوْزله ده دئدی.

**عاشیق داستانلاری نین مضمون اعتباريله
بوْلوملری:**

عاشیق داستانلاری مضمون اعتباريله اوج
دسته يه بوْلونور:

۱- قهرمانلیق داستانلاری:

(دده قورقود بویلاری، کوراوغلو، قاچاق نبی،
قاچاق کرم، ستارخان)

۲- محبت داستانلاری:

(اصلی - کرم، عاشیق غریب ایله شاه صنم،
عاشیق عباس توفارقانلی ایله گولگز پری،
شاه اسماعیل)

**۳- باشقا داستانلاریمیز دا واردیر کی بو ایکی
دسته لرین هئچ بیرینده یئرلشمیر. بونلار
عوموما عائيله و اخلاق داستانلاری یا دا
تاریخی داستانلاردیر:**

(علیخان و پری، سلیم شاه، خسته قاسیمین
دریبد سفری)

اؤرنک تولاراق بورادا قهرمانلیق
داتانلاریمیزدان ایکسینی قیساچا نقل
انده جگیک:

قهرمانلیق داستانلاریندا، وطنی، ائلی یابانچی
ایشغالچیلارین لیندن قورتارماق اوچون میلی
قهرمانلاریمیزین مبارزه لری، آزادلیق یولوندا

یادا ظولمه، ایستیشارین علیینه میلیمیزین
دوْیوشلری عکس اولونموشدور:

• اونلاردان افراسیاب، شو، هون، گۆی تورک،
اوغوز خاقان، بوز قورد، تۆره ییش، کؤچ
داستانلاریندان آد آپارماق اولار. دده قورقود
داستانلاری دا اصلینده ایسلامیتدن اول
یارانمیش آنجاق ایسلامیتدن سونرا دا اوزون
ایللر بویو نسیلدن نسیله کئچرک بلیرلی
دگیشیکلیکلره اوغراییب، نهایت یازییا
آلینمیشدیر. ایسلامیتدن سونرا آذربایجاندا
یارانان قهرمانلیق داستانلاریمیز بونلاردان
عیبارتدیر: کوراوغلو، موللا نور، قاچاق کرم،
قاچاق نبی، ستارخان. خوراساندا دا
جوجی خان داستانی:

بونلارین ایچینده کوراوغلو داستانی بوتون
تورک دونیاسینا عاییددیر.

دده قورقود بویلاری

دئییلدیگی کیمی، دده قورقود داستانلارینین
یارانما تاریخی ایسلامیتدن قدیمکی زامانلارا
قاییتسادا یازییا آلینما تاریخی ایسلامیتدن سونرا
ایمیش. اونا گؤره ده داستانلاردا هر ایکی
دورون اؤزونه مخصوص کولتورل اؤزلیکلرینه
راست گلمک اولور. کیتابدا بیر مقدمه و
اونایکی بوی (داستان) واردیر:

مقدمه ده اوزان دده قورقود حقینده بیر چوخ
سوزلر آنلادیر و اونون دیلیندن بیر چوخ آتا
سوزونو دئییر:

بویلارین هر بیرینده ایسه اوغوز قومونون
قهرمانلیق داستانلاریندان بیر تصویر اندیلیر.
بو داستانلارین هر بیرینین سونوندا دده قورقود
گلیب، قوپوز چالیب، اوخویور و داستانداکی
قهرمانین آدینا اوغوزنامه قوشور:

دده قورقود داستانلاری بو گون عاشیق‌لارین
دیلینده پاشاماسادا بیر چوخلو داستانلاردا
اونون تاثیر آچیق - آیدین گورولمکده دیر:

میثال اوچون دده قورقود بویلاریندان بیر
اولان اوشون قوجا اوغلو سگرکین بویونون
بعضی پارچالاری آشاغیدا وئیریریک:

اوشون قوجا اوغلو سگرکین بویونو بیان اندر
(باشلانیش)

اوغوز زامانیندا اوشون قوجا دئرلر بیر کیشی
وار ایدی. عومرونده ایکی اوغلو وار ایدی.
اولو اوغلونون آدی اگرک ایدی. باهادیر، دلی،
یاخشی ایگیت ایدی.

بایندیر خانین دیوانینا قاچان ایسته سه واریر،
گلیر ایدی. بگلرگی اولان قازان دیوانیندا بونا
هنچ قایی - باجا یوخ ایدی. بگلری باسیب،
قازان اوئونده اوتوروردو. کیمسه یه ایلتیفات
انله مزدی.

مگر خانیم گئنه بیر گون بگلری باسیب،
اوتورجاق، ترس اوزامیش دئرلردی اوغوزدا بیر
ایگیت وار ایدی. آیدیر:

- مره، اوشون قوجا اوغلو بو اوتوران بگلر، هر
بیری اوتوردوقلاری یثری قیلینجیله، اتمک ایله
آلبیدیر. مره سن باشمی کسیدین؟ قانمی
توکدودن؟ آجمی دیوردون؟ یالینجیقمی
دوناتدین؟ - دئدی:

اگرک آیدیر:

مره ترس اوزامیش باش کسیب، قان توکمک
هونرمیدیر؟ - دئدی:
آیدیر:

بلی هونردیر یا

xxx

اوغلان سرمردی، اورو دوردو، قیلینجینین
بالچاغینا یاپیشدی کیم بونو چیریا، گوردو کیم
الینده قوپوز وار آیدیر:

- مره کافیر ددهم قورقوت قوپوزو حورمتینه
چالمادیم - دئدی اگر الینده قوپوز اولماسایدی،
آغام باشی اوچون سنی ایکی پارا قیلاردیم -
دئدی

چکدی قوپوزو الیندن آلدی. اوغلان بورادا
سوئله میش، گورهلیم خانیم نه سوئله میش:
- آلان سبابه یثریمدن دوردوغوم قارداش
اوچون،

آغ بوز آتلار یوروتوشم قارداش اوچون
قالانیزدا دوستاقمی وار، کافیر دنگیل مانا

قارا باشیم قوریان اولسون سانا-دندی.
اولو قارداشی اگرک بورادا سوئله میش،
گوره لیم خانیم نه سوئله میش:

-آغزین اوچون اوله ییم قارداش
دیلین اوچون اوله ییم قارداش

قالاردا، قوپاردا یترین سورار اولسام
نه یتردیر؟

قارا گردون ایچینه یول آزسان
اومون نه دیر؟

قبا علم گوتورن خانینیز کیم؟
غوغا گونو اوئدن تپن آلپینیز کیم؟

ایگیت سنن بابان کیم؟
آلپار، اردن آدینی یاشیرماق عاییب

اولور
آدین نه دیر ایگیت؟-دندی.

xxx

(قورتاریش)

دره شام سویونو تیپ، کئچدیلر، دون قاتدیلار،
اوغوزون سرحدینه یتدیلر.

قانلی کافیر الیندن قارداشجیغین توتوب، آغ
ساققاللی باباسینا موشتجو گوتدردی.

بابام منه قارشی گلین-دندی
اوشون قوجایا چاپار گلدی:

موشتولوق گوزون آدین اوغلانلارین ایکسی
بئله ساغ-اسن گلدی-دندیلر.

قوجا ائشیدیب، شاد اولدو-گومبور-گومبور
داووللار چالیندی، آلتین تونج بورلا آغاریلدی.

اول گون آلا بارگاه اوتاقلار تیکیلدی. آتدان
آقیر، دوه دن بوغرا، قویوندان قوچ قیریلدی.
قوجا بگ اوغلانلارینا قارشی گلدی. آتدان
یئندی. اوغلانلار یله قوجا-قوجا گوروشدو.

-خوشموسوز؟ اسنمیسیز؟ اوغللار-دندی.
گونلوگو آلتینلیجا اوداسینا گلدیلر... شادلیق،

یئمک، ایچمک اولدو. اولو اوغلونا داهای
گورکلو گلین گتیردی. ایکی قارداش بیر-بیرینه

ساغدیج اولدولار، گردکلرینه چاپیب،
دوشدولر. مورادا، مقصودا ایریشدیلر.

دهم قورقوت گلین، بوی بویلا دی، سوی
سوئله دی.

اول-آخیر اوزون باشین اوجو اولوم اولوم
واقتی گلدیکده آری ایمانندان آیرماسین،

گوناھینیزی محمد موصطفا یوزو سویونا
باغیشلا سین.

آمین دئینلر دیدیار گورسون، خانیم هئی!

ستارخان داستانی

ستارخان داستانی ان سونونجو قهرمانلیق
عاشیق داستانلاریمیزداندیر. بو داستانین

یارادانی عاشیق حسین جاواندیر. ایلک دفعه
۱۳۲۹-جی ایل (۱۹۵۰ میلادی) ده حسین

جاوانین باکیدا یاینلادیغی آزادلیق ماهنیلاری
آدلی اثرینده همین داستانین بیر حیصه سی

داخل اولاراق چاپ اولموشدور. اولای بیلسین
کی اثر نئچه ایل اؤنجه تبریز موحیطینده

یارانمیش اولسون. پاشا افندیفین یازدیغینا
گۆره ستارخان داستانی هله تماملانمیشدیر.

داستانین قیساغا مضمونو:

محمدعلیشاه آذربایجاندا گونو-گوندن
ظولمونو آرتیریردی. خالق آراسیندا اعتراضلار
و عوصیانلار باشلامیشدی. بو عوصیانلارا
ستارخان رهبرلیک ائدییردی. ستارخان اوژ
سیلاحداشلاری ایله مصلحتلشیرلر و
محمدعلیشاهها بیر مکتوب گؤندریر،
آذربایجان ایالتینین داخیلی ایشلرینده
مؤستقل لیک و مؤختاریت ایستهیر:

اینسان اولان وطنینی ساتماسین
تمیز قانی، ناپاک قانا قاتماسین
ناموسون، غیرتین، عارین آتماسین
اؤزو، اؤز یوردوندا پایدار اولسون.
محمدعلیشاه بو مکتوبدان چوخ حیرصه نیر،
قیامچیلاری محو ائتمک اوچون قوشون
توپلاییر و امر ائدیر کی آذربایجان قیامچیلاری
تئزلیکله داغیلسین. ستارخان ایسه اؤز
سیلاحداشلارینی موباریزه دن دؤنمه مگه
چاغیریر. ستارخان بوتون آذربایجان
موجاهیدلرینی توپلاییب، پاشا سالیر کی
دؤیوشه حاضرلانسینلار.

آزادلیق یولوندا آخسدا قانیم
قورباندير وطنه بو جیسمی - جانیم
قوی دؤنسون گولشنه آذربایجانیم

باغیم دولسون شیرین باغا، گئدیم من.

محمدعلیشاه قیامچیلاردان قورخاراق، سارای
اهلینین باشینا توپلاییر و مصلحتلشیر. آخیردا
ستارخاننی چاغیریر، پول، قیزیل و ثرملکه اونو
یولدان چیخارماق ایستهیر. بئله اولدوقدا
ستارخان پوللاری شاهین اوستونه آتیب، دئیر:
شاه منی نه حساب ائدیرسن؟ یوخسا ستارخاننی
قیزیل گوموشله آلق ایستهیرسن؟ آنجاق بیل
کی ستارخان آذربایجانلیدیر. او دنیا جوئه سینه
آلدانیب، اؤز وطنینی، ائلینی ساتماز. سن
آذربایجاندا امنیت ایستهیرسنسه، اوندا بیزیم
حقیمیزی وئر. قوی بیز ده آزاد حیات سورک.
اوندا بیز ده راحت اولاریق، سیز ده.

بو سؤزلری ائشیدن محمدعلیشاه دستور وئیریر
ستارخاننی توتسونلار. لاکین ستارخان جانینی
قوتاریب، تبریزه دؤنور و قانلی قیامینا
باشلاییر.

آذربایجان جوانلاری
یئری بین دشمن اوستونه
کور اوغلولار، جاوانشیرلر
مرد گئدین، میدان اوستونه.

آت سالین، گیرین میدانا
جنگ ائدین مردی - مردانا
بویانسین دشمن آل قانا
هره میز بیر خان اوستونه

محمدعلیشاه آزادلیق ایسته یین میلی تاپدالاماق
اوچون ماکی خانینی و رحیم خانی تبریزه
گؤندیریر. ستارخان ایسه بیر طرفدن دؤیوشه
حاضیرلیق گؤرور، بیر طرفدن ده آذربایجانا
هجوم ائدن قوشونلارین سرکرده لرینه دئییر
گلین قان تۆکولمه دن چیخیب، گئدین. آنجاق
اونلار قبول ائتمیرلر. شاه قوشونلاری
قیامچیلارین اوزرینه باسقی ائدیرلر، ستارخان
بئله گؤردوکده موجهیلدره دؤیوش امرینی
وئریر. بو دؤیوشده ستارخان غلبه چالیر.

۴-۱۶ استاد عاشیق‌لار

اؤز شعرلریله مشهور اولان اوستاد
عاشیق‌لاریمیزدان: عاشیق قوربانی، توفارقانلی
عاشیق عابباس، خسته قاسیم، ساری عاشیق،
موللاجوما، عاشیق علی عسگر، تئلیم خان،
ماذون، دوللو مصطفی، بالولو میسکین، عاشیق
حسین جوان، عاشیق قشیم و بیر
چوخلاریندان آد آپارماق اولار. بورادا اونلارین
هامیسی حاقیندا یازماق مومکون اولمایاجاق
اونا گؤره اؤرنک اوچون آنجاق اوچ عاشیق‌دان
سؤز ائدیله جک: عاشیق قوربانی (تانیمنیش ان
قدیم عاشیغیمیز) و چاغیمیز فدایی عاشیغی
اولان عاشیق حسین جوان حقیقنده قیساچا
معلومات وئریله جک.

عاشیق قوربانی

آذربایجاندا تانیمنیش ان قدیم عاشیق‌دیر.
قوربانی تخمیناً ۵۰۰ ایل بوندان اول یاشایان
شاه اسماعیل خطایی ایله چاغداش بیر عاشیق

ستارخان دا بو تاریخده قالاجاق
آزادلیغی ائل گوجونه آلاجاق
بو مکان دونیاا ایشیق سالاجاق
سس دوشه جک بو جاها نا یثریسین

شاه مغلوب اولدوقدان سونرا دنیا گؤرموش
بیر قوجا ستارخانین یانینا گلیر، اونون
صؤحبتی ستارخانلا چوخ تأثیرلیدیر، قوجا
آذربایجان آدیندان دانشیر و ستارخانا دگرلی
مصلحتلر وئریر. ستارخان غالیبتله تبریزه
دؤنوب و تبریزین سیماسیندا بوتون آذربایجانا
اولان محبتینی بئله دئییر:

گنجه، گوندوز قلینج ووررام
سنه خوش گون آلیم تبریز
مظلوملار اولسون آسوده
من ده دیلشاد اولوم تبریز

ایمیش: شعرلریندن آیدین اولور کی قوربانی
هم ده یونوس امره کیمی درویش ایمیش و
شاه اسماعیلی اوژونه مورید سئچمیشدیر.

مورشید کامیلیم شیخ اوغلو شاهیم
بیر عرضیم وار قوللوغونا گلیمیشم.
عزیز باشین اوچون اوخو یازغومو
آگاه اول حالیمدان گاه به گاه منیم.

قوربانی دیری کندیندندیر: بو کند آدیندا هم
بوتای هم ده اوتای آذربایجاندا کندیمیز
واردیر: شعرلری نین بیر پاراسیندا اوژونه
دیریلی قوربان آدیله آدلاندیرمیشدیر:

پری سته قوربان دیریلی قوربان
بولوندا قویوبدور او باش ابله جان
بیر شعرینده ایسه اوژونو تبریزه باغلامیشدیر:

قوربان دئیر: ییزیم قوجا تبریزین
اولا بیلمز بیر توکانی اوردوباد:

قوربانی شاهین وزیرلریندن بیرین خوشونا
کلمه دیگی اوچون اونون آداملاری طرفیندن
توتولوب و سورگون اولموشدور:

قولو باغلی کنچدیم خدا فریندن
یوکوم اولدو غمی - هیجران، آه منیم:

پاشا افندیفین نظرینجه اولا بیلسین کی
قوربانی چالديران ساواشیندان سونرا، باشقا
صنعتکارلار کیمی عثمانلیا آپاریلیمیشدیر:

بیزده قوناق اولدوق قارصلی عثمانا
یونس تک غرق اولدوق بحری عومانا

قوربانی دئر دوئسون بئله زامانا
گؤیده کی اولدوزلار آیا دوئوبدور:

او بیر نچه شعرینده ده غوربتدن شیکایتله نیر،
و نهایت وطنه دوئدو کدن سونرا اوژ مورشیدی
شاه اسماعیلی ساغ تاپا بیلیمیر:

کولگه سینده زولفرلی نین بیر زامان یاتماق گرک
تابوتو سلو آغاجیندان، کفنی یاپراق گرک
تئز یویون تئز گوتورون کی منزله چاتماق گرک
بار ایلاهم نچه قیدین بیر بئله جانان اوله:
سوژ یوخ کی بو شعرلر موقدس و حورمتلی
بیر شخصیت حقینده سؤیلنمیشدیر:

قوربانی عاشیق صنعتینده شاه سارایی، شاه یوخوسو،
شه تورغوزانی و شرخطایی دیوانی کیمی عاشیق
هاوالاری یاراتمیشدیر: ۲۵۶

بو گون عاشیق قوربانی آدینا بیر محبت
داستانی عاشیق لاریمیزین دیلینده گرمکده دیر:

بو داستاندان دئییلیرکی قوربانی گنجه حاکیمی
زیادخانین قیزی اولان پری خانیمدا عاشیق
اولور آنجاق شاه اسماعیلین وزیرلریندن بیر
اولان قارا وزیر قوربانیا قارشی چیخیر و اونو
سورگون ائدیر، قوربانی ده اوز گوتوروب شاه
اسماعیلین یانینا دادا گئدیر: شاه اسماعیل ایسه
قوربانینی قاناتی آلتینا آلیب، عاشیقی اوژ
مورادینا چاتدیریر:

آشاغیدا قوربانى نين بير نچه شعری
وئريلمیشدیر:

گۆز دگر سنه

ساللانا - ساللانا گئدن سالاطین
گل بئله ساللانما سوژ دگر سنه
آل، یاشیل گئیینیب، قارشیدا دورما
یابین بد نظردن گوژ دگر سنه

گئتمه، گئتمه گوژوم کیمین یاریسان؟
هانسی بخته ورین وفاداریسان؟
کولگه ده بسلن قوزئی قاریسان
سحرین یئللری تئز دگر سنه

قوربانى دئر هنج کیم یارین اوئمه سین
دوئمه له یاخوین چارپاز دوئمه سین
دسته له زولفلرین یئره دگمه سین
یوللار غوبارلانا توژ دگر سنه

بنؤشه

باشینا دوئدوگوم گول اوزلو پریم
عادتدیر دررکر یاز بنؤشه نی
آغ، نازیک الینله بیر دسته باغلا
تر بوخاق آلتیندا دوز بنؤشه نی

تانری سنی گول جمالا یئتیرمیش
سنی گوژن عاشیق عاغلین ایتیرمیش
ملکلمی درمیش، گوئدن گتیرمیش؟
حییف کی دریلر آز بنؤشه نی

باشینا دوئدوگوم باغا گل، باغا
اوزون حورمتیندن باغا نور یاغا
دسته - دسته دریب، دوزور بوخاغا
بنؤشه قیز ایگلر، قیز بنؤشه نی

قوربانى دئر: کوئلوم سندن سایدی؟
نه ائتمیشم یاریم مندن آیریدی؟
آیریلیق می چکمیش بوینو اگریدی؟
هنج یئرده گوژمه دیم دوز بنؤشه نی

کوسن دیلبر

دوروب، دولانیم باشینا
عاشیقیندن کوسن دیلبر
گوژلرینی تیک گوژومه
نه من دینیم، نه سن دیلبر

مینا قلدین زبرجدی
نه دئسن جاننا متدی
ائل کوچوب، اوتاق خلوتدی
گلسن آلام بوسه ن دیلبر

ایتیرمیشم مارالیمی
بیر سینه سی یارالیمی
گونوز صبر و قراریمی
گئجه یوخوم کسن دیلبر

قوربانى اوژونه بگدی
یار حسرتی قدیم اگدی
نه دئدیم خاطرینا دگدی

بو من دیلبر، بو سن دیلبر.

شاه ختایی

گۆزل شاهیم شیخ اوغلودور.

شاه ختایی، شاه ختایی

شاهی مردانه باغلانندی

شاه ختایی، شاه ختایی

بو دونیادا بیر حاق دیوان

اودونیادا جنت مکان

قوی وار اولسون تورکی زبان

شاه ختایی، شاه ختایی

قوربانی قول او پناهی

قبله‌یی عالمن ماهی

اول جانین قیلله‌گاهی

شاه ختایی، شاه ختایی

عاشیق حسین جاوان

۱۲۹۴ هجری شمسی ده قاراداغین گرمه‌دوز

ماحالی‌نین اوتو کندینده آنادان اولدو. ائله

دوغولدوغو گوندن آتاسینی ایتیریپ، یئتیم

قالدی. بویا، باشا چاتدیقدان سونرا آناسی و

عائله‌سی ایله بیرلیکده قاراباغ کۆچور.

کیچیک یاشلاریندان عاشیقلیغا هوسلی اولان

حسین، عاشیق علسگرین قارداشی اوغلو

عاشیق موسی و اوغلو عاشیق طالبدان موکمل

عاشیقلیق صنعتینی اویرنیر. ایرانا دوئدوکدن

سونرا اولکه‌ده رضاخان شوونیسمی‌نین

یاراتدیغی شرایطده اویرندیگی صنعتدن بیر

یثره چاتماییب، چورک قازانماق اوچون باققال

و قهوه‌خاناچی کیمی ایشله‌یر. آنجاق سازی

الیندن یثره قویمور و اورک دردلرینی سازا

سوئله‌یر.

سن کی منیم سیرداشیمسان، سوروش دردیم، آرا ساز

درد سینه‌مده ورم باغلار، آخیر اولور یارا ساز

یارام چوئدور، درمان یوئدور، هارا واریم بیلیرم

آذر ائلین حکیمینه یئتیر بیر دوبارا ساز. ۲۵۷

۱۳۲۰-جی ایلدن باشلایاراق بیر عاشیق کیمی

ساز الینه آلیب، ائل-اوبانی دولشاراق، توئلاردا

چالیب، چاغیریر، اونون بو ایلکین شعرلری

داها چوخ لیریک ویا طبیعتین وصفینده‌دیر.

ائلات، و لاله‌ایله چوبان همین دور یاراتدیغی

اثرلردن ساییلیر کی اورنک اوچون. اونلارین

بیر ایکی بندی آشاغیداوئرلیر:

قویون - قوزو - بیر - بیرینه قاتیلیر

ائله بیل کی ساز - بالابان توتولور

سورو - سورو - اثرککلری ساتیلیر

گزیر - الدن اله پولو ائلاتین.

جته بنزه‌یر او ائل او اویماق

گۆز گۆرور ال چکمیر، هئج اولموردویماق

هر گون سحر - سحر خاماینان قایماق

257

صمدصاحی: آذربایجان گونده‌لیگی ۱۳۲۵ جی ایل

نؤ: ۲۰۶

لذت و تریب یاغی بالی ائلاتین

xxx

لاله یله چوبانین گوژل چاغیدیر
طبیعت اونلارین توئی اوتاغیدیر
عاشیق حسین اومجلیسده ساقیدیر
البت اونا بیر پیالا یئتیشیر

او ۱۳۲۳-دن آذربایجانلی بوروین کندچی
قیاملاریندا و اونون سونوجوندا ۱۳۲۵-۱۳۲۴
جی ایللرده کی دوئمده، الینده کی سازی
سیلاخا چئویریب، وار گوجو ایله قیامچیلارا
قاتیلیب، اوژ میلتینی، موباریزه چاغیریر:

نه گوژلدیر آذربایجان آلماسی
قیمتلیدیر جواهری، آلماسی
آذر ائلی اوژ حاقینی آلماسی
زامان وئرن بو فرمانا جان دئسین
یاخود:

حسینم بوراندا سولمادی رنگیم
اوژوم بیر عسگرم، سازیم توفنگیم
سینه م کارخانادیر، سوژوم فیشنگیم
دوشمین قلبینی آلام نیشانا:

گوئتردیگی یوکسک خیدمتلرینه او ایللرده "۲۱
آذر" میدالی ایله تلطیف اولموش و "خالق
آرتیستی" آدیله شرفلنمیشدیر
او واقیله تبریز عاشیق چئوره سینه (موحیطینه)
گوجلو تاثیر بوراخمیش، بیر چوخ عاشیقلا رین
ایستعدادینین چیچکلنمه سینده موثبت رولو

اولموشدور: او هم ده ایلک دفعه اولاراق
قیزلاردان تشکیل اولونان بیر موسیقی
قورویونون یاراتماسیندا و اونلارا ساز و آواز
اوصولونون اویرتمه سینده جیدی چالیشمالاری
اولموشدور: ۲۵۸

ایستالین و قوام السلطنه آنلاشماسیندان سونرا
آذربایجانلیلار آغیر شرایطه معروض قالیرلار:
عاشیق حسین ده اوژ کندینه قایدیر: نهایت
دولت مامورلارینین تعقیبیدن قاجاراق اوتایا
گئتمگه مجبور اولور: ۲۵۹

۱۳۲۶-۱۳۲۷ ایللر آراسیندا ماقامایف آدینا
آذربایجان دوولت فیلارمونیا سیندا سولست
وظیفه سینده ایشله میش و ۱۳۳۶-جی ایلدن
آذربایجان یازیچیلار ایتیفاقی نین عوضو
اولموشدور:

۱۳۳۸-جی ایلده موسکوا دا آذربایجان
ادبیاتی و اینجه صنعتی اون گونلو گونه قاتیلیمیش
و شرف نیشانی قازانمیشدیر:

۲۵۸ مدینه گولگون - آذربایجان گونده لیگی ۱۳۲۵ جی ایل
نو: ۴۸۲

مدینه خانیم بو مقاله ده فاطما، مریم، سونا، پوران، راضیه،
اشرف، شکوفه آدلی قیزلاردان آدچکمیشدیر کی عاشیق
حسین باشچیلیق ائتدیگی قورویو دا چالیشیرمیشلار:

۲۵۹ پرویز همتجو - قوشلار او یانیر کیتابینا یازدیغی
مقدمه دن: قوشلار او یانیر - (شانلی - تبریز - ۱۳۷۸)

اونون شعرلری ایلک دفعه تبریز گونده لیکلرینده چاپ اولموش، سونرا ۱۳۲۹جی ایلدن باشلا یاراق باکیدا بیر نجه کیتابی یاینلانمیشدیر.

شاه دوتمی نین تضيیقاتی نتیجه سینده بوتایدا اونون اثرلری اوزون زامان یاینلانا بیلمه میش. سونرالار ۱۳۵۸-جی ایلده ایلک دفعه اولاراق چنلی بشل هفته لیگینده اونون حقینده گنیش معلومات وئرلمیشدیر. ۱۳۵۹ دا عاشیق عبدالعلی و عاشیق اشرفین ایفاچیلیغی ایله عاشیق حسین جاوانین شعرلریندن بیر کاست تبریزده بوراخیلیمش. ۲۶۰ و نهایت ۱۳۷۸ ده پرویز همت جونون هیمتی ایله "قوشلار اویانیر" آدلی بیر شعر مجموعه سی ترتیب اندیلیمیشدیر.

عاشیق حسین یارادیجی بیر عاشیق دیر. او بیر چوخ شعردن علاوه بیر نجه داستان دا بیزه ایرث قویوب، گنتمیشدیر. اونلارین ان اوتملیسی ستارخان داستانیدیر.

عینی حالدا عاشیق شعرینده ایلک دفعه اولاراق "جیغالی گرایلی" نی حسین جاوان یاراتمیشدیر.

او عؤمر ونون سون ایللرینی گنجه شهرینین قاسم اسماعیلوف رایونوندا کئچیرمیشدیر. ایشته اونون سون قوشمالاریندان بیر بند:

²⁶⁰ کاستده عاشیق حسین جاوانین ۱۳۲۵جی ایلین آذرینه قدر قوشدوغو شعرلردن نومونه لرسنجیلیمش و ساز، بالابان و قوال موشایعتی ایله ایفا اولموشدور.

حوسئن جاوان نهایت قیرخ بئش ایل بیر اوزان اولاراق یازیب، یارادیب، چالیب، چاغیردیقدان سونرا ۱۳۶۵جی ایلینده حیاتا ابدیلیک گوز یوموشدور.

بیزیم

آذرین بئش میلیون ایگید اوغلویوق
بیردیر اورگیمیز، سوژوموز بیزیم.
آنلا سین هر یاغی، قان ایچن جلاد
هنچ زامان باغلانماز گوزوموز بیزیم.
قارا بولودلاری یاران یثلیک بیز
خایینلاری بوغان داشقین سنلیک بیز
ازلدن قهرمان ایگیت ائلیک بیز
اگیلمز یادلارا دیزیمیز بیزیم.
خبر آلسان هر بو یوکدن، اوشاقدان
دنیرلر حاضیرق دو یوشه چوخدان
اگر یوز مین دشمن چیخسا قاباقدان
اونلارا غالیبدیر یوزوموز بیزیم.
تاریخده سیلینمز شوهر تیمیز وار
آزاد اولکه لرده حورم تیمیز وار
قیزیل باش اوردوموز، قودر تیمیز وار.
بیز میلی دوولتیک اوزوموز بیزیم.
حسین ملتیندیر بو ینئر دوران
خالقیمیز ظالمه هنچ وئرمز آمان
دگیشه جک حیات، گله جک زامان
همیشه گوله جک اوزوموز بیزیم.

شرقه تکان و ژریب

اینانمیشیق آزادلیغا بیزه جیسم و جان و ژریب
سالیب نورون یتر اوزونه قودرتین نیشان و ژریب
بورویوبدور وطن بیزی مهریبان قوجاغیندا
آنا کیمی بسله یرک قلبینده مکان و ژریب

بیزیم کیمدن قورخوموزوار هامیمیز بیرجان کیمی
الده سیلاح دایانمیشیق، بودور نیگهبان کیمی
آنا یوردون قوربانلیق، ایگیت ستارخان کیمی
چونکو بیزه تربیه نی او مرد قهرمان و ژریب

تولک ترلان او یلاغیندا سار دولانماز قارداشیم
بیزیم داغلار گونشلیدیر، قار دولانماز قارداشیم
قونچا گولون اطرافیندا خار دولانماز قارداشیم
او گوللرین خوش عطیری هر درده درمان و ژریب

جوان حسین یاتماگینان گنجه - گوندوز یازگینان
او قان ایچن جلادلارین مزارینی قاز گینان
چیگیننده ساز، الده توفنگ، دوشمان باشین ازگینن
آذرائلین تعریف ائيله چون شرقه تکان و ژریب

شاه من اونوتمادیم

شاه من اونوتمادیم سن ده اونوتما
صابینلی کنیدی، دار آغاجینی
اگر من اونوتمام تاریخ اونوتمام
سینه سی داغلانان آنا، باجینی

آی یاغی بو طولمون بو خیانتین
آرتیریب ائللرین سته نیفرتین
قان ایچمک اولوبدور سنین نیتین

ئللر سیندیراجاق کوت قیلنجی

حسین دتر : اولاجاق اولاجاق اینان
ائل سنی تورپاغا سالاجاق اینان
زامان اوز الیه آلاجاق اینان
باشینا قویدوغون طولمون تاجینی

جیغالی گرایلی

محبت سارایی اوچسا
قلب آلیشار، دیل وای ائیلر
کؤنول پروازلانیب، اوچسا

گزر یارینی

وفادارینی

اؤز دیلدارینی

تاپانماسا، دیل وای ائیلر

اووچو ایترسه مارالی

کسیلر صبری، قراری

داغدان، داشدان خبر آلی

اورگی یانار

یارینی آنار

دردینی قانار

چمن سیزلار، چؤل وای ائیلر

محبتین تامی بالسا

عاشیغین آغزینی آلسا

یار، یارینا حسرت قالسا

سازدا آغلار

سوژده آغلار

گوژده آغلار

گوژدن آخان سئل وای ائیلر

هيجران ياشى درين گلسه
مجبتي ايکى بوگسه
جاوان حسين ناکام اولسه
چايلار چاغلار
دوست سوراقلار
ياري آغلار
حاييف دئيپ، ائل وای ائيلر

ناکام اولمهرم

دؤيوشلرده برکيميشم، پيشميشم
قورخو نه دير، اولوم نه دير بيلميرم
آنامين سودونه من آند ايچميشم
وطن آدين اورگيمدن سيلميرم

آزادليق اوغروندا قانيم توکولسه
مزاريمين اوستن يوللار چکيلسه
ساچلاريم آغارسا، بئليم بوکولسه
دوشمنه باش اگيب، سجده قيلمارام

شيرين آرزولاريم يثرين آلماسا
وطنيم ذيلتدن آزاد اولماسا
خالقيم سئوينمهسه، ائليم گولمهسه
اورکدن شاد اولوب، من ده گولميرم

شفق اولوب، اورکلره توکوللم
چينار اولوب، يوللار اوسته اکیللم
بوداق اولوب، يارپاقلارا بوکوللم
شوهرت جوته سينه من بوکولميرم

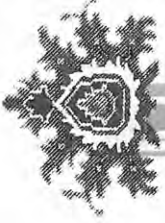
چيخيپ، ساوالانا يوردوما باخسام
تبريزين کوکسونه اولدوزلار تاخسام
ظفر نغمه سيني زيلدن اوخوسام
جاوان بير عاشيقم ناکام اولمهرم

مرثیه ادبیاتی

مرثیه ادبیاتی

۱۷-۱ نوحه لر

نوحه لر عوموما محرملیکده و کربلا
فاجیه سینه عایید اوخونان شعرلردیر: مرثیه
ادبیاتی بیزلرده چوخ گوجلودور، کنچمیش
شاعیرلریمیزده فضولی دن شهریارا قدر آزاراق
شاعیر تاپماق اولار کی کربلا فاجیه سی
حاقیندا نوحه سویله مه میش اولسون: ان مشهور
نوحه شاعیرلریمیزدن دربندلی قومرو، ماراغالی
دخیل، قاراباغلی شاککی و مشهدی عبدل
قراباغی، تبریزی صراف، بیکس، علاقمند،
دلسوز، خائف، حقیر، راجی، ذاکیر، صافی،
شهاب و صحاف، اردبیللی مضطر، منزوی،
بیضا، گلچین، زایر، یحوی، دلریش، منعم،
تائب، انور، حیرانی، سید، ذهنی، غمناک،
دلخون، شاکر، عندلیب، کاتب، مبکی،

مخلص، موذن، عاصم، یورتچی ۰۰۰ آد

آپارماق اولار:

نوحه لر عوموما عروضون یونگول بحرلرینده
دئیلمیشدیر بیر پارا دیلره دوشن نوحه لر ده
وار کی هیجا وزنینه دیر
بونلار عوموما تاسوعا و عاشورا گونلرینده
قارادونلو سینه و زنجیر وورانلارین موشایعتی
ایله ایفا اولونار: بئله کی بیر بندی نوحه چی
خوش آواز ایله اوخویار سوئرا موئین بیر
ترجیع بند یا دا شاهبیتی دسته اهلی بیرلیکده
اوخویارلار: نوحه خانسیز دسته لر ده واردیر: بو
دسته لر ایکیه بؤلونر: قاباق دسته ده گئدنلر بیر
یا میصرعلیق نوحه یا شوعار اوخویار، دالداکی
دسته ده اونون قالان حیصه سین اوخورلار و بو
ساعاتلارلا داوام ائدر: نوحه لرین موسیقیسی
عزا مراسیمینه یاراشان غملی و آغیر

هاوالاردير: ابوالفضلين ديليندن اوخونان
رجزلىر ايسه عوموما قهرمانلىق روحيله
دولغوندور:

نوحه لرين بير پاراسى ديللره دوشموش و
خالق ادبياتى خزينه ميزه گئچميشدير: او
جومله دن آشاغيداكىلار گؤسترمك اولار: ^{۲۶۱}

من ابوالفضلم اى قوم كافر،
يوخدو باكىم نه قدر اولسا لشگر:
يوز بو قدر اولسا دريائى لشگر
ايليرم جومله خاكيله يكر: ^{۲۶۲}

سقا گئديب فراته
بير مشك سو گتيرسين
احساندى يا محمد

گل هرايممه عموجان
اولدورور منى بولشگر
گول اوزون گوروم وئريم جان
اولدورور منى بولشگر

گلميشيك طشت آپاراق
سو توكوب، احسان ائله يك
كربلا تشنه لرين
ياد ائديب، افغان ائله يك ^{۲۶۳}

ائى كربلا سولطانى، قارداش وائى، وائىلا!
زينبين شيرين جاني قارداش وائى، وائىلا!
زينبين گؤزو ياشى، يانديرير داغى، داشى
ايمام حسين قارداشى، قارداش وائى، وائىلا! ^{۲۶۴}

سن آت اوسته پاي پياده من
نه قدر قاچيم، دايانيم بابا:
سنى عمه مين جاني بير دايان
باشيوا گليم، دولانيم بابا: ^{۲۶۵}

سفره گندنده شاهلار
چوخ اولار جلالى قارداش
نه سنين كيمي پوزولموش
داغيلان توفاعى قارداش: ^{۲۶۶}

گول گولزار رسالت بو گنجه
شيمردن ايسته دي مؤهلت بو گنجه
ياتماييب آل على صوبحه كيمي
شيعه ياتسين نجه راحت بو گنجه
نجه قان آغلاماسين داش بوگون
كسيلىب يئتميش ايكي باش بوگون:
اي شير يئتيش بو گون هرايه
ايمداد ائله آل مصطفى يه
لعت بئله قومي بيحيايه

^{۲۶۱} نوحه اؤرنكلرى آدلارى چكىلن يئرلر خاريج عومومائى

تبريز سوزلو ادبياتى آرشيونيندن وئريلميشدير:

^{۲۶۲} اورميه سوزلو ادبياتى آرشيونيندن

^{۲۶۳} اردبيل سوزلو ادبياتى آرشيونيندن:

^{۲۶۴} منوچهر كياني - سيه چادرها ص ۲۳۶

^{۲۶۵} سوزلو ادبيات آرشيونيندن / اردبيل بۇلومو:

^{۲۶۶} سوزلو ادبيات آرشيونيندن / اردبيل بۇلومو:

كرب و بلا چولونده
كرب و بلا چولونده
غوغادی یا محمد
گوندر کفن حسینه

یوم عاشورادی یا روز قیامتدیر بوگون
یا قیامت عرصه سیندن بیر علامتدیر بوگون
حسینه یئرلر آغلار، گویلر آغلار
بتول و مرتضا پیغمبر آغلار
سن حسینیم سن اگر پس بو قدر یاره ندیر؟
سرلیب، تویراغین اوسته تن صد پاره ندیر؟
آخدین عالمده ندن کوه و بیابانه فرات؟
اولمادین قسمت حسینه، دؤنه سن قانه فرات
بیر بو گنجه اکبردی سنه یار سکینه
صباح اولوسان شیمره گیریتار سکینه.^{۲۶۷}
گلمیشیک ای شیعه لر شام - غریبانه بیز
وئرمگه باش ساغلیغی زینب - نالانه بیز
قان اولاسان ای فرات

● بعضا دسته اهلیندن بیر نفر کئچجی
اولاراق دسته نین ایداره سینی الینه آلاز. بو ایش
نوحه خانلارین دگیشیلمه سی، یادا یئرلرینی
مرثیه خانلارا وئردیکلری زامان اولار.
مثلا تهراتین شهرارا محله سینده
دریانیلار دسته سی نده او بیر نفر بئله دئیر:

آه ای سبط رسول مدنی
سوسوز اولدوردو سنی شمر دنی
فاطمه گورسه بو حاليله سنی
نه دئیر؟

دسته اهلی ده جواپیندا دئیرلر:
- دئیر: ایوای حسین وای، حوسئن وای
حوسئن وای، حسین وای حسین^{۲۶۸}
سونرا دسته اهلی یتره اوتوروب، مرثیه خانین
مرثیه سینه قولاق آسارلار:
بعضا ده بئله بیر دیالوق نؤحه خوانین کؤمکچیسی و
عزا دسته لری آراسیندا ایفا اولونار:
- مظلوم اولن
- آغا وای
- ای بیکفن
- آغا وای
- سوسوز اولن
- آغا وای
- غریب اولن
- آغا وای

● محرم آیی نین بیرینجی گونوندن
باشلا یارق، تاسوعایا قدر چوخ یئرلرده
شاخسئی دسته لری یولا دوشر. بو دسته لر ده
نوحه خان اولماز و دسته اهلی ایکی قروپا
بؤلونر قاباقداکیلار هم صفین نظمینی ساخلار،

^{۲۶۸} گونئی سؤزلو ادبیاتی آرشیویندن.

^{۲۶۷} بابا صفری - اردبیل در گذرگاه تاریخ ج ۲ ص ۱۳۸

همده شوعارلاری صفین دیینه یئتیرر و
شوعارلارین قاتلاماسینی دئیرلر آشاغیدا گلن
شوعارلاری ع ظفر خواه توپلاییب، یازمیشدیر:
صف: ایما

قابداکیلار: شهید

صف: حوسئن

قابداکیلار: حسن

صف: آغام

قابداکیلار: علی

صف: حسن، حسین گول دسته،

قابداکیلار: یزید دوشوب اوز اوسته:

صف: هانسی گروهون بئله مولاسی وار؟

قابداکیلار: شیعه لرین حضرت عباسی وار:

صف: کربلادا قانلی قیلینج پاس توتوب،

قابداکیلار: ملاکه لر حسینیمه یاس توتوب:

صف: حسن، حسین آغام وای:

قابداکیلار: یا ایما حسن، آغام وای: ^{۲۶۹}

● آشاغیداکی شعرلر ده هیجا وزننده دیر و

حسین محمدخانی (گوئیلی) اونلاری گوئی

ماحالی نین مئشین کندیندن توپلامیش و نشر

ائتمیشدیر:

حسن، حسین یا علی

یزیده لعنت گلی

آی ایشیقی سوت کیمی

یزید گلیر ایت کیمی

یزیده باخ، یزیده

بنزر بیزیم بوز ایته

حسن، حسین اییکدیر

یزید قارا کوپکدیر ^{۲۷۰}

۱۷-۲ شبنه لر

شبنه خالق تئترینین یایغین نؤعلریندن بیریدیر:

بؤیوک میدانلاردا، تکیه لرده ساعاتلار دوام ائدن

بو تئاتر، عاشورا واقعه سیله علاقه ده

یارانمیشدیر. آشاغیدا خوراسانین درگز

شهرینده ایجرا اولونان شبنه دن اؤرنک اولاراق

ارائه وئریلیر:

ایما حسن شهادته ساری میدان گئندنه اونون

عیالی شهربانی قاباغین آلیب آغلایاراق دئیر:

قان آغلارام بو عرصه ده سولطانیم آیریلیر

بوجیسمدن توان اوزولور، جانیم آیریلیر:

بلقیس عصریدیم بو تخت سلیمانده

تختیم ییخیلیدی، ایندی سلیمانیم آیریلیر:

بختیم یاتیب، ائویم ییخیلیدی، سیندی شوکتیم،

گئندی خانیملیغیم، شه دورانیم آیریلیر:

ایما:

ای یار مهربان و وفاداریم آغلاما

آرام جان و مونیس غمخواریم آغلاما

^{۲۷۰} حسین محمد خانی (گوئیلی) - مئشین ص

^{۲۶۹} ع ظفر خواه - فولکلور خزانه سی ص ۷۰

دگدی نهال عشرتیمه ظولم تیشه سی
سیندی نیظام شوکت بازاریم آغلاما
ائيله حلال منی ای یار سن بو گون
قالدی سن ایله محشره دیداریم آغلاما.

سونرا ایمامین کیچیک قیزی سکینه ایرلی
گلیب، ایمامین اتگیندن توتور:

شرار آهیله بو روزیگاره اود ووررام،
گوزوم باخیب دا گتسن اگر اوزومو اولدوررم
آماندی بابا قیل منی بلا گردان
او قان ایچینده یاتان اکبریم سنه قوربان
آردینجا آتاسیندن اؤنجه سو ایسته یین سکینه بو
سوزلری دئییر:

ایمه بیر ده اگر جام آلام کسین الیمی
دیلیمده بیر ده اگر سو دئسم کسیندیلیمی
ایمام:

ز بس کی لاختالانیب، قان علی دوداغیندا
آتام علی قیلجی یاتمیری غلافیندا
گئدیم، آلیم قانیمی وئر قیزیم موهلت
بو ایکی باشلی قیلچ بلکه بیر اولا راحت

سونرا ایمام بیر بیر اهل بیت ایله ویداعلاشیر
دوشمنه قارشى میدانا گلیر و بو رجزلری
اؤخور:

تخت خلافتده بوگون ائی قوم دون دارا منم
بو فخرلر بسدیر منه دوردانه ی زهرا منم
جدیم محمد، لقب جدهم خدیجه ذوالحسب
لولا کی اولموش مونتهب تفسیر اول ادنا منم

حیدر تک آچسام پنجه می گاو ایله ماهی دن کنچر،
قاف هونرده قهریله چنگال آچان عنقا منم
هرچند عباس و علی داغی بوکوبدور قامتیم،
بو یاره لردن یوخ غمیم چون شیر بی پروا منم^{۲۷۱}

۱۷-۳ روضه لر

روضه نی روضه خانلار اوخویارلار روضه
اصلینده نظم و نثر پارچالاییدیر: روضه
تمامیله سینه دن نقل اولار و اوندا مجلسین حال
وهاواسینا مونسب بدیهه سرائیق اولور. بعضا
ده نوحه خانلار نوحه نین ان تراژیک یثرینده
قیسا بیر روضه اوخویوب، یثیدن نوحه نین
قالانینا قایدارلار: بیر چوخ وعظ مجلسلرینده
ده واعظین اساس سوزلری قوتاردیقدا سوترا
قیسا بیر روضه ایله ذیکر موصیبت ائدر: ایمام
حوسنین عاشورا گونو و ابولفضلین تاسوعا
گنجه سی روضه لریندن باشقا مشهور روضه لر
بونلاردیر: علی اصغر روضه سی، حربین
ریاحی روضه سی، حضرت رقیه خانیم
روضه سی، جناب قاسیم، حضرت علی اکبر،
جناب مسلم و *** مسلمین بالالاری، مصیب و
مختار روضه لری.

روضه خانلار معمولاً روضه نی بیر نئجه عربجه
عیباره ایله پیغمبردن و اونون اولادیندان مدح
ائده رک باشلار و، مجلس اهلیندن ایستترلر
اوجالی بیر صلوات چئویرسینلر: صلواتدان

^{۲۷۱} سید علی میر نیا- ایلات و طوائف درگز صص ۹۵ و ۹۴

سوئرا مجلسیده کی پیچیلتیلار سوسار و هامی
دیقله روضه خانا قولاق آسارلار روضه خان
بیر موقدمه دن سوئرا تدریج ایله لحنینی
دگیشدیریب، نهایت حزین و آغلادیجی آهنگ
ایله معصوملاریمیزین باشینا گلن احوالاتی
جماعته آنلادارلار. یئری گلینجه ده یانقلی
نوحه لر اوخویارلار، چوخ واختلار روضه
خان اوزو ده جماعته قوشولوب آغلایار. میثال
اوچون اردبیللی داوود عزیزاده نین اوخودوغو
روضه لر دن بیرینی گتیریریک:

فاطمه جان وئریر... خانیم

(ایله یوخاریا حضرت فاطمه خانیم
ایشاره اندیر)
اوزون گؤرورسن آند اولا اوژ جانینا هنج
فیکریمه گلمزدی بورادا بونو دئییم: اوژون
حواله اندیرسن، من اوخویورام.
(هامی دیقله قولاق آسیر)
فاطمه نین عومرونون آخیر گونلریدی...
دئیر:

-عمی اوغلو اوتاغی خلوت ائله!
(جماعته آغلاشما)

علی... دی هامی گئتسین.
مولا بویوردو: -هامی گئتسین.
دندی: -علی زینبه دی گلسین.

(جماعته آغلاشما و اینلشمه)

آخی ننه نین عومده سیفاریشاتی بوؤوک قیزینا
اولار:

-زینب ننه ن سنی چاغیریر بالا تئز اول گل!
-آنام امر ائله.

دندی: -قیزیم اگلش، بالام اگلش! (بورادا
روضه اوخویان دیزینه چیرپیر)، دردی چوخ
اولان بالام اگلش.

(آغلاشما، اینلشمه)

-آنا امر ائله!

فاطمه بویوردو: -قیزیم اولورم بالا.

دندی: -آنا، آنا سنسیز من نئیرم آنا؟

بویوردو: -قیزیم بوؤوک قیزیم سنسن آنا،

جان منیم، جان سنن گوللریم امانتیندیر.

حسنیم امانتیندیر.

-آنا یاتمارام گنجهلر صوبحه کیمی حسینه اوژوم

لايلا چاللام... آنا امرین ائله.

فاطمه آغلایا-آغلایا بیر کوئیک وئردی زینبه،
بویوردو:

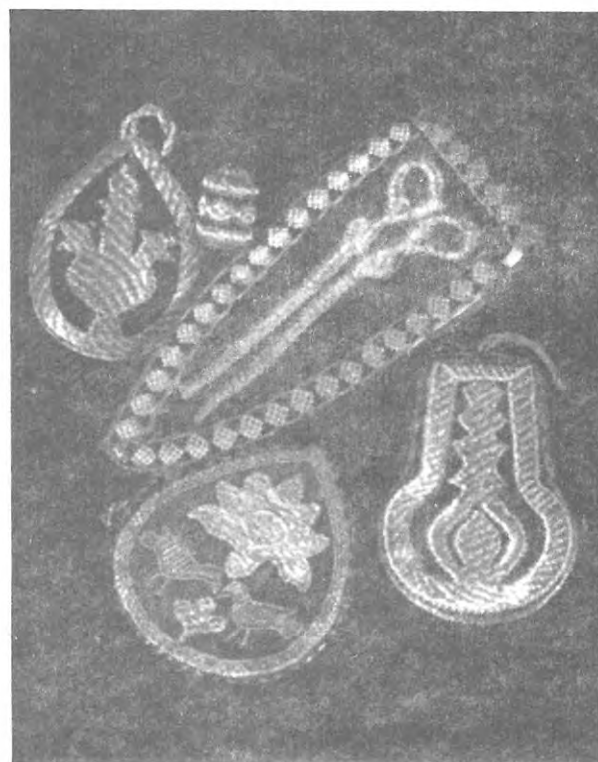
-زینب گنجهلر یاتما میاشام اوژوم بو کوئیک
توخوموشام بالام... قیزیم آخیر ویداعیندا حسین بو
کوئیک اگینه گئیر، سندن بیر خواهیش اندیرم اوندا
حسنیم گندر بیر داها قاییتماز، اوندا منیم عوضیمدن
بالامین بوغازین

(الینی بوغازینا قویور)

اوپرسن ائی

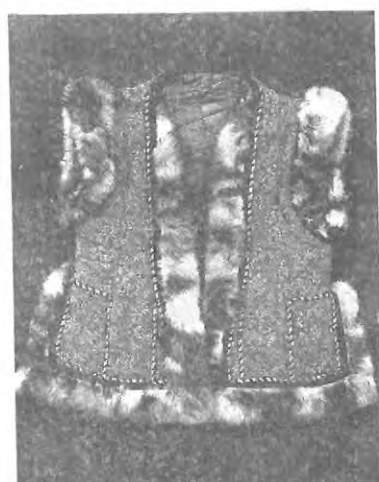
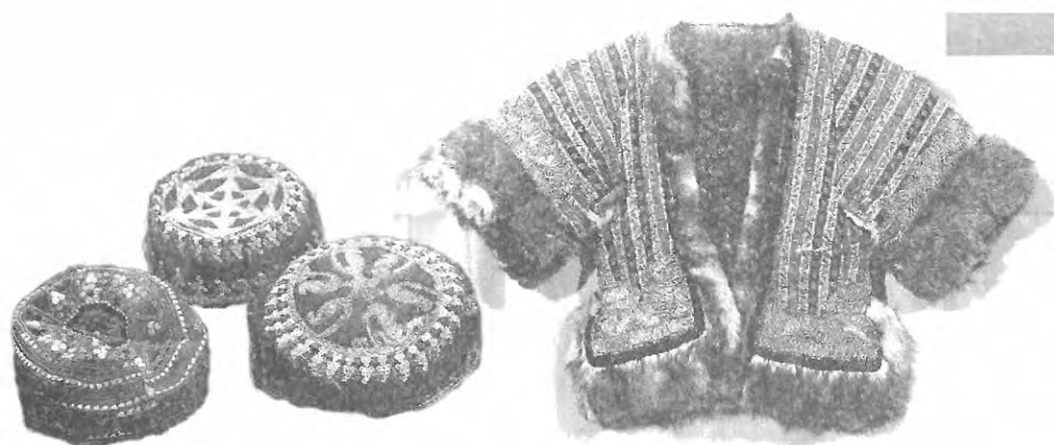
(آغلاشما، اینلشمه)^{۲۷۲}

^{۲۷۲} بو مرثیه تهرانداکی اردبیللی لر مسجدینده ییغیلان
ویدیو کاستدن کؤچورولموشدور.

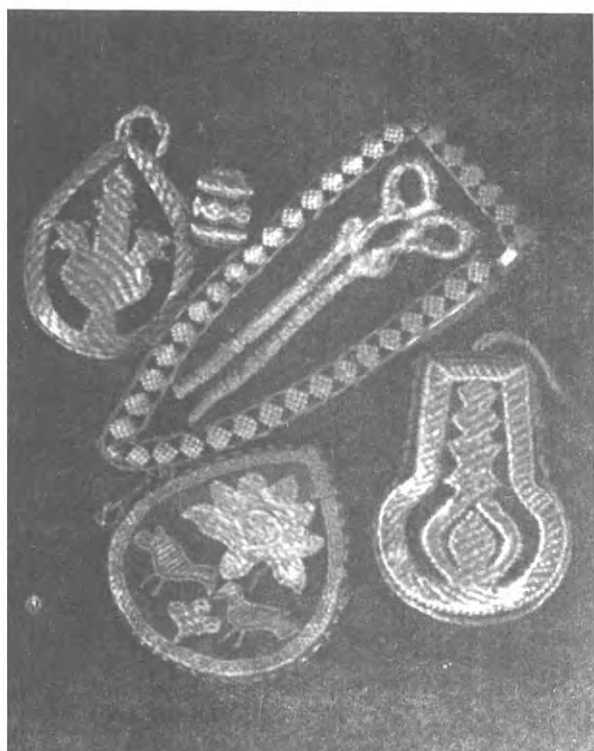

نمونه‌هایی از پوشش‌های آذربایجانی

برای همکاری با «دیلماج»
لطفا به نکات زیر توجه فرمایید:

- مقالات خود را در یک روی صفحه با فاصله مناسب بین سطرها و حتی الامکان تایپ شده به همراه فایل کامپیوتری در Word به آدرس ماهنامه دیلماج ارسال نمایید.
- متون ترجمه شده را همراه با نسخه‌ای از اصل متن (به زبان اصلی) ارسال نمایید.
- مقالات ترکی مطابق با قواعد اورتوگرافیک خط ترکی تهیه شوند.
- مقالات خود را با ذکر نام و نشان دقیق خود، و شماره تلفن و آدرس ای-میل خویش ارسال نمایید.
- در صورتیکه مطالب خود را با پست الکترونیک میفرستید میتوانید آنها را به نشانی sarrafiv2006@yahoo.com و با رعایت مشخصات زیر ارسال نمایید.
- ۱ - متن نوشته‌ها در محیط Word
- ۲ - عکسها با Resolution ۳۰۰ و در مود Jpeg
- مقالات دریافتی بازگردانده نمیشوند، لطفا نسخه‌ای از مقاله ارسالی را نزد خود نگه دارید.
- مسئولیت مقالات برعهده نویسندگان است و چاپ آن بمعنی تأیید مطالب آن نیست.
- دیلماج در گزینش، ویرایش و تلخیص مقالات دریافتی آزاد است.
- نقل مطالب دیلماج با ذکر مأخذ آزاد است.

ماهنامه سراسری دیلماج آگهی میپذیرد.
برای درج آگهی و یا کسب اطلاعات بیشتر با
شماره تلفنهای
۰۹۱۲ - ۱۲۷۸۱۶۱
و یا ۰۲۱ - ۲۲۸۶۱۱۳۱
تماس بگیرید.

اگر خواهان اشتراک ماهنامه دیلماج هستید:

- برگ درخواست اشتراک زیر را بطور خوانا تکمیل نمایید.
- هزینه اشتراک سالانه (۱۲ شماره) ماهنامه دیلماج (منابع یکصد هزار ریال ۱۰۰۰۰۰ ریال) را بحساب شماره ۴۲۵۰۲-۴۵۰ بانک تجارت شعبه مرکزی تهران بنام علیرضا صرافانی واریز نمایید.
- یک رونوشت از فیش رسید بانکی را تا پایان دوره نزد خود نگه دارید.
- بریده یا رونوشت برگ اشتراک تکمیل شده را به همراه رونوشت رسید بانکی را با پست سفارشی به دفتر ماهنامه ارسال نمایید.

برگ درخواست اشتراک

نام و نام خانوادگی مشترک:

آدرس مشترک:

تلفن:

کد پستی:

۱. دیلماج یک نشریه علمی-تحقیقی است.
۲. دیلماج میکوشد مبانی تئوریک و علمی مسائل و مشکلات مربوط به دموکراسی جامعه ایرانی به خصوص مسائلی چون: مسئله قومی (ملی)، مسئله زن، مسائل مربوط به توسعه علمی، فرهنگی، اقتصادی و... و تامین عدالت اجتماعی را مورد مباحثه قرار دهد.
۳. دیلماج میکوشد اطلاعات و تحلیلهایی از پتانسیلها و وضعیت فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی و سیاسی اقوام و ملل ایرانی را در اختیار خوانندگان قرار دهد.
۴. یلماج در درجه اول به مسائل آذربایجان و سپس به مسائل سایر نقاط کشور و نهایتا به طرح مسائل منطقه‌ای و جهانی خواهد پرداخت.
۵. دیلماج پاسدار و مدافع ارزشهای تاریخی، زبان، ادبیات، فولکلور و اعتقادات... مردمان خویش است.
۶. یلماج میکوشد مدافع سیاست حسن همجواری با کشورهای منطقه و ایجاد روابط هارمونیک با جامعه جهانی باشد.
۷. دیلماج مدافع گسترش دموکراسی و پلورالیسم در ابعاد فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جامعه است.
۸. دیلماج میکوشد تربیونی برای بحث و گفتگو میان دیدگاههای مختلف پیرامون راهحلهای مسائل فوق باشد.

رحمان احمدی ملکی

متولد ۱۳۴۳-ملکان

فوق لیسانس پژوهش هنر از

دانشگاه تهران

شرکت در بیش از ۳۰ نمایشگاه

گروهی و ۱۷ نمایشگاه انفرادی

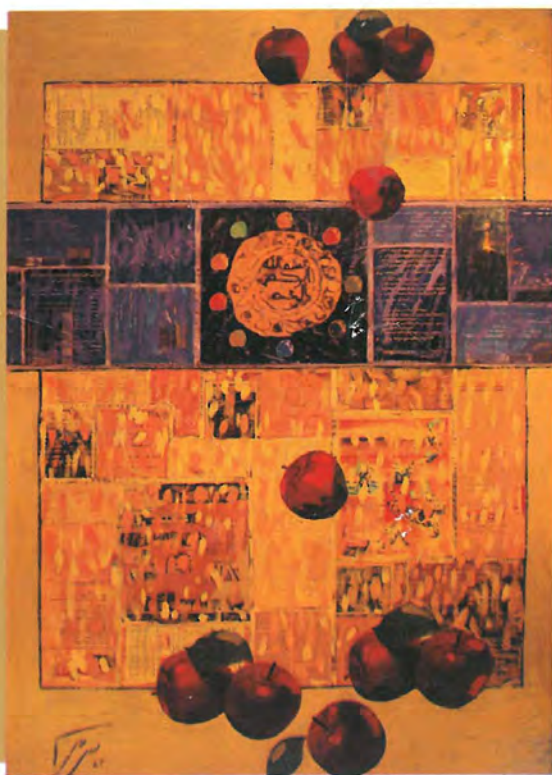
ارائه بیش از ۸۰ مقاله تحقیقی در

زمینه های فرهنگ و هنر و جامعه

شناسی هنر در نشریات کشور

۱۲ سال تدریس در دانشگاه هنر و

مراکز تربیت معلم

بالا: کلاس فولکلور، دانشگاه تربیت مدرس، سال ۱۳۷۹
پایین: فارغ التحصیلین کلاس فولکلور دانشگاه تربیت مدرس سال ۱۳۷۹

